

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Karjeros edukologijos II kurso magistrantūros studentės

INDRĖS RUSTEIKYTĖS

**SPAUDOS IR TELEVIZIJOS POVEIKIS VYRESNIŲJŲ KLASIŲ
MOKINIŲ PROFESIJOS PASIRINKIMUI**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė
Soc. m. dr. Birutė Šilėnienė

Darbas originalus Indrė Rusteikytė
(studento parašas)

Šiauliai, 2012

TURINYS

TURINYS	2
SANTRAUKA	3
ĮVADAS	5
I. TEORINIAI PROFESIJOS PASIRINKIMO ASPEKTAI.....	8
1.1. Profesinio informavimo samprata, požymiai, tikslai.....	8
1.2. Profesinis informavimas šiuolaikinėje mokykloje.....	13
1.3. Psichologinis subrendimas rinktis profesiją.....	15
1.3.1. Profesinio apsisprendimo raidos etapai	18
1.3.2. Lyčių skirtumų įtaka profesijos pasirinkimui.....	21
1.4. Profesijos pasirinkimo problemos ir asmenybės savybės.....	23
1.5. Profesijos pasirinkimą sąlygojantys veiksniai	26
1.6. Socialinis profesijų prestižas.....	30
1.7. Sunkumai renkantis profesiją.....	30
1.8. Spaudos ir televizijos poveikis mokinio savarankiškumui	31
II. SPAUDOJE IR TELEVIZIJOJE TEIKIAMOS INFORMACIJOS APIE PROFESIJAS ANALIZĖ	33
2.1 Profesijos, kotiruojamos dienraščiuose.....	33
2.2. Profesijos, kotiruojamos žurnaluose, skirtuose jaunimui	38
2.3. Profesijos, kotiruojamos „Šiaulių TV“ ir „Splus TV“	40
2.4. Spaudos ir televizijos priemonėse kotiruojamų profesijų ir populiariausių profesijų lyginamoji analizė.....	41
III. SPAUDOS IR TV POVEIKIS VYRESNIŲJŲ KLASIŲ MOKINIŲ PROFESIJOS PASIRINKIMUI.....	45
3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	45
3.2. Spaudos ir televizijos poveikio mokinių profesijos pasirinkimui tyrimo rezultatų analizė....	48
IŠVADOS	59
REKOMENDACIJOS	60
LITERATŪRA	61
PRIEDAI.....	65

SPAUDOS IR TELEVIZIJOS POVEIKIS VYRESNIŲJŲ KLASIŲ MOKINIŲ PROFESIJOS PASIRINKIMUI

SANTRAUKA

Magistro darbas

Magistro darbe nagrinėjamas spaudos ir televizijos poveikis vyresniųjų klasių mokinių profesijos pasirinkimui Šiaulių regione. Darbą sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmojoje atliekama teorinė veiksnių, lemiančių mokinių profesijos pasirinkimą, analizė. Antrojoje darbo dalyje atliekama žiniasklaidos priemonių: laikraščių, žurnalų ir televizijos laidų analizė profesijų kotiravimo aspektu. Trečioji darbo dalis – spaudos ir televizijos poveikio mokinių profesijos pasirinkimui tyrimas.

Temos aktualumas. Profesijos pasirinkimas yra viena aktualiausių problemų, nuo kurių tinkamo sprendimo priklauso tiek žmonių asmeninės, tiek visuomeninės gerovės augimas. Profesijos pasirinkimo problema – tai saviraiškos ir savirealizacijos, savęs įtvirtinimo tam tikroje veikloje ir dvasinės harmonijos problema. Tik pasirinkęs tokį darbą, kuris atitinka jo dvasinius ir fizinius gabumus ir palinkimus, žmogus ras darbe vidinį pasitenkinimą, mėgs savo darbą, gerins ir tobulins jį.

Tyrimo objektas – spaudos ir televizijos poveikis profesijos pasirinkimui.

Hipotezė. Tikėtina, kad vyresniųjų klasių mokiniai domisi žiniasklaidoje (spaudoje ir TV) reklamuojamomis profesijomis ir tai padeda jiems tiksliau apsispręsti profesijos pasirinkimo klausimais.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti spaudoje ir televizijoje teikiamą informaciją apie profesijas ir tos informacijos poveikį vyresniųjų klasių mokinių profesijos pasirinkimui.

Tyrimo dalyvavo 200 Šiaulių miesto ir rajono mokinių, jau baigusių pagrindines arba vidurines mokyklas (gimnazijas) ir įstojuusių mokyti į kurią nors profesinio rengimo, aukštąją mokyklą ar kolegiją.

Tyrimo metodika: spaudoje ir televizijoje teikiamos informacijos apie profesijas kontent analizė, anketinė apklausa.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad ne visi vyresnėse klasėse besimokantys mokiniai aktyviai seka žiniasklaidos priemones. Didžioji dalis mokinių spaudoje ir televizijoje atkreipia dėmesį į pramoginio turinio straipsnius ar laidas, o ne kryptingą bei naudingą informaciją apie profesijas. Žiniasklaidos priemonėse (spaudoje ir televizijoje) beveik nėra tiesioginės informacijos apie profesijas, jų galimybes. Išsiaiškinta, jog pagrindiniai veiksniai, lemiantys mokinių profesijos pasirinkimą, visgi yra tėvų nuomonė, finansinės galimybės, asmeniniai gabumai, draugų nuomonė, o žiniasklaidos priemonės (spauda ir televizija) daro labai menką poveikį mokinių profesijos pasirinkimui.

PRESS AND TELEVISION IMPACT OF GRADUATES

SUMMARY

Masters paper

Master's thesis dealt with the press and television on high school students' vocational choices in Siauliai region. The work consists of three main parts. In the first one - analysis of theoretical factors influencing students' choice of profession. The second part of the work carried out on media: newspapers, magazines and television analysis of profession's quote. The third part of the work – an empirical study of the press and TV impact on students' profession chooses.

Relevance of the research. Choice of career is one of the most pressing problems, the decision we make can predetermine personal, social welfare and growth. The problem of career choice is the problem of self-expression and self-realization, self-affirmation of certain activities and spiritual harmony. The person will find the work of inner satisfaction, love about the work and develop it, only when he choose the job which conform to his/her spiritual and physical abilities and inclinations.

Object of research. The press and television impact of choosing profession.

Hypothesis. It is likely that high school students interested in media (press and TV), what the advertising profession and it helps them to decide better what profession to choose.

Aim of the research - to analyze the press and television information provided about the profession and its impact of high school students' career choice.

The study included 200 Siauliai town and district students, which have already completed basic or secondary (gymnasium) schools, and went to study in any vocational training, high school or college.

Instruments of the research: the press and television analysis, questionnaire survey.

The research showed that not all youngsters are actively following the media. Most of the students in the press and on television pay more attention to the entertainment content, rather than targeted and useful information. There is too little direct information in media (newspapers and television) about the occupations of their opportunities. The research showed that the factors affecting students' choice of a profession are the parents' opinion, the financial opportunity, personal talents, friends opinion, and the media (press and TV) has very little effect on students' career choice.

IVADAS

Temos aktualumas. Profesijos pasirinkimas yra viena aktualiausių problemų, nuo kurių tinkamo sprendimo priklauso tiek žmonių asmeninės, tiek visuomeninės gerovės augimas. Profesijos pasirinkimo problema – tai saviraiškos ir savirealizacijos, savęs įtvirtinimo tam tikroje veikloje ir dvasinės harmonijos problema. Tik pasirinkęs tokį darbą, kuris atitinka jo dvasinius ir fizinius gabumus ir palinkimus, žmogus ras darbe vidinį pasitenkinimą, mėgs savo darbą, gerins ir tobulins jį. Ir tik toks darbuotojas yra naudingas savo tautos narys (Petkevičiūtė, 1998). Profesijos pasirinkimas ir jos įsisavinimas yra tik profesinės biografijos pradžia, tačiau svarbus žingsnis karjeros link. Kokybiškai atliekamas, asmenybės pašaukimą atitinkantis ir prasmingas darbas suteikia asmenybei esminės patirties, kuri ilgainiui virsta profesine karjera (Adamonienė, Daukilas, Maknienė ir kt., 2003). Šią problemą išspresti pačiam jaunuoliui yra gana sunku. Dažnai jam reikia patarimo, o kartais vien pritarimo, paskatinimo siekti užsibrėžto tikslo, t. y. karjeros. Todėl profesinio orientavimo konsultantas turi padėti mokiniui adekvačiai įvertinti savo profesinį tinkamumą, pasiryžimą, interesus, gebėjimus, valią ir kt., patarti kaip praktiškai patikrinti savo apsisprendimo pagrįstumą, konsultuoti visais profesinio pašaukimo atradimo aspektais (Beresnevičienė, 1990).

Profesijos rinkimosi problema vienokiu arba kitokiu aspektu buvo tyrinėjama nuo seniausių laikų. Jau Platonas savo veikale „Valstybė” diskutavo apie žmonių prigimtinius skirtumus, lemiančius jų profesinės veiklos pobūdį. Šiandien profesijos rinkimosi problemai spręsti vadovaujamosi įvairiomis teorijomis: vystymosi, savivokos D. E. Super (1961, 1962), tipologijos J. Holland (1973), socialinio išmokymo J. Krumboltz (1979, 1990), profesinių aspiracijų L. Gottfredson, (1981), prisitaikymo prie darbo R. Dawis (1984, 1992). Šios teorijos padeda pažinti, kaip vyksta profesijų rinkimasis, apsisprendimas, kaip teikti pagalbą sunkumų atvejais. Šiandien šios teorijos yra jungiamos vientisoje konvergencijos teorijoje, nors pasisakoma už jų įvairovę (Jovaiša, 1999). Šią problemą analizavo ar tebeanalيزuoja ir Lietuvos mokslininkai: K. Paltarokas (1928), A. Gučas (1937), J. Laužikas (1937, 1969, 1972), P. Maldeikis (1939), H. Galkytė (1977), S. Gudelis (1983), L. Jovaiša (1975, 1981, 1998), B. Jatautaitė (1993), R. Laužackas (1998), K. Pukelis (2004) ir nemažai kitų mokslininkų.

Profesijos rinkimasis yra įtakojamas daugelio kintamųjų tarpusavio sąveikos. Dalis jų apima paties individo ypatybes, kai kurie – aplinkos bruožus. Tyrimais įrodyta, kad profesijos pasirinkimą ir asmenybės orientaciją lemia intuicija ir lytis. Asmenybės orientacija yra tik vienas iš daugelio veiksnių, nulemiančių profesijos pasirinkimą. Iš čia kyla **tyrimo problema** – nepakankamai išanalizuoti kiti veiksniai, lemiantys profesijos pasirinkimą. Vis dėlto magistro darbas kiekybės ir kokybės aspektais yra pernelyg menkas mokslinis tyrimas, kad būtų atskleisti visi prieš tai minėti

veiksniai. Todėl šiame darbe pagrindinis dėmesys skiriamas vienam aspektui – žiniasklaidos kotiruojamų profesijų ir baigiamųjų klasių mokinių apsisprendimo rinktis vieną ar kitą profesiją sąveikai nustatyti.

Tyrimo objektas – spaudos ir televizijos poveikis profesijos pasirinkimui.

Hipotezė. Tikėtina, kad vyresniųjų klasių mokiniai domisi žiniasklaidoje (spaudoje ir TV) reklamuojamomis profesijomis ir tai padeda jiems tiksliau apsispręsti profesijos pasirinkimo klausimais.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti spaudoje ir televizijoje teikiamą informaciją apie profesijas ir tos informacijos poveikį vyresniųjų klasių mokinių profesijos pasirinkimui.

Tiksliui pasiekti keliami **uždaviniai:**

- Išsiaiškinti asmenybės savybes, lemiančias profesijos pasirinkimą.
- Išanalizuoti, kokioms profesijoms spaudoje ir TV teikiamas didžiausias dėmesys.
- Išsiaiškinti, į ką, skaitydami spaudą ir žiūrėdami TV laidas, dažniausiai kreipia dėmesį vyresniųjų klasių mokiniai.
- Išsiaiškinti, kokį poveikį profesijos pasirinkimo aspektu daro spauda ir TV vyresniųjų klasių mokiniams.

Tyrimo metodologija grindžiama humanistine asmenybės teorija (Maslow, 2006) kurios atstovai teigia, jos asmenybė nuolat auga ir vystosi, siekdama savirealizacijos. Joje glūdi vidinis mokymosi poreikis, noras pažinti, tobulinti save, atskleisti savo potencines galias, realizuoti save kuriant savo asmeninį ir profesinį gyvenimą.

Tyrimo metodai:

Teoriniai: mokslinės (pedagoginės, psichologinės, sociologinės) ir publicistinės literatūros analizė.

Empiriniai: informacijos apie profesijas žiniasklaidos priemonėse (spaudoje bei televizijoje) *kontent* analizė. Anketinė studentų apklausa.

Statistiniai: tyrimo duomenų analizė, naudojant aprašomąją statistiką, anketos rezultatus pateikiant grafiškai.

Tyrimo organizavimo etapai:

Pirmajame etape (2010 m. rugsėjo mėn. – 2011 m. sausio mėn.) buvo analizuojama su tema susijusi mokslinė literatūra, interneto duomenų bazės, LR švietimo įstatymai, profesinio orientavimo strategija.

Antrajame etape (2011 m. sausio mėn. – 2011 m. lapkričio mėn.) buvo vykdomas empirinis tyrimas, jį sudaro du etapai: **Pirmajame empirinio tyrimo etape**, siekiant išsiaiškinti, kokia informacija pateikiama apie įvairias profesijas (patrauklumas, raiškos galimybės, pasitenkinimas), buvo atlikta populiarių Šiaulių regiono laikraščių „Šiaulių kraštas“, „Šiaulių naujienos“ ir „Šiauliai

Plius“ 2011 metų I pusmečio straipsnių bei žurnalų „Cosmopolitan“, „Panelė“, „Ji“, „Stuff“, „Žmonės“ straipsnių kontent analizė. *Antrajame empirinio tyrimo etape*, siekiant atskleisti respublikinės ir regioninės spaudos ir TV poveikį mokinių profesijos pasirinkimui, buvo atlikta anketinė apklausa, kurios metu apklausta 200 Šiaulių apskrityje gyvenančių respondentų, studijuojančių profesinio rengimo centruose, kolegijose ir universitete.

Trečiame etape (2011 m. gruodžio mėn.- 2012 m. sausio mėn.) atlikta tyrimo duomenų analizė, remiantis gautais rezultatais patikrinta darbo hipotezė. Gauti duomenys statistiškai apdoroti, jų pagrindu suformuluotos išvados.

Tyrimo praktinis reikšmingumas – tyrimo rezultatų kontekste suformuluotos išvados yra svarbios rengiant profesinio informavimo specialistus, sudarant jų studijų programas, kad žmonės, padedantys organizuoti ir valdyti karjerą, turėtų žinių apie pašalinių veiksnių (šiuo atveju spaudos ir televizijos) reikšmę pasirenkant profesiją. Atsižvelgti į tyrimo duomenis taip pat galima rengiant informaciją apie įvairias profesijas ir pateikiant reklaminius skelbimus spaudoje ir TV stojantiesiems į profesines mokyklas, kolegijas bei universitetus.

Darbo struktūra: santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, trys skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas (68 šaltiniai lietuvių, rusų, anglų kalbomis), priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 9 lentelės ir 19 paveikslų. Darbo apimtis (be priedų) – 64 puslapiai.

I. TEORINIAI PROFESIJOS PASIRINKIMO ASPEKTAI

1.1. Profesinio informavimo samprata, požymiai, tikslai

Asmenybės profesinis apsisprendimas – sudėtingas, svarbus ir daugiaprasmiškas reiškinys. Kaip pasirinkti tinkamiausią profesiją, kaip išsiugdyti ir įtvirtinti darbinės veiklos įgūdžius bei adaptuotis darbe – tai aktualu kiekvienam žmogui. Optimalus šių problemų sprendimas labai svarbus ne tik atskiro žmogaus, bet ir visuomenės gerovei. R. Adamonienės ir kt. (2001) teigimu, jau seniai žinoma, jog efektyviau ir kokybiškiau dirba tie asmenys, kurie mėgsta savo profesiją ir dirbdami jaučia pasitenkinimą.

Profesijos pasirinkimas – ypač sunkus ir atsakingas uždavinys jaunam, dar neapsisprendusiam žmogui, tik baigiančiam mokyklą ir stovinčiam profesinio pasirinkimo kryžkelėje. Jam į pagalbą būtinai turi ateiti suaugę žmonės, savo profesijos žinovai ar atitinkamų tarnybų darbuotojai, suteikiantys informaciją apie vieną ar kitą profesiją, nukreipantys jauną žmogų jam labiau tinkama (profesijos atžvilgiu) linkme. Kalbant apie profesijos pasirinkimą dažnai vartojamos dvi sąvokos: *profesinis informavimas* ir *profesinis orientavimas*.

Remiantis L. Jovaiša, bene plačiausiai savo darbuose nagrinėjusio profesinio orientavimo, informavimo bei konsultavimo problemas Lietuvoje, galima teigti, kad profesinio orientavimo esmė suprantama dvejopai:

1. Kaip planingo darbo sistema rengiant paauglius sąmoningai rinktis profesiją,
2. Kaip pagalba asmenybei panaudoti savo individualybės ypatumus (Jovaiša, 1999).

R. Laužackas „Profesinio rengimo terminų aiškinamajame žodyne“ (2005) profesinį orientavimą apibūdina kaip procesą, kurio metu padedama asmeniui sąmoningai rinktis profesiją pagal asmeninius gabumus ir gebėjimus bei darbo rinkos reikalavimus bei poreikius. Arba kaip procesą, kurio metu padedama asmeniui vystytis ir įsisauginti visuminį ir adekvatų savęs ir savo asmens darbo pasaulyje vaizdą, įgyjant būtinų žinių ir gebėjimų sąmoningam ir brandžiam profesijos pasirinkimui“ (Laužackas, 2005, p. 42).

Profesinis orientavimas – tai kryptingas asmens parengimas profesijos pasirinkimo apsisprendimui (LR ŠMM ministro Įsakymas Nr. 465 Dėl profesinio orientavimo tvarkos; 1998). Profesinio orientavimo sąvokos šios srities mokslininkų darbuose apibrėžiamos skirtingai, priklausomai nuo analizuojamo aspekto. Vienas išsamiausių profesinio orientavimo sąvoką atspindintis apibrėžimas, pateiktas LR profesinio orientavimo strategijoje: „Informavimo, konsultavimo ir orientavimo paslaugos priklauso tai paslaugų sričiai, kuri padeda asmenims nepriklausomai nuo jų amžiaus bei gyvenimo etapo pasirinkti savo kelią švietimo, mokymo bei užimtumo srityse bei aktyviai dalyvauti formuojant savo profesinę karjerą. Šios paslaugos skirtos

tiems, kurie dar nėra pradėję profesinės karjeros, kurie ieško darbo ir tiems, kurie jau dirba“ (Profesinio orientavimo strategija, 2003).

Profesinio orientavimo ateities vizija priklauso nuo to, ar visi suinteresuoti asmenys turi bendrą nuomonę apie tai, kokie yra profesinio orientavimo veiklos tikslai bei ko iš šios veiklos tikimasi. Tai išankstinė sąlyga siekiant, kad profesinio orientavimo planavimas būtų koordinuotas, paslaugų teikimas nuolat tobulinamas, o tobulinimo veikla įvertinama.

Profesinio orientavimo tikslai:

- teikti Lietuvos mokiniams kokybišką informaciją apie mokymosi ir įsidarbinimo galimybes;
- plėtoti moksleivių profesinę patirtį, ugdyti profesinį kryptingumą, formuoti tinkamus profesijos rinkimosi motyvus;
- gerinti jaunų žmonių ir įsidarbinimo gebėjimus, skatinti jų verslumą bei nuolatinį žinių siekimą;
- ugdyti mokinių socialinį aktyvumą ir atsakomybę už savo profesinę veiklą, siekiant išvengti nedarbo;
- teikti kokybiškas profesinio orientavimo paslaugas visiems gyventojams, atsižvelgiant į individualius ir visuomenės poreikius, nepriklausomai nuo jų amžiaus, lyties, tautybės ar jų gyvenamosios vietos bei socialinės padėties (LR profesinio orientavimo strategija, 2003).

Profesinio orientavimo terminas apima plačią paslaugų sferą, kuri detalizuota profesinio orientavimo strategijoje. Taigi šią, profesinio orientavimo paslaugų sferą sudaro:

- profesinis švietimas kaip mokymo programos dalis ir kita mokymo institucijose vykdoma veikla, kurios tikslas – padėti besimokantiejiems išsiaiškinti būsimosios profesinės karjeros tikslus, susipažinti su darbo pasauliu bei padėti jiems įgyti gebėjimų profesinei karjerai planuoti;
- asmeninis patarimas, konsultavimas ir orientavimas padedant priimti sprendimus, susijusius su galimybėmis pasirinkti tolesnį mokymąsi ir/arba planuoti profesinę karjerą.

Štai čia išryškėja vienintelis skirtumas tarp profesinio orientavimo ir profesinio informavimo. Profesinis orientavimas, tai sąvoka pradėta vaartoti daug anksčiau ir reiškianti, jos specialistas ne tik teikia informaciją, tačiau ir prisiima dalį atsakomybės, kadangi tikslingai pataria žmogui kokią profesiją rinktis. O profesinis informavimas tai tikslingas konsultuojamųjų supažindinimas su profesijomis, jų keliamais psichologiniais, mediciniais, socialiniais, ekonominiais ir kitais reikalavimais asmens savybėms bei įgyjamai kvalifikacijai (Profesinio informavimo metodika profesijų patarėjams, 2005).

Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad šios dvi sąvokos dažnai vartojamos greta viena kitos, papildydamos viena kitą. Anksčiau rašę autoriai labiau naudoja orientavimo sąvoką, kadangi informavimo sąvoka atsirado palyginti visai neseniai.

Profesinis informavimas čia suvokiamas kaip:

- profesinis švietimas, kaip mokymo programos dalis ir kita mokymo institucijose vykdoma veikla, kurios tikslas – padėti besimokantiems išsiaiškinti būsimosios profesinės karjeros tikslus, susipažinti su darbo pasauliu bei padėti jiems įgyti gebėjimus profesinei karjerai planuoti (tai gali būti organizuota veikla, kurioje teikiant patarimus bei informaciją dalyvautų darbdaviai, buvę studentai, besimokančiųjų tėvai);
- asmeninis patarimas, konsultavimas ir informavimas padedant priimti sprendimus, susijusius su galimybėmis pasirinkti tolesnį mokymąsi ir planuoti profesinę karjerą;
- parama specialiųjų poreikių mokinių grupėms (LR profesinio orientavimo strategija, 2003).

Z. Bartautienė ir L. Paurienė (1989) profesinį informavimą apibūdina kaip kompleksinę problemą, įeinančią į socialinių procesų mokslinio valdymo, visapusiško jaunosios kartos auklėjimo, žmogaus gyvenimo kelio pasirinkimo, jo profesinės adaptacijos ir profesinio meistriškumo kėlimo sritį.

Efektyviai teikiamas profesinis informavimas yra itin svarbus švietimo sistemai. Jis padeda geriau panaudoti žmonių išteklius, sudaromos palankesnes aplinkybes užtikrinti, kad žmonių turimi gebėjimai ir interesai sutaptų su esamomis mokymosi ir užimtumo galimybėmis. Profesinis informavimas yra svarbiausias mokymo ir užimtumo politikos elementas nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygmenimis, taip pat yra sudedamoji aktyvios darbo rinkos politikos dalis. Europos Sąjungoje profesinis informavimas laikomas vienu iš svarbiausių veiksnių, skatinančių užimtumą, darbo jėgos prisitaikymą prie rinkos sąlygų, verslumą bei lygias galimybes.

Profesinis informavimas pripažįstamas kaip svarbiausias mokymosi strategijos elementas. Jo plėtotės uždavinys – užtikrinti, kad kiekvienas individas galėtų lengvai gauti geros kokybės informaciją bei patarimus, susijusius su mokymosi galimybėmis visoje Europoje.

Profesinis informavimas ne tik užtikrina ryšį tarp mokymosi poreikių ir mokymo galimybių, bet ir vaidina svarbų vaidmenį tiek gerinant priėjimą prie mokymosi galimybių, tiek motyvuojant potencialius besimokančiuosius. Profesinis informavimas yra ypač svarbus padedant besimokančiajam surasti savo kelią itin sudėtingose mokymo sistemose bei greitai kintančioje darbo rinkoje.

Profesinis informavimas laikomas nuolatinių gebėjimų ir žinių atnaujinimo proceso įgyvendinimo priemone, jis vaidina svarbų vaidmenį:

- mažinant besimokančiųjų „nubyrėjimų“ skaičių;
- užtikrinant balansą tarp mokymo paklausos ir pasiūlos;
- stiprinant ryšius tarp mokyklų, praktinio mokymo institucijų ir darbdavių (Fukujama, 1982).

Profesinis informavimas iki šiol yra sudėtinga veikla, daug pastangų reikalaujanti tiek iš pedagogų, tiek iš mokinių, nes vykdant jį tenka įveikti daug pedagoginių, psichologinių, sociologinių, teisinių ir kitokių sunkumų.

Profesinio apsisprendimo samprata. Profesijos pasirinkimas – viena iš dažniausiai profesinio apsisprendimo psichologijoje vartojamų sąvokų. Tačiau, nepaisant to, nėra paprasta apibūdinti, ką reiškia pasirinkimas psichologine prasme. Suprantama, jog pasirinkti profesiją – ne tas pat, kas pasirinkti patiekalą iš restorano valgiaraščio ar muilo rūšį. Reikšmingus gyvenimo dalykus pasirinkti nėra taip paprasta. Tai labai atsakingas sprendimas, reikalaujantis asmenybės aktyvumo, brandos ir atsakomybės (Gudelis, 1983).

Asmenybės pasirinkimai yra pirminiai suaugusio žmogaus gyvenimo struktūros komponentai. Žmogus renkasi darbą, santuokos partnerį, draugus, gyvenimo vietą, laisvalaikį, religines ir politines pažiūras, artimesnius ir tolimesnius gyvenimo tikslus. Profesijos pasirinkimas priklauso reikšmingiausiems gyvenimo struktūros komponentams, atimantiems didžiausią laiko ir energijos kiekį, turintiems didelę įtaką renkantis kitus gyvenimo aspektus.

R. Adamonienė, S. Daukilas (2001) išskiria tokius profesijos pasirinkimo aspektus:

- preferenciją,
- aspiraciją,
- ketinimą (intenciją).

Preferencija - subjekto teikiama profesijai pirmenybė dėl jos pranašumo pagal tam tikrus požymius arba jų visumą. Šiuo požiūriu pasirinkimas reiškia, kuriai profesijai asmuo suteiktų pirmenybę, jei jam būtų pasiūlyti keli galimi variantai. Visas profesijas būtų galima suskirstyti į patrauklias, pageidaujamas ir labai nepatrauklias. Tačiau preferencijos ne visuomet lemia pasirinkimą. Jaunuoliui gali labai patikti viena profesija, tačiau realiai jis pasirenka kitą.

Aspiracija - didžiausias tikslas, kurį žmogus mano atitinkant jo galimybes ir kurį siekia įgyvendinti. Kiekvienas asmuo ieško tokios profesinės veiklos, kurioje galėtų panaudoti savo potencijas (vidines galias), ir priemonių, kurios leistų jam realizuoti jo aspiracijas. Šiuo požiūriu aspiracija reikštų pasirinkimą, kurį asmuo laiko idealiausiu ir vertingiausiu. Tai profesija, kurios labiausiai siektume, jei turėtume pačias palankiausias sąlygas. Dauguma autorių sutinka, jog šis aspektas išreiškia veikiau svajonių ir pageidavimų lygmenį, o ne realų profesinį pasirinkimą.

Ketinimas - sąmoningas žmogaus siekimas atlikti veiksmą pagal numatytą planą ir gauti pageidaujamą rezultatą. Ketinimas susiformuoja numačius tikslą ir pasirinkus priemones jam pasiekti. Šiuo atveju apie ketinimus galime sužinoti paklausę, kokią profesiją jaunuolis nusprendė pasirinkti ir rengiasi įgyti baigęs bendro lavinimosi procesą (Adamonienė, Daukilas ir kt., 2001).

R. Adomaitienė (2001) remdamasi Osipovo ir Fitzgeraldo mintimis taip pat išskiria du pagrindinius aspektus, kurie renkantis profesiją aktyviai sąveikauja ir persipina:

- asmenybė;
- išorinis pasaulis.

Išorinis pasaulis arba visuomenė suteikia kiekvienam savo nariui apibrėžtą kiekį materialinių resursų, profesijų ir galimybių socialiniam aktyvumui bei saviraiškai. Asmenybė gali rinktis iš jo aplinkoje glūdinčių galimybių ir apribojimų tai, kas labiausiai atitinka jos esmines ypatybes, ir kurti savo vidinį pasaulį

Asmenybės vidinis pasaulis - norų, polinkių, aspiracijų, emocinių konfliktų ir jų sprendimo būdų sudėtingas derinys. Jam priklauso vaizduotės ir atminties vaizdiniai, moralinės vertybės ir idealai, talentai ir sugebėjimai, charakterio bruožai, emocijų, mąstymo ir veiklos būdai.

Asmenybė ir ją supantis pasaulis nėra du atskiri vienas nuo kito nepriklausantys dalykai. Objektyviai egzistuojanti aplinka veikia asmenybę, palikdama jos atmintyje tam tikrus pėdsakus, sudarančius nuolat kintančią vidinę patirtį, o tuo pačiu struktūrina ir pasirinkimus, padarydama kai kurias alternatyvas labiau patrauklias ir naudingas. Savo ruožtu asmenybės vidinio gyvenimo elementai sąlygoja individo santykius su pasauliu, jais remdamasis individas suvokia, išgyvena ir vertina aplinką, visus jos poveikius, vienus priimdamas, kitus atmesdamas.

Kaip teigė D. E. Superis asmenybės pasirinkimas nėra jos savasties ypatybė, tokia kaip motyvai ar sugebėjimai, taip pat jis nepriklauso ir aplinkinio pasaulio požymiams, tokiems kaip institucijos, grupės ar objektai. Pasirinkdami vieną alternatyvą ir atmesdami kitą, mes išreiškiame tam tikrą savo vidinį (emocinį, intelektualinį ar etinį) santykį su tuo, ką renkamės. Šis santykis sudaro galimybę išreikšti tam tikrus asmenybės vidinio gyvenimo aspektus ir įsitraukti į įvairias dalyvavimo pasaulyje formas (Jensen, 1999).

Profesijos pasirinkimas neturėtų būti siejamas vien su išorinių sąlygų poveikiu ir vienpusišku asmenybės paklusnumu aplinkybėms (ekonominėms sąlygoms, darbo rinkos poreikiams ir pan.). Socialinės priežastys gali daryti įtaką asmenybei, tačiau tik per vidines jos vystymosi sąlygas. Žmogus pasižymi sugebėjimu laikytis aktyvios pozicijos bet kokių išorinių ar vidinių sąlygų atžvilgiu ir likti ištikimas šiam sprendimui. Žmogus ne šiaip sau egzistuoja kaip daiktas tarp kitų daiktų, visiškai valdomas aplinkybių ar bejėgis, veikiau jis yra apsisprendžiantis, t. y. visada aktyviai, savarankiškai ir sąmoningai sprendžia, kokia bus jo egzistencija, gali pasirinkti, ar pasiduoti aplinkybėms, ar drąsiai jas priimti. Tai, kuo jis tampa, priklauso nuo jo paties, nuo jo sprendimų ir pasirinkimų, o ne nuo sąlygų ar atsitiktinumų.

Apsisprendimo sąvoka reiškia ne tik aktyvų, savarankišką ir sąmoningą pasirinkimą, bet ir savo asmenybės plėtros ribų nustatymą. Rinkimasis - tam tikras kompromisas, atsisakymas nereikšmingų dalykų dėl asmenybei svarbesnių tikslų. Apibrėžta laike žmogaus egzistencija nesuteikia jam galimybės vienodai realizuoti visas turimas vidines potencijas, todėl anksčiau ar vėliau tenka rinktis, kokius gabumus ir mokėjimus toliau vystyti ir lavinti, kokius - atsisakyti.

Kompromiso pobūdis priklauso tiek nuo asmenybės vidinio pasaulio ypatybių (interesų, vertybių, įsitikinimų), tiek nuo darbo rinkos realijų. Pasirinkęs profesiją, žmogus įsitraukia į tam tikrą darbo santykių sistemą ir tuo pat metu nutolsta nuo kitų žmonių grupių. Jis atsisako panaudoti kai kurias savo individualias ypatybes, tačiau kartu įgyja naujų, anksčiau jam neprieinamų asmenybės ir profesinės raidos galimybių (Adomaitienė, Daukila ir kt., 2001).

Visi pasirinkimai yra susiję ir sąveikauja tarpusavyje, todėl profesijos pasirinkimas niekuomet nebūna izoliuotas nuo kitų veiksmų ar sprendimų. Profesinis apsisprendimas - svarbus bendro asmenybės apsisprendimo aspektas, siejamas su jos sąmoningu siekiu surasti vietą gyvenime ir darbo pasaulyje, suprasti save ir savo profesinį pašaukimą, suplanuoti gyvenimo kelią. Profesinės veiklos pasirinkimas suteikia jaunam žmogui galimybę sumažinti ateities netikrumo ir neapibrėžtumo jausmą.

S. Kregždė (1988), analizuodamas profesinio apsisprendimo problemą, pabrėžė jo sąryšį su socialiniu apsisprendimu. Socialinis apsisprendimas - individo siekis užimti tam tikrą vietą socialinėje visuomenės struktūroje, įsijungti į visuomenės socialinių santykių sistemą, tapti tam tikros žmonių grupės ar bendrijos nariu. Svarstydamas, kokią profesiją pasirinkti, jei konkretus profesinis ketinimas dar neaiškus, jaunuolis ar jaunuolė orientuojasi į socialinį pasirinkimą, t. y. į socialinę padėtį, kurią galėtų suteikti tam tikra profesija ar profesinio ugdymo įstaigos lygis. Šiuo atveju pasirinkimo objektu tampa ne profesinės veiklos pobūdis, o socialinė pozicija visuomenėje ir darbo pasaulyje. Vėliau, apibrėžęs savo poziciją visuomenėje priimtų vertybių atžvilgiu, jaunuolis pradeda orientotis į tam tikrą profesinės veiklos sritį, labiausiai atitinkančią jo pageidaujamą ateities vaizdinius (Adamonienė, Daukila ir kt., 2001).

1.2. Profesinis informavimas šiuolaikinėje mokykloje

Kartais į profesinį informavimą vidurinėje bendrojo lavinimo mokykloje žiūrima siaurai. Manoma, jog tereikia sužadinti mokinių interesą kuriai nors profesijai ir nustatyti, ar mokinys jai tinka. Bet tai dar ne visi informavimo uždaviniai.

Rimtas profesijos rinkimasis susijęs su žmogaus gyvenimiškąja orientacija, su gyvenimo planais, kuriuose profesinis interesas užima tik tam tikrą dalį. D. Augienė (2009) akcentuoja, kad profesinis informavimas pirmiausia turi atsižvelgti į asmenybės gyvenimiškąsias orientacijas, į jos gyvenimo planus apskritai. Šių planų pagrindą sudaro socialinės, politinės, filosofinės, kultūrinės, ekonominės ir kitokios vertybės, susikristalizavusios tam tikruose asmenybės požiūriuose, interesuose ir idealuose. Profesijos pasirinkimą dažnai lemia geras uždarbis, kaip ekonominė vertybė, o dalykinis bei funkcionalinis ar profesinis interesas čia vaidina antraeilį ar dar silpnesnį

vaidmenį. Visa tai rodo, kad profesinis informavimas neatskiriamas nuo vertybinių orientacijų formavimosi.

Pasak L. Jovaišos (1981), vertybinė orientacija glaudžiai susijusi su pažintiniu orientavimu. Pažintinio orientavimo tikslas – suteikti jaunuoliui žinių apie būsimą darbą, kuriomis grindžiamas kvalifikuotas darbas. Šiandieninis jaunimas labai domisi mokslo, technikos laimėjimais, kurie sudaro didelę dalį jo vertybinių orientacijų. Štai dėl ko mokslas, technika įgyja tokią didelį prestižą, nulemiantį profesijos pasirinkimą.

Kaip teigia A. Akudovičiūtė (2008), nepaprastai didelę reikšmę, nukreipiant asmenybės motyvaciją, turi prognostinis informavimas. Vertybinis ir pažintinis informavimas yra bendresnio pobūdžio, o prognostinis – susijęs su kiekvienu individu ir jo vieta darbo rinkoje. Suprantama, toks informavimas įmanomas tik tada, jeigu iš viso įmanoma prognozuoti žmogaus veiklos sėkmę ir elgesį, jeigu, kitaip tariant, galima numatyti, koks bus žmogus ateityje, kaip jis veiks. Prognozuoti gali padėti psichodiagnostika. Pagrindinė sąlyga patikimai prognozei – informacijos apie mokinį gausumas, įgalinantis jį pažinti visapusiškai. Deja šiuo metu negalime pasigirti, jog turime pakankamai tokios informacijos. Reikėtų gerai apgalvoti, kaip fiksuoti mokinių individualias savybes dienoraščiuose ir kaip jas perkelti į asmens bylas.

L. Jovaiša (1981) siūlo atkreipti dėmesį į silpnuosius, neaktyvius ir „sunkiuosius“ mokinius. Per mažai jais domimasi, nes jie atima daug brangaus mokytojų laiko ir sveikatos. Ir vis dėlto jiems reikia skirti daugiau psichologinio ir pedagoginio dėmesio. Reikėtų išsiaiškinti, kokių sunkumų ir problemų tokie mokiniai turi, o ne tik atsižvelgti į jų išorinį elgesį. Mokykla turi padėti asmenybei tobulėti, vystytis taip, kad ji būtų ne tik darbinga, bet ir aktyvi. Blogas mokymasis, nedrausmingas elgesys, žmonių ir darbo vengimas, vidiniai ir tarpasmeniniai konfliktai turi būti visapusiškai tiriami, panaudojant visus pedagogams prieinamus informacijos apie mokinį šaltinius.

Gilus ir patikimas informacijos apie mokinį šaltinis yra praktinė veikla. Mokyklos uždavinys sudaryti įvairias praktinės veiklos situacijas, kuriose atsiskleistų individualybė. Palankias sąlygas tam sudaro pamokos, popamokinė veikla, fakultatyvinis mokymas. Čia ne tik ugdomi mokinių sugebėjimai, bet taip pat išryškėja jų skoniai ir interesai, polinkiai ir vertybinės orientacijos, nuostatos ir idealai. Tada mokinius geriausiai pažįstame ir galime diferencijuoti. Tam tikros įsitvirtinusios asmenybės savybės įgalina prognozuoti. Pagaliau pats mokinys pastebi, ką jis gali, ko nepajėgia, kas jį traukia, ko jis nemėgsta. Pedagogai ir turi padėti jam orientuotis ten, kur anksčiausiai ir nesunkiai pasiekiami veiklos rezultatai, su kuriais sutampa jo lūkesčiai ir galimybės.

Praktinės veiklos būdų ir rezultatų vertinimas - ne vienintelis prognozavimo pagrindas. Kartais viskas puikiausiai sekasi, bet, kaip sakoma, širdis nelinksta į tą veiklą. Tuo atveju informacijos pedagogui gali suteikti pokalbis, kuris yra vienas mokinių asmenybės pažinimo metodų. Svarbu išsiaiškinti, kokia mokinio sveikata ir fizinė būklė, kokios jo vertybinės

orientacijos, siekimai, idealai, interesai ir gyvenimo planai, kokie bendrieji ir specialieji sugebėjimai, mokymosi pažangumas, charakterio savybės, asmeninės ir šeimos aplinkybės. Ši informacija padės atskleisti svarbiausius bei ryškiausius asmenybės bruožus, supažindins su artimiausia mokinio aplinka bei konkrečiomis situacijomis, kuriose jis susiformavo kaip žmogus ir kandidatas tolesnei veiklai. Tie bruožai – tai jo asmenybės modelis, įgalinantis prognozuoti veiklos sėkmę ir elgesį. Pačiam mokiniui suvokti save sunku, todėl kvalifikuoti vyresniųjų patarimai tampa jam motyvacijos šaltiniu, o dažnai ir lemtingo sprendimo akstinu. Taigi konsultacija yra svarbus profesijos rinkimosi valdymo veiksnys. Šiuo metu mokyklose dirba specialistai, kurie gali suteikti konsultavimo paslaugas. Kol kas profesinio orientavimo paslaugų paklausa ne mokymo įstaigose nėra didelė, tad sėkmingą moksleivių profesijos pasirinkimą ypač sąlygoja mokymo sistema, mokytojai, pačių moksleivių psichologinis subrendimas, tėvai.

1.3. Psichologinis subrendimas rinktis profesiją

Psichologinis subrendimas rinktis profesiją – svarbiausia sąlyga savarankiškam, sąmoningam ir tiksliam apsisprendimui (Augienė, 2009). Tačiau dažnai visuomenėje girdime, kad abiturientai profesiją renkasi dar būdami nepakankamai subrendę nes stokoja profesinės informacijos, silpnai pažįsta save, lengvai pasiduoda kitų įtakai, t. y. nesavarankiškai imasi profesinės atsakomybės. Vadinasi, rūpinantis pakankamu psichologiniu subrendimu reikia, viena vertus, stiprinti profesinį švietimą, kita vertus – savimonės formavimąsi. Savimonė turi lemiamą reikšmę profesijos pasirinkimui. Klaidingas savęs suvokimas – savivaizdis, miglotas savęs įsivaizdavimas ateityje motyvuoja netinkamą profesijos rinkimąsi. Todėl prisieina formuoti adekvačią savimonę, adekvačias aspiracijas, realius siekius. Tam didelę reikšmę turi intelektas – mąstymo gebėjimas priimti pagrįstus sprendimus, pagrįstai vertinti save, numatyti savo realias galimybes kintančioje aplinkoje ir prisitaikyti prie jos taip, kad galėtų optimaliai panaudoti savo individualybės ypatumus. Sveikas praktinis protas, o ne ambicijos ar fantazija turi lemti rinkimąsi.

Profesijos rinkimąsi labai palengvina išryškėję specialūs gebėjimai kalboms, matematikai, technikai, menui, kuriai nors kūrybos sričiai. Jeigu šiuos gebėjimus lydi polinkis, teisingai apsispręsti nesunku (Šernas, 1998).

Giluminis profesijos rinkimosi veiksnys – poreikis ir su juo susiję kiti psichiniai dariniai: interesai, vertybės, polinkiai. Jeigu interesai sukelia pastovų dėmesį kuriai nors veiklai, tai vertybės padaro ją labai svarbiu, idealiu dalyku, o polinkis nukreipia toje srityje veikti. Tačiau protas turi kontroliuoti, ar nesama pseudovertybių, pseudopolinkių, laikino susižavėjimo, ar polinkis suderintas su galimybėmis, ar su darbo pasiūla.

Charakterio vaidmuo rinkimosi motyvacijai taip pat labai svarbus. Yra nedaug profesijų, kurioms reikia tinkamo charakterio, temperamento. Daugeliui profesijų tinka įvairūs žmonių

charakteriai. Tačiau individas sprendžia, ar jo įpročiams, skoniams, įsitvirtinusiems požiūriams, elgesio stiliui priimtini tie ar kiti reikalavimai, kuriuos kelia planuojama rinktis profesija (Jovaiša, 2001).

E. L. Heras ir S. H. Krameris (2004) išskyrė 10 vadinamųjų „išgyvenimo“ įgūdžių, be kurių nė vienas žmogus negali sėkmingai veikti šiuolaikinėje visuomenėje ir kurių formavimui ir tobulinimui ir jaunoji karta, ir tėvai bei pedagogai turėtų skirti ypatingą dėmesį:

- savo privalumų ir trūkumų žinojimas, pagrindinės vertybės ir prioritetai bei jų derinimas su mokymosi ir profesiniais tikslais, gebėjimas realiai save vertinti;
- gebėjimas naudotis informacija (literatūra, garso ir vaizdo įrašų priemonėmis, švietimo sistemos teikiamomis galimybėmis, laikinas įsidarbinimas ir kt. savo asmeninėms savybėms ir pasirinkimui patikrinti);
- savo mokymosi, profesinių, socialinių, gyvenimo tikslų žinojimas ir gebėjimas susieti juos tarpusavyje;
- gebėjimas tikslingai ir racionaliai apsispręsti ką nors renkantis;
- bendravimo sugebėjimai;
- įsidarbinimo ir darbo ieškojimo įgūdžiai;
- socialinių vaidmenų (darbuotojas, klientas, vadybininkas ir kt.) supratimas;
- švietimo ir profesinių struktūrų abipusės priklausomybės supratimas (atskirų mokomųjų dalykų ryšiai su profesinėmis, techninėmis sritimis);
- savo laiko ir energijos organizavimo gebėjimas;
- gebėjimas matyti save iš šalies, savo asmeninės vertės ir savigarbos pojūtis.

R. Petrauskaitė analizavo O'Hara 1996 m. atliktus tyrimus, kurie parodė, jog individualios galimybės įgyti šiuos „išgyvenimo“ įgūdžius, juos pažinti ir vertinti yra gana skirtingos. O'Hara nustatė tiesioginę koreliaciją tarp moksleivių savęs pažinimo, profesijos pasirinkimo ir pažangumo mokykloje. Geriau besimokantys moksleiviai, palyginti su silpnesniais, geriau save pažįsta, jų pasirinkimai racionali. Ypač ta priklausomybė padidėja 9 - 12 klasėse. J. A. Ouklendo duomenimis, geresnių mokymosi rezultatų pasiekę vyresniųjų klasių moksleiviai pasižymi tam tikrais asmeniniais bruožais. Tai pirmiausia savęs supratimas, atsakomybės prisiėmimas, atkaklumas, gebėjimas planuoti, pasitikėjimas savimi, polinkis konkuruoti ir turėti siekių. Žemesnio pažangumo moksleiviams paprastai sunkiau save pažinti ir apsispręsti, ir kai yra įvairių pasirinkimo galimybių, jiems ypač reikalinga suaugusiųjų – tėvų, mokytojų, psichologų ir pedagogų pagalba (Petrauskaitė, 1996).

L. Jovaišos nuomone (1999), psichinį subrendimą profesijos pasirinkimui reikėtų matuoti patirties, savivokos bei savimonės, interesų bei polinkių, intelekto, kitokių sugebėjimų, charakterio kokybe. Lemiamas veiksnys, spartinantis individo profesinę brandą, yra *patirtis*, įgyta mokantis

mokykloje ar praktiškai atliekant tam tikrą darbą, kuri teikia darbo pasaulio žinojimą, motyvacijos kryptį, protingesnio rinkimosi galimybę.

Jaunimo profesinio apsisprendimo brandą galima spartinti organizuojant efektyvias profesinio orientavimo ir mokymo programas. R. Adamonienė, S. Daukilas, ir kt. (2001) išskiria tokius pagrindinius veiksnius, skatinančius individo psichinį subrendimą ir pasirengimą profesijos pasirinkimui bei įsisavinimui:

- reali praktinė profesinės veiklos patirtis ir įgūdžiai;
- kognityvinių funkcijų išsivystymas;
- mokymosi sėkmė (pažangumas);
- tėvų išsilavinimo lygis;
- pirminis profesinis informavimas bendrojo lavinimo mokykloje;
- kultūrinės aplinkos stimuliacija.

Žmogaus savęs, kaip individo, suvokimas, savo subjektyvios ir objektyvios būties pažinimas yra vadinamas savimone, nuo kurios priklauso asmenybės santykiai su kitais žmonėmis, grupėmis, visuomene, savo psichinių procesų ir savybių, veiklos ir jos rezultatų pažinimas. Asmenybės savęs pažinimo reikšmė racionaliam profesijos pasirinkimui buvo iškelta pačioje mokslinių profesijos pasirinkimo problemų tyrimų pradžioje, jam tirti buvo sudarytos specialios metodikos, parengtos programos savęs pažinimo įgūdžiams ugdyti ir koreguoti. Kuo anksčiau asmenybei pavyksta įgyti savianalizės ir savęs pažinimo įgūdžių, tuo lengviau jai adaptuotis gyvenime ir spręsti kasdien iškylančias dilemas.

Veiksniai, turintys įtakos emociniams santykiams su profesija, yra šie: profesinė nuostata, profesiniai planai, įsivaizdavimas. Nuostata atsispindi jau pačiuose profesiniuose ketinimuose, nes juose glūdi laukimas, kad toje profesijoje galima realizuoti savąjį „aš“. Teigiama nuostata profesijos atžvilgiu padeda asmenybei siekti užsibrėžto tikslo, t. y. būtinai įgyti numatytą specialybę, net jei ir numatomi būsiami sunkumai ir keblumai kelyje į jos įgijimą. Toks atkaklus siekimas, skatinamas stiprių teigiamų emocijų, gali liudyti apie pašaukimą. Tokiu atveju moksleiviui apsispręsti, kokią mokymosi kryptį rinktis, neturėtų būti sunku, jei jis tiksliai žinos, ko jis turi mokytis dabar.

Jaunuolis prieš apsisprendžiant turėtų suvokti motyvą, skatinantį jį rinktis tam tikrą specialybę, kokį vaidmenį atlieka emocinis santykis su pageidaujama specialybe. Visiškai nepaisyti emocijų negalima, nes jei pasirinkta specialybė bus žmogui nepriimtina emocine prasme, tai sunkumų iškils ne tik mokantis, bet ir dirbant. Žmogus jausis nelaimingas, o gal ir kitus padarys nelaimingais (Ališauskas, 2000).

Žmogui sprendžiant pasirinkimo problemą, įtakos turi ir kiti motyvaciniai dariniai: nuostatos, nuomonės, įspūdžiai, požiūriai, pažiūros, įsitikinimai. Tai dispoziciniai motyvai, glūdintys sąmonėje arba pasąmonėje parengties būklėje ir aktualioje situacijoje išjudinantys elgesį

arba veiklą. Ketinimuose glūdi teigiama nuostata profesijos atžvilgiu. Nuostatos susiformuoja tam tikroje situacijoje, tenkinant materialinius ir dvasinius poreikius, mokantis, ugdantis, dirbant. Asmenybiniu požiūriu nuostatos laikomos asmenybės kryptingumo arba charakterio dariniais. Nuostatos palengvina orientavimąsi aplinkoje, tačiau keičiantis situacijai, tenka keisti ir nuostatas, nes senosios gali apsunkinti orientaciją.

Savotiška nuostata, anot S. Kregždės (1998), yra sugestyvumas. Tai emocinė, intelektinė ir valinė asmenybės parengtis nekritiškai priimti įtaigius išorės poveikius ir pagal juos reguliuoti elgesį. Didelis sugestyvumas turi neigiamos įtakos pažintinei, kūrybinei veiklai. Jei žmogaus emocinė, intelektinė, valinė motyvacija silpna, jis lengviau pasiduoda kitų įtakai. Sugestyvumą didina tokie veiksniai: nuovargis, netikrumo būseną, savęs neįvertinimas, lengvabūdiškumas, socialinis priklausomumas, pasidavimas autoriteto įtakai, situacijos daugiareikšmiškumas, kritinio budrumo sumažėjimas dėl didelio susijaudinimo ir kt. Šie veiksniai, autoriaus teigimu, motyvuoja elgesį, lengvai keičiamos turimos nuostatos, nuomonės. Jei moksleivių sugestyvumas aukštas, jie lengvai pasiduoda draugų įtakai, rinkdamiesi mokyklą ar profesiją. Tačiau jei sugestyvūs moksleiviai lengviau pasiduoda auklėjimo poveikiui negu nesugestyvūs, tai pastarieji yra savarankiškesni, kūrybingesni. Dažnai žmonių priimamus sprendimus lemia konformizmas. Konformizmas – tai nekritiškas grupės žmonių nuomonės priėmimas, pasidavimas grupės įtakai.

1.3.1. Profesinio apsisprendimo raidos etapai

Profesinis žmogaus gyvenimo ciklas prasideda tuo metu, kai žmogus dar labai jaunas ir tik planuoja savo ateitį, o baigiasi senatvėje, kai nutraukia žmogus aktyvią profesinę veiklą. D. E. Superis (1961) pasiūlė suskirstyti asmenybės profesinės veiklos kelią į keletą etapų arba stadijų, kurios pasižymi tam tikra joms būdinga asmenybės profesine elgsena (Adamonienė, Dankilas, Krikščiūnas, Maknienė, Palujanskienė, 2001):

- **Augimo stadija** (nuo gimimo iki 14 m). šiuo laikotarpiu pradeda formotis vaiko saviįvaizdis (Aš koncepcija), šeimoje ir mokykloje identifikuojantis su reikšmingais suaugusiais (tėvais, pedagogais ir pan.). Sukaupia bendravimo patirtis leidžia vaikui vis labiau įsisąmoninti savo asmenybės ypatumus:
 - *fantazijos substadija* (4-10 m); dominuoja vaikiški poreikiai, o profesiniai vaidmenys atliekami vaizduotėje, žaidžiant vaidmeninius žaidimus;
 - *interesų substadija* (11-12 m); didėjant socialiniam aktyvumui, pradeda formotis profesiniai prioritetai ir kryptingumas;
 - *sugebėjimų substadija* (13-14); paauglys įvairiuose užsiėmimuose išbando individualius sugebėjimus ir ima geriau suprasti profesinius reikalavimus bei profesinio lavinimo svarbą.

- **Tyrinėjimų stadija** (15-24 m). Jaunuolis, eksperimentuodamas su socialiniais bei profesiniais vaidmenimis, klausia savęs: koks esu, kas man patinka, kas man sekasi? Taip jis orientuojasi į galimybę pritaikyti gautus atsakymus renkantis būsimą profesiją. Savivaizdyje dažniausiai išsaugomi ir įtvirtinami tie aspektai, kurie teikia jaunuoliui didžiausią pasitenkinimą, o nemaloni ir negatyvi patirtis atmetama. Šiai stadijai būdingi raidos uždaviniai:
 - *kristalizacijos substadija* (15-18 m); suaktyvėjusių kognityvinių procesų dėka mokęs ir įvertinęs savo interesus, polinkius bei kitus profesiniu požiūriu reikšmingus asmenybės resursus, jaunuolis suformuoja bendrą preliminarų profesinį tikslą arba veiklos kryptį;
 - *specifikacijos substadija* (18-21 m); jaunuolis susiduria su aplinkos spaudimu pereiti nuo bandymų apibrėžti bendrus profesinius polinkius į konkrečios profesinės veiklos (darbo, specialybės) pasirinkimą;
 - *įgyvendinimo substadija* (21-24 m); suformulavęs profesinės raidos tikslą ir pasirinkęs jo įgyvendinimo būdą, jaunuolis turi įgyti profesinį išsilavinimą ir pradėti dirbti savo pasirinktoje srityje.
- **Įsitvirtinimo stadija** (nuo 25 iki 44 m). Kaupdamas realaus darbo patirtį, individas siekia sukurti atrastoje profesinės veiklos srityje stiprią asmenybės poziciją:
 - *stabilizacijos substadija* (24-35 m); individas patvirtina savo profesinio pasirinkimo adekvatumą, įgydamas konkretaus darbo patirtį ir panaudodamas visus turimus sugebėjimus bei išsilavinimą;
 - *konsolidacijos substadija* (35-44 m); užsitikrinęs turimos pozicijos stabilumą, individas pradeda kopti karjeros laiptais, siekdamas aukštesnės padėties profesijoje ar organizacijoje, pavyzdžiui, gaudamas tarnybinį paaukštinimą arba įgydamas aukštesnį profesinį statusą.
- **Išlaikymo stadijai** (45-64 m) būdingas siekis išsaugoti ar net pagerinti anksčiau įgytą profesinę poziciją, tačiau asmenybės profesinė karjera vystosi neišeidama už surastos profesinės veiklos srities rėmų.
- **Silpnėjimo stadija** (nuo 65 metų). Susilpnėjus fizinėms ir psichinėms galioms, sumažėja žmogaus profesinis aktyvumas, žmogus planuoja išeiti į pensiją ir pradeda rengtis naujiems gyvenimo vaidmenims.

Tokia profesinio apsisprendimo raidos samprata remiasi prielaida, jog visi žmonės, pasiekę tą pačią stadiją, sprendžia panašias profesijos pasirinkimo problemas. Paauglys, tyrinėdamas save ir aplinką, aktyviai ieško tinkamiausios profesijos. Jaunuolis, įgydamas profesinį išsilavinimą, transformuoja savo pašaukimą į konkrečią darbinę veiklą. Brandus žmogus, tobulindamas

meistriškumą, pasiekia profesinės karjeros viršūnę. Ne visi tyrinėtojai sutinka su stadijų egzistavimu, tačiau galima teigti, jog yra tam tikri profesinės elgsenos tipai, dažniau pasitaikantys 14 metų nei 25 metų asmenims (Adamonienė, Daukilas, Krikščiūnas, Maknienė, Palujanskienė, 2001).

Kaip matyti, pereidamas iš paauglystės į suaugusiojo amžių asmuo įgyja savo vertybių sistemą ir prisiima atsakomybę už tolesnę savo asmenybės raidą. Susiformavusi asmens pozicija ima sąlygoti asmenybės mąstymą ir elgesį, ją įtvirtina ar palaipsniui keičiami sąmoningi asmens sprendimai. Apie susiliejančią ugdymą, integruojančią lavinimą, kur pastarasis yra tam tikrų profesinių žinių suteikimas ir tam tikrų profesinių mokėjimų kartu su bendrosiomis žiniomis apie žmogų ir pasaulį bei kitų gebėjimų (bendrauti, sugyventi, save išreikšti ir kontroliuoti, būti patenkintam ir t. t.) išlavinimas, šiandien kalbama labai daug. Be to, vykstant bet kokiam lavinimui lavinantysis (mokytojas, dėstytojas) yra ne tik žinių perteikėjas ir jų įsisavinimo vertintojas - be viso šito, jis veikia lavinamuosius savąja asmenybe, tuo individualiu būdu, kaip jis tai daro ir dėl ko asmeniškai sau tai daro. Jau seniai istorine tapo tokia aukštoji mokykla, kur jauno žmogaus savęs pažinimas paliekamas savieigai.

Nuo 19 – 25 m. reikalingas vadovas ne tik lavinantis profesiskai, bet ir ugdantis studijuojančiojo, kaip brandžios asmenybės, formavimąsi, atsakantis į jo individualius klausimus, rekomenduojantis, ką savarankiškai skaityti, ir dar daugiau - dėstantis specialius pedagoginius - psichologinius modulius. Bendrojo ugdymo koncepcija pagrįsta svarbiausia humanistinės psichologijos nuostata apie žmogaus visybiškumą (t. y. bet koks lavinimas taip pat daro įtaką mąstymo būdui, vaizduotei, formuoja jausmus ir vertybes, tam tikras nuostatas) ir jis turi vykti taip, kad tai neprieštarautų studento psichinio pasaulio dėsningumams, neneigtų jo turimų poreikių ir vertybių laisvės ir joms suteiktų deramą kryptį. Be to, tokio ugdymo atveju kalbama apie intelektinės ir emocinės sferų vienovę, kur santykį su gaunamomis profesinėmis žiniomis ir asmeniškai savimi (t. y. ką tos žinios ir jų pateikimo būdas reiškia asmeniškai man) dažnai teisingai koreguoja būtent pedagoginių - psichologinių dalykų dėstytojai, jau nekalbant apie kitus itin svarbius klausimus, iškylančius studentams šiame jų gyvenimo etape (iš ko gyventi, su kuo gyventi, vardan ko gyventi). Taigi vesti studentą atradimų kryptimi - pagrindinė dėstytojų prerogatyva.

Anot A. Maslovo (2006), save aktualizuojantys geba save laikyti tokiais, kokie jie yra iš tikrųjų, nes jaučiasi esą atsakingi, demokratiški, kūrybingi bei atviri naujam patyrimui. Jie renkasi tiesą, gerį, grožį, unikalumą ir nesidairo aplinkui. Kitaip tariant, vertybės egzistuoja, laukdamos, kol mes jas pamatysime. Pedagoginių - psichologinių modulių dėstytojai turi didžiausią galimybę jas „pamatyti“ ir „parodyti“ studentams. Jis teigia, kad galutinis kiekvieno tikslas - tapti pačiu savimi, o tam tikslinga sudaryti aplinką, kurioje „kaukės“ nusiimamos, pvz., konsultavimo psichologijos paskaitoje ar geštalo grupės metu (Palujanskienė, 2004).

Apie keturiasdešimt žmogaus gyvenimo metų susieta su darbo veikla. Darbe žmogus ieško gyvenimo prasmės, bando panaudoti savo kūrybinius ir visus kitus gebėjimus. Todėl profesijos pasirinkimas nėra vienkartinis sprendimas – tai ilgas procesas, apimantis keletą pakopų. D. Super (1961) išskyrė tokias profesinio vystymosi pakopas:

1. Paauglystės pabaigoje (apie 14-18 metų) vyksta idėjų apie darbą kaupimas.
2. Specializacija (maždaug 18-21 metai), kai pasirenkama viena sritis, į kurią gilinamasi labiau.
3. Įgyvendinimas (nuo 21-24 metų). Pereinama prie realaus darbo.
4. Stabilizacija (24-35 metai). Pradedama konkrečiai gilintis į savo darbą.
5. Konsoliduojamasi su pasirinkta profesija (apie 40-45 metų).

Perspektyva įsijungti į savarankišką darbą formuoja vyresniajam mokykliniam amžiui būdingą ateities veiklos kryptingumą. Vyresnysis mokyklinis amžius, anot E. Jensen (1999), – tai apsisprendimo gyvenimui ir darbui amžius, kai prasideda rimti savojo pašaukimo ieškojimai, atsiranda siekimas numatyti savo profesiją. Paauglys paprastai dar rimtai negalvoja apie savo būsimą profesiją, ypač jeigu jis mano, baigęs 10 klasių, mokytis toliau mokykloje. Žinoma, ir penktos klasės mokiniai gali pasirinkti savo būsimą profesiją, bet tai veikia nepastovios svajonės apie ją. Skirtingai nuo jų vyresnieji mokiniai profesiją renkasi apgalvotai, argumentuoja savo pasirinkimą. Daugelis jų mėgina susieti savo individualias fizines ir psichines ypatybes su reikalavimais, kurie keliami tos ar kitos profesijos žmogui (nors apie tuos reikalavimus jie nedaug tenutuokia). Dėl to vyresnieji mokiniai jau žiūri praktiškai ir, atsižvelgdami į savo interesus ir galimybes, mąsto apie realias profesijas.

1.3.2. Lyčių skirtumų įtaka profesijos pasirinkimui

Asmenybės lyčių skirtumai didesni, pasireiškiant agresyvumui, konformizmui, emociniam prisitaikymui. Labai skiriasi lyčių vertybės, gyvenimo tikslai, taip pat ir profesinės aspiracijos: vyrai labiau domisi su mokslu, prekyba, matematika, technika, ekonomika, politika susijusiomis profesijomis, moterys dažniau renkasi filologiją, aptarnavimo sferos ar kanceliarinį darbą. Pastebėta, jog moterims svarbesni gerų tarpusavio santykių ir bendradarbiavimo siekimai, vyrams – troškimas, kad sektųsi intelektinėje ar konkurencinėje veikloje. Šie merginų ir vaikinų asmenybės ir socialinių bei profesinių aspiracijų skirtumai išryškėja ne dėl paveldėjimo, o kaip įvairių aplinkos poveikių pasekmė (Gage, Berliner, 1994). Pastaruoju metu galima išvelgti ir šiokių tokių pakitimų: merginos taip pat siekia sėkmės intelektinėje ir konkurencinėje veikloje, jos dažnai renkasi tokias veiklos sritis, kuriose būtų galima tobulėti, siekti karjeros.

R. Kučinskienė (1998) atliko tyrimą, kuris parodė, kad tarp Lietuvos jaunimo labai įsigalėję stereotipai apie moterims ir vyrams „tinkamus“ profesinius vaidmenis. Pagal tyrimo rezultatus matyti, kad egzistuoja „moteriškos“ ir „vyriškos“ profesijos (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

„Moteriškos“ ir „vyriškos“ profesijos (pagal Kučinskienę, 1998)

„Moteriškos“ profesijos	„Vyriškos“ profesijos
Med. Sesuo	Statybininkas
Auklė	Stalius
Sekretorė	Šaltkalvis
Kosmetologė	Vairuotojas
Siuvėja	Jūrininkas
Mezgėja	Santehnikas
Kirpėja	Elektrikas
Buhalterė	Lakūnas
Namų šeimininkė	Karininkas

Kaip matyti, moterims priskirtos profesijos, daugumą kurių norint įsigyti nereikia aukšto intelekto ar aukštojo išsilavinimo; „tinkamomis“ vyrams laikomos fizinės jėgos ir ištvermės arba intelektualumo, racionalumo ir aukštos kvalifikacijos reikalaujančios profesijos. Iš šio profesijų diferencijavimo matyti, kad Lietuvoje manoma, jog moterys mažiau linkusios į intelektualų darbą ir profesinę saviraišką nei vyrai. Pagal statistiką Lietuvos moterų išsilavinimas yra aukštesnis nei vyrų, tačiau tendencija svarbiausius ir sudėtingiausius visuomenėje postus laikyti vyrų prerogatyva, kaip matyti, išlieka.

Lietuvoje merginų ir vaikinių nuostatoms renkantis profesiją ir siekiant jos įtakos turi socialiniai stereotipai, kurie gali klaidinti ir smarkiai ap sunkinti visišką kiekvienos asmenybės atsiskleidimą ir raišką. Ypač tai pasakytina apie merginas, kurių nuomonės apie savo profesines perspektyvas yra daug pesimistiškesnės nei vaikinių. Merginų apsisprendimas dėl profesijos sunkesnis. Tarp baigiančių bendrojo lavinimo mokyklą, bet nepasirinkusių, ko ir kur toliau mokytis, merginų buvo daugiau negu vaikinių, daugiau buvo ir merginų, abejojančių savo planų įgyvendinimo galimybėmis ir turinčių keletą profesinių ketinimų.

Tiek vyrai, tiek moterys pagrindiniais motyvais rinkdamiesi profesiją, anot R. Kučinskienės (1998), laiko:

- polinkius ir interesus;
- sugebėjimus;
- pasirenkamos profesijos svarbą visuomenėje.

E. L. Hero ir S. H. Kramerio (2004) nuomone, moterų skaičius darbo jėgoje rinkoje didėja dėl kelių pagrindinių priežasčių:

- dirbdamos jos siekia pagerinti šeimos materialinę padėtį (kartais iš visos šeimos narių tik moteriai pavyksta gauti darbą), o netekėjusioms, išsiskyrusios ir našlėms uždarbis yra vienintelis pragyvenimo šaltinis;

- moterų saviraiškos poreikiai;
- šiuolaikinės moterys gimdo mažiau vaikų, jų auginimui skiria mažiau laiko, nes pagalbą teikia įvairios valstybinės ir visuomeninės institucijos; vaikai yra linkę gana anksti atsiskirti nuo tėvų, ir todėl likusi „tuščiam lizde“ motina gali užsiimti pageidaujama veikla;

Pastaruoju metu Vakarų šalyse labai išaugo moterų, planuojančių suderinti šeimą ir karjerą, skaičius, labiau siekiama lyčių lygybės ir merginos labiau vertina darbą ir profesiją. Manoma, jog ateityje moterys dar labiau sieks išsilavinimo ir karjeros, kadangi kai kuriose šalyse tradiciškai „moterišku“ profesijų (mokytojų, auklių ir kt.) atstovių yra per daug ir, kad gautų darbą, moterys bus priverstos rinktis „vyriškas“ profesijas.

Įdomus pavyzdys: Rusijoje rengiamos merginos - asmens sargybinės. Manoma, jog tokios moterims būdingesnės savybės, kaip gera intuicija, psichinė ištvermė, didesnės adaptacijos galimybė, pastabumas ir kt., leidžia joms tapti puikiomis šios, atrodytu, „vyriškos“ profesijos atstovėmis (Матрыценко, 1996).

Socialiniai ir įstatymų barjerai, kaip teigia E. L. Herr, S. H. Cramer, (2004), tarp „moterišku“ ir „vyrišku“ profesijų išsivysčiusiose šalyse, kaip ir pas mus, nyksta, tačiau lieka psichologinės kliūtys, dėl kurių merginos linkusios turėti mažiau galimybių negu vaikinai.

1.4. Profesijos pasirinkimo problemos ir asmenybės savybės

Profesijos pasirinkimas yra vienas svarbiausių ir reikšmingiausių žmogaus pasirinkimų, kuris lemia tolesnio gyvenimo kokybę. Kai kurie žmonės tokius sprendimus priima gana lengvai. Kiti susiduria su sunkumais iki priimdami sprendimą arba jį priimdami ir sumažina tikimybę išsirinkti optimalų sprendimą (Pociūtė, Isiūnaitė, 2011).

Lietuvos sociologų tyrimais nustatyta, kad daugelis baigiamųjų klasių mokinių dar nėra apsisprendę dėl būsimos profesijos (51 proc.) arba abejoja, svarsto keletą variantų (41 proc.) (Pukelis ir Garnienė, 2003; Reingardienė ir Zdanavičius, 2003). Tai leidžia kelti prielaidą, kad profesinis mokinių informavimas ir rengimas karjerai vidurinėse mokyklose ir gimnazijose nėra labai efektyvus ir pakankamas (Reingardienė ir Zdanavičius, 2003). Tačiau psichologiniai veiksniai, kurie lemia tokį didelį abejojančių jaunuolių skaičių, tyrimuose nėra nagrinėjami. Taip pat trūksta patikimų priemonių, padedančių įvertinti profesijos pasirinkimo problemas.

Gausūs profesijos pasirinkimo problemų tyrimai, atlikti praeito amžiaus šeštajame – aštuntajame dešimtmetyje užsienyje, pateikė daug įdomių rezultatų ir labai fragmentiškų išvadų, kurias savo darbe pateikia B. Pociūtė, V. Isiūnaitė (2011). Tiriamieji dažniausiai buvo apibūdinami

dichotomiškai: „pasirinkę profesiją“ arba „nepasirinkę profesijos“, „apsisprendę“ arba „neapsisprendę“, „tikri dėl pasirinkimo“ arba „netikri“. Šie tyrimai parodė, kad pasirinkusių profesiją jaunuolių mokymosi rezultatai nesiskyrė nuo nepasirinkusiųjų, pavyzdžiui, neapsisprendę jaunuoliai nebūtinai mokėsi blogiau nei apsisprendę. Autorės taip pat remiasi Eriksono raidos psichologijos paradigma, kai profesijos pasirinkimo problemos traktuojamos kaip normalaus vystymosi komponentas. Žvelgiant iš šio požiūrio taško, neapsisprendę jaunuoliai labai neišsiskiria iš apsisprendusiųjų. Kita vertus, daugelis tyrimų siekė įrodyti, kad skiriasi šių dviejų grupių jaunuolių vertybės, karjeros tikslai ir ypač asmenybės savybės.

Jau vėliau, remdamiesi sprendimo teorija, I. Gati, M. Krausz, S. H. Osipow (1996) pateikė išsamią profesinio sprendimo priėmimo sunkumų taksonomiją (angl. taxonomy of career decision-making difficulties). Buvo iškelta prielaida, jog idealus sprendimo priėmėjas žino, kad jam reikia priimti sprendimą, yra pasiruošęs tai padaryti ir gali teisingai nuspręsti. Bet koks nukrypimas nuo idealaus sprendimo priėmėjo modelio laikomas potencialiu sunkumu. Autorių siūloma taksonomija yra hierarchinio pobūdžio – trys pagrindinės profesijos pasirinkimo sunkumų grupės skaidomos į mažesnes. Pirmoji sunkumų grupė yra susijusi su pasiruošimo stoka ir joje išskiriamos šios profesijos pasirinkimo problemos: nepakankama motyvacija pradėti pasirinkimo procesą; neryžtingumas sprendžiant daugelį problemų; disfunkcinės nuostatos, kylančios dėl iracionalių lūkesčių ar trūkstamų žinių. Antroji profesijos pasirinkimo problemų grupė yra susijusi su informacijos trūkumu. Ji atspindi informacijos apie save, profesijas, sprendimo priėmimo procesą, papildomus informacijos šaltinius trūkumą. Trečia sunkumų grupė – nesuderinama, prieštaringa informacija: nepatikima informacija (pvz., mokslo rezultatai žemiau vidurkio, prasti intelekto įverčiai); vidiniai konfliktai (kylantys, pvz., kai žmogus vadovaujasi prieštaringsiomis vertybėmis arba renkasi iš kelių vienodai patrauklių profesijų, arba renkasi tarp idealios, nepasiekiamos profesijos ir realistiškos); išoriniai konfliktai (dalyvauja pats asmuo ir jam reikšmingi kiti asmenys) (Gati, Kleiman, Osipow, 1996).

Į šį I. Gati (1996) ir bendraautorių siūlomą modelį neįtraukiamas problemos sprendimo įgyvendinimas, nes manoma, kad sunkumų įgyvendinant sprendimą gali kilti dėl to, jog apsisprendimo procese nebuvo tinkamai įveiktos problemos. Taip pat atsiribojama nuo konstrukto, tiesiogiai aprašančių emocinius išgyvenimus sprendimo priėmimo metu. Kartu šis modelis aprašo bazines problemas ir padeda tyrėjams kelti naujas prielaidas.

Profesinio sprendimo priėmimas, kaip ir kitų problemų sprendimas, yra procesas, turintis tam tikrus etapus. I. Gati (2001) išskiria tris pagrindinius profesinio sprendimo priėmimo modelio etapus. Pirmojo etapo tikslas yra sudaryti trumpą perspektyvių profesinės veiklos alternatyvų sąrašą. Iš plataus profesijų sąrašo žmogus turi kruopščiai išsirinkti tikrai jį dominančias alternatyvas. Sudaryti tinkamų profesijų sąrašą padeda atsižvelgimas į probleminius klausimus, kaip

antai besirenkančiojo fiziologinės charakteristikos, vertybės, tikslai, norimas santykis su žmonėmis darbe, gebėjimai, interesai ir kt. Antrajame etape labai atidžiai analizuojamos perspektyvios alternatyvos. Pavyzdžiui, pirmajame etape jaunuolis koncentravosi į profesijas, kurias pasirinkęs numatė veikti nepriklausomai, o antrajame etape jis turi išsiaiškinti, ar nori būti nepriklausomas ir rinkdamasis „ką daryti“ ir „kaip daryti“. O gal jį domina tik viena šių sąlygų? Šiame etape nagrinėjamas profesijų tinkamumas asmeniui ir asmens tinkamumas profesijoms. Galiausiai išsirenkamos ne mažiau kaip dvi profesinės veiklos alternatyvos. Trečiame etape pasirenkama tinkamiausia alternatyva. Šiame etape analizuojamos alternatyvos lyginamos tarpusavyje ir sudaroma jų eilė, atsižvelgiant į kiekvienos jų pranašumus ir trūkumus. I. Gati, N. Saka ir M. Krausz (2001) nustatė, kad pirmame etape (išankstinės atrankos) asmenys patiria daugiau sprendimo priėmimo sunkumų nei pasiekę kitus du etapus. Dažniausiai daromos klaidos gali būti tokios: apsvairstoma tik nedidelė dalis alternatyvų, skiriama per mažai laiko joms apsvairstyti arba svarbi informacija atrenkama nesistemiškai. Dažnai tai, kas teoriniame sprendimo priėmimo procese vadinama klaidomis, yra labiau norma nei retenybė realiame gyvenime. M. Krausz (2001) pažymi, kad tikrovėje informacijos paieškos nebūtinai yra atliekamos nuodugniai, kad profesiją besirenkantis asmuo greičiausiai sieks tą padaryti trumpiausiu keliu ir vėliau sunkiai galės paaiškinti, kaip priėmė vieną ar kitą sprendimą, ir kad „miglotumas“ yra geriausias žodis skirtingų profesijų įvertinimams apibūdinti. Taigi įvardijus sunkumus renkantis profesiją, abejojimas profesiniu pasirinkimu apibrėžiamas kaip bendras pasirinkimo sunkumas, kuris yra būdingas visuose problemos sprendimo etapuose (Gati, Saka, Krausz, 2001).

Abejojimas, kaip svarbiausia profesijos pasirinkimo problema, reiškia, kad asmuo patiria sunkumų keldamas profesinius tikslus, ieškodamas profesinės informacijos, įvertindamas profesines alternatyvas, išsipareigodamas tam tikriems profesiniams pasirinkimams ir pasirinkdamas vieną alternatyvą. Klaidingos nuostatos gali priversti asmenį suabejoti bendru gebėjimu priimti sprendimus. O štai prieštarų ir pesimistinių minčių nebuvimas leidžia geriau integruoti žinias apie save ir potencialias profesijas (Kleiman, Gati, 2004).

Ne visi jaunuoliai, rinkdamiesi profesiją, daro kognityvias arba mąstymo klaidas. Svarbu nagrinėti individualius žmonių skirtumus, asmenybės savybes. Yra įvardyta daugybė asmenybės savybių ir mokslininkams sunku pasirinkti, kurios iš jų stipriausiai veikia atskiro žmogaus karjeros raidą (angl. career developing). Tačiau pastaruosius penkiolika metų naudojant Penkių faktorių asmenybės modelį bandoma paaiškinti svarbiausius asmenybės funkcionavimo aspektus. Tyrimų rezultatai rodo, kad iš penkių didžiųjų asmenybės bruožų ekstravertiškumas ir neurotiškumas dažniausiai siejasi su abejojimu renkantis profesiją. Ekstravertiškumas yra labai svarbus bruožas darant karjerą. Tokio bruožo turėjimas reiškia, kad žmogus gali aktyviai siekti informacijos apie karjerą iš, pavyzdžiui, universiteto darbuotojų ar įvairių verslo bendrovių atstovų. Labai tikėtina,

kad ekstravertai, susidūrę su kliūtimis, sieks socialinės paramos, kurios teikėjai dažnai paskatina atkakliai ieškoti toliau.

Iki šiol nesutariama, kokiomis formomis ir koku laipsniu profesinėje karjeroje reiškiasi neryžtingumas (Walsh, 1988). Tačiau svarbiausias klausimas profesijos pasirinkimų tyrimuose yra abejojimo renkantis profesiją skyrimas nuo neryžtingumo (angl. indecisiveness) kaip asmenybės savybės. Abejojimas priimant profesinius sprendimus nebūtinai reiškia abejojimą priimant kitus gyvenimo sprendimus. Tačiau neryžtingumas, kaip asmenybės bruožas, reiškia, kad asmuo turi problemų priimdamas bet kokius sprendimus. Klientas abejoja ne dėl to, kokią dailės ar architektūros specializaciją rinktis, bet dėl to, kad jis apskritai yra nerimastingas priimdamas daugumą sprendimų. Neryžtingam žmogui sunku priimti sprendimą, net jei tas žmogus kruopščiai atlieka visas užduotis, kurios būtinos tokiu atveju (Walsh, Osipow, 1988).

Dauguma mokytojų ar konsultantų linkę manyti, kad mokinių apsisprendimas renkantis profesiją vis tvirtėja aukštesnėse klasėse. Stebėjimai ir tyrimai rodo, kad vyresniųjų klasių mokiniai gali labiau abejoti dėl būsimos karjeros, nes perėjimas iš mokyklos aplinkos į darbo pasaulį jiems sukelia nerimą. Toks perėjimas neretai reiškia gyvenamosios vietos, bendraamžių grupės, socialinio statuso pakeitimą. Žinoma, rezultatai gali atspindėti ne tik chronologinio subrendimo ypatumus, bet ir tai, ar nuolat skatinamas karjeros planavimas ir raida visuomenėje.

1.5. Profesijos pasirinkimą sąlygojantys veiksniai

L. Jovaišos (1978) manymu, jaunuolio pašaukimas yra lemiamas profesijos pasirinkimo motyvas. Pašaukimas – tai asmenybės veiklos motyvacinių, potencinių, charakterologinių bruožų derinys, sąlygojantis jos darbinio gyvenimo prasmę. Jei gerai mokosi, jaunuoliui nekyla problemų. Bet tokių mažuma. Daugumai profesijos pasirinkimas – egzistencijos klausimas. Todėl suprantama, kad jis neišvengiamas. Šnekamojoje kalboje žodis „pašaukimas“ suprantamas keleriopai: kaip žmogaus lemtis dirbti tam tikrą darbą („jis gimęs būti artistu“), kaip žmonių grupės paskirtis atlikti pilietiškai svarbią veiklą („karių pašaukimas ginti Tėvynę“), kaip tikslas, kuriam žmogus paskyrė savo gyvenimą („gydytoja iš pašaukimo“, kunigystė). Vadinasi, žmogų ar žmonių grupę tam tikrai veiklai „šaukia“ arba prigimtis, arba socialinės tikrovės reikalavimai, ar subjektyvūs gyvenimo tikslai. Jei pabandytume psichologiškai panagrinėti šiuos tris pašaukimo atvejus, pastebėtume, kad, pirmuoju turima galvoje įgimti gabumai tam tikrai veiklai ir motyvai (poreikis kažkuo būti), antruoju – supratimai visuomeniškai svarbios pareigos, kuriai skiriama veikla, ir trečiuoju – nuoseklus profesinių tikslų, idealų siekimas, uždavinių vykdymas. Šiaip ar taip, visi šie atvejai apibūdina vieną asmenybės gyvenimo reiškinių – pašaukimą (Jovaiša, 1981).

Kas yra pašaukimas – mažai nagrinėtas klausimas. J. Vabalas-Gudaitis (1983) ir A. Gučas (1990) pašaukimu laiko „įgimus gabumus ir linkimus“, galimybę „pasiekti maksimalų darbo našumą“ ir „rasti pasitenkinimą“.

Profesijos rinkimosi procesą galima suprasti kaip profesinį vystymąsi. Šiame procese atsiskleidžia pašaukimas, kuriam susiformuoti, kaip teigia L. Jovaiša (1981), padeda įvairūs veiksniai:

1. Socialiniai – ekonominiai;
2. Ugdymo;
3. Psichologiniai;
4. Sveikatos.

Socialiniai – ekonominiai veiksniai – tai gyvenamoji aplinka: tėvų socialinė-ekonominė bei kultūrinė padėtis, gamybinė-kultūrinė aplinka, uždarbis, mokslinė-techninė pažanga (Jovaiša, 1981). Šeima – tai pagrindinis kanalas, per kurį veikia praktiškai visi socialiniai veiksniai. Būtent šeimoje pradeda formotis požiūris į visuomenę, kurioje gyveni, vertinant tiek jos teikiamas galimybes, tiek būdus, kaip įgyvendinti savo tikslus. Ypač didelę reikšmę jaunuoliams turi tėvo ir motinos profesijos. Profesinės dinastijos padeda iš kartos į kartą perduoti specialybės paslaptis, dešimtmečiais kauptą patyrimą, nuo mažens kryptingai ugdyti įgūdžius ir atskleisti gabumus. Poveikis yra ypač didelis, kai abu tėvai yra tos pačios profesijos. Imamasi konkrečių priemonių, norint, kad jų vaikai eitų tuo pačiu keliu. Jie nukreipia savo atžalas į specialias sustiprinto mokymo klases ar mokyklas, nuolat su jais dirba, kaupia profesinės literatūros bibliotekas ir pan. Bet yra ir tokių tėvų, kurie kategoriškai draudžia: „jokiu būdu“. Nereti atvejai, kai nugalė tėvų nuomonę, o vėliau įsitikinus savo netinkamumu tam darbui, profesija keičiama. Taigi tėvų nuomonė yra svarbi, bet galutinį sprendimą turi priimti pats vaikas. Jaunuoliui renkantis profesiją svarbios ne tik tėvų profesijos, bet ir kitų šeimos narių – senelių, brolių, seserų, kitų artimų giminaičių užsiėmimai (Matulionis, Mikšys, 1992).

Ugdymo veiksniai. Vienas svarbiausių visuomenės socialinių institutų ne tik rengiant jaunimą savarankiškam gyvenimui, bet ir užtikrinant visuomenės vystymosi perspektyvą, yra mokykla. L. Jovaiša (1988) teigia, jog bendrojo lavinimo mokyklos profesinio orientavimo uždaviniai yra plėtoti moksleivių profesinę patirtį, ugdyti profesinį kryptingumą, formuoti tinkamus profesijos rinkimosi motyvus ir padėti įsitvirtinti pasirinktoje praktinės veiklos srityje. Mokykla perduoda naujajai kartai žmonijos sukauptą kultūrinį palikimą – žinias, normas ir vertybes, teikia profesinį parengimą, formuoja asmenybę (Matulionis, Mikšys, 1992). Žinios, mokėjimai ir įgūdžiai visada veikia, dažnai ir lemia profesijos pasirinkimą. Pastebėta, kad mokiniai tų mokyklų, kur gerai tvarkomas profesinis informavimas, greičiau profesiskai subręsta, tinkamiau apsisprendžia, ką

veikti, baigus vidurinę mokyklą. Tyrimai rodo, kad mokytojų individuali įtaka, mokiniui renkantis profesiją, yra gana silpna (Jovaiša, 1981).

Psichologiniai veiksniai:

- 1) Profesinis subrendimas
- 2) Intelektas ir specialieji gabumai
- 3) Poreikiai
- 4) Interesai
- 5) Vertybės
- 6) Charakteris

Profesinis subrendimas. Rinktis profesiją – tai asmenybės gebėjimas sąmoningai pasirinkti atitinkamą darbo rūšį ir kelią specialybei įgyti. Vienas subrendimo veiksnių, renkantis profesiją yra patirtis (žinios, mokėjimai, įgūdžiai), įgyta teoriniame ypač praktiniame darbe. Savęs, kaip darbo ir santykių su aplinka subjekto, pažinimas formuoja savimone, kitaip tariant, padeda save įvertinti, sąveikoje su socialine aplinka ir darbu save galima įvertinti realiau, suformuoja labiau tikrovę atitinkantis (objektyvus) asmeninis statusas.

Intelektas – tai įgimtas mąstymo gabumas, protas; tai gabumas spręsti uždavinius, numanyti (intuicija); tai sugebėjimas prisitaikyti prie kintančių gyvenimo ir veiklos reikalavimų; kūrybinis gabumas, išmokimo gabumas ir t. t. šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje intelektas siejamas ir su organizavimo prisitaikymo galimybėmis, t. y. su adaptacija. Tačiau atskirose veiklos srityse intelektas pasireiškia skirtingai, todėl kalbama apie teorinį, socialinį, praktinį, profesinį intelektą.

Teorinis intelektas – gabumas išmokti, spręsti problemas, kurti nauja. Jis ne vienalytis, vienoks matematikų, kitoks biologų ir pan.

Socialinis intelektas – pirmiausia organizaciniais, drausmingumo, dorovingumo bei paprasčiausio mandagumo sugebėjimais pasireiškiantis emocinis adaptyvumas tarpasmeniniuose, kolektyviniuose santykiuose. Teorinis intelektas operuoja daugiau sąvokomis, ženklais bei simboliais, o socialinis – dorovinėmis normomis, taisyklėmis, įstatymais. Su intelektu siejasi ir specialieji gabumai: meniniai, psichomotoriniai, techniniai, komunikaciniai ir kt. Juos laiku pastebėjus ir praktiškai patikrinus, dažniausiai pasirenkama tinkama profesija.

Poreikis – tai pirmasis orientacinis profesijos pasirinkimo šaltinis. Tačiau poreikį patenkinus, noras praeina, todėl vien poreikiu remtis neatsargu. Renkantis profesiją, dar reikia žinoti ir kokius motyvacijos veiksnius: interesus, vertybes, idealus, į kuriuos įsigilinti lengviau, suvokus poreikius.

Interesas - pastovesnis profesijos rinkimosi veiksnys. Genetiškai interesą galėtume paaiškinti kaip realiatyviai pastovų poreikį sužinoti, tirti. Interesą iš vidaus stimuliuoja tie patys veiksniai kaip ir poreikius. Profesinis interesas suprantamas dvejopai:

- 1) kaip poreikis susipažinti su profesija ir ją tirti ir

2) kaip ilgalaikis gilinimasis į ją dirbant.

S. Kregždė (1981) profesinius interesus nagrinėja kaip veiksnį, stimuliuojantį žmogaus veiklą, susijusią su ketinama rinktis ar pasirinktąja profesija ir pasireiškiantį emociniu, pažintiniu ir valios aktyvumu susiduriant su įvairiais aplinkos objektais ir reiškiniiais.

Vertybė – yra tai, ko žmogus ypač ieško savo biologiniams, materialiniams, socialiniams ar dvasiniams poreikiams pateisinti. Ji dar gilesnis ir patvaresnis psichinis darinys negu interesai. Vertybės asmenybės struktūroje įgyja idealų, siekių, gyvenimo tikslo ir prasmės formas. Tačiau jos nepadaeda konkretizuoti pasirenkamos profesijos, nes vieną ir tą pačią vertybę gali atitikti daugelis profesijų.

Profesijos rinkimosi procese tam tikrą vaidmenį vaidina ir žmogaus charakteris ir temperamentas. Yra profesijų, kurias gali pasirinkti tik tam tikro temperamento žmogus. Bet, antra vertus, daugelį profesijų gali rinktis žmonės įvairių temperamentų, nes nuo šių priklauso ne tiek veiklos kokybė, kiek stilius.

Sveikatos veiksnys turi nemažai įtakos profesijos pasirinkimui. Įvairios lėtinės ligos, buvusių sunkių somatinių ligų padariniai, psichiniai sutrikimai, oligofrenija, psichinės reabilitacijos galimybės (Jovaiša, 1981).

Žmogus yra biosocialinė būtybė, todėl nuo to, ką „davė gamta“, ką sugadino ir ką išugdė socialinė aplinka, priklauso kiekvieno ateitis. Turima galvoje tiek fizinė, tiek dvasinė sveikata. Nors liga riboja vaikinų ar merginų rinkimosi galimybes, jaunimo profesinės orientacijos, nuostatos, valia ir pasiryžimas gali nugalėti likimą (Matulionis, Mikšys, 1992).

Tuo tarpu Z. Bartinikienė ir L. Paurienė (1989) išskiria šias pagrindines grupes veiksmų, turinčių didesnę ar mažesnę įtaką galutiniam mokinių profesiniam apsisprendimui:

- 1) Asmens fiziologinės ir sveikatos galimybės;
- 2) Asmenybės kryptingumas;
- 3) Informacijos kiekis apie profesiją;
- 4) Emocinis santykis su profesija;
- 5) Socialiniai skatuliai.

Šių autorių išskirta veiksmų grupės klasifikacija labai panaši į anksčiau minėtą ir aptartą L. Jovaišos (1981) klasifikaciją. Asmens fiziologinės ir sveikatos galimybės siejasi su asmens sveikata, asmenybės kryptingumas ir informacijos kiekis apie profesiją, tai lyg atitikmuo L. Jovaišos išskirtam ugdymo bei psichologinio pasiruošimo veiksmui. Emocinis santykis ir socialiniai skatuliai, ne kas kita kaip socialiniai ir ekonominiai veiksniai, kurie turi labai didelį reikšmę pasirenkant profesiją ir kryptingai galvojant apie ateities gerovę.

1.6. Socialinis profesijų prestižas

Paprastai profesinį apsisprendimą nulemia kuris nors vienas dominuojantis socialinis veiksnys. Šie veiksniai gali būti labai įvairūs – tai profesijos prestižas, karjeros perspektyva, geras uždarbis, galimybė pavažinėti po pasaulį ir kt. Tiek humanitarinėje srityje, tiek ir tikslųjų mokslų srityje yra prestižinių, modernių, paklausių profesijų. Tačiau įgyti prestižinę profesiją šiais laikais darosi vis sunkiau. Profesijos prestižas susijęs su patrauklumu, tačiau prestižas yra visuomeninis reiškinys, o patrauklumas – subjektyvus. Dabar rinkos ekonomika diktuoja savo sąlygas visuomenei, todėl kiekvienam individui yra labai svarbu gerai įsitvirtinti darbo sferoje. Suprantama, kad toks veiksnys, kaip būsimos profesijos prestižas, jos patrauklumas gali nulemti ir mokymosi krypties pasirinkimą, ir tai nėra blogai, jei moksleivis rimtai nusiteikęs rinktis konkrečią profesiją.

Profesijų tūkstančiai, bet tik tinkamai išrinkta profesija, kai susiderina individualūs polinkiai atitinkamam darbui, sugebėjimai jį dirbti ir didelė jo visuomeninė reikšmė (psichologai tai vadina profesijos socialiniu prestižu), teikia moralinį pasitenkinimą žmogui ir maksimalią naudą visuomenei. Dauguma aukštesniųjų klasių mokinių tai supranta.

Būdinga vyresniojo mokinio ypatybė yra ryškus atrenkamasis požiūris į profesijas. Kai kurias profesijas atidžiai vertina dauguma aukštesniųjų klasių mokinių, šių profesijų socialinis prestižas jų akyse labai didelis. Kitų profesijų socialinis prestižas labai menkas. V. Kruteckio (1978) nuomone, problema yra ta, kad dažnai tas profesijų prestižas nieku gyvu neatitinka jų tikrosios reikšmės visuomenei, mūsų šalies ūkiui. Šio autoriaus atliktas profesinių ketinimų patvarumo patikrinimas parodė, kad net iš tų studentų, kurie įstojo į aukštąją mokyklą, daugelis dar galutinai nenusprendė, kuo jie norėtų būti. Priežastis yra neatitikimas tarp to supratimo apie profesiją, kuri turėdamas abiturientas peržengia aukštosios mokyklos slenkstį, ir realaus, faktinio profesijos turinio. Daugelis stoja į kurią nors aukštąją mokyklą atsitiktinai: „stojau todėl, kad tėvas taip pat gydytojas“; „stojau todėl, kad draugas stoja“; „todėl, kad čia lengviau įstoti“ ir t. t. O juk atsitiktinis profesijos pasirinkimas gali būti sudėtingų išgyvenimų, nusivylimo pasirinkta profesija, didelių vidinių konfliktų priežastis (Kruteckis, 1978).

1.7. Sunkumai renkantis profesiją

V. Kruteckio (1978) teigimu, psichologiniai tyrimai atskleidė tipines klaidas, kurias daro abiturientai, rinkdamiesi profesiją:

- prietarai, vertinant profesijos „prestižą“;
- profesija vertinama pagal globalinį ir neapibrėžtą jos vaizdą (dažnai sutapatinama profesiją su mokomuoju dalyku);

- teigiamo ar neigiamo požiūrio į žmogų, tos ar kitos profesijos atstovą, perkėlimas atitinkamai profesijai;

- žavėjimasis išorine profesijos puse, ignoruojant jos kasdieniškąją realią pusę;
- profesijos rinkimas draugų įtakoje, „dėl kompanijos“.

Pažinti visą įvairiausių profesijų darbuotojų veiklą gana nelengva. Antai net toks daugeliui iš pirmo žvilgsnio galintis atrodyti nesudėtingas sekretorės darbas, pasirodo, apima apie 800 įvairių pareigų. Todėl stengiamasi išskirti svarbiausias, darbo efektyvumą lemiančias darbuotojų ypatybes. Tai pati svarbiausia darbo psichologinės analizės dalis, bet kartu ir pati sudėtingiausia tyrimo užduotis, nes, kaip teigia šiomis problemomis domėjusis J. V. Ukė (1999), tie „profesijos reikalavimai“ retai yra absoliutūs ir aiškiai apibrėžti. Dažnai pastebimos didelės trūkstumų savybių kompensavimo kitomis galimybėmis. Be to, turintys reikiamų savybių asmenys nebūtinai dirba labai efektyviai.

Klaidingą profesijos pasirinkimą gali lemti nepalankūs socialiniai veiksniai (skurdas, išsilavinimo trūkumas ar nepakankamas jo prieinamumas, ekonominis šalies nuosmukis, neišvystyta darbo rinka). Jie gali susiaurinti jaunimo pasirinkimo galimybes. Socialinė aplinka pati savaime nėra žmogaus elgesio priežastis, ji tik gali palengvinti ar trukdyti jo socialinei raidai. Net ir tuomet, kai tam tikri visuomenės nariai ar jų grupės turi gana daug pasirinkimo alternatyvų, apsisprendimą gali riboti stiprios vidinės pasirinkimo motyvacijos nebuvimas.

Gyvenimo kelią, profesiją moksleiviai turėtų pasirinkti laisvai, be nurodinėjimo ir prievartos. Pasirinkimo laisvę gali apriboti tam tikri išoriniai veiksniai, tarkime, jaunuolio socialinės aplinkos (šeimos ar kitų globėjų) spaudimas perimti šeimos verslą ar įgyti tėvų labai pageidaujamą profesiją.

Kiek šiandieninis Lietuvos jaunimas turi informacijos apie pasirenkamas profesijas? B. Jatautaitės (1991) prieš dešimtį metų atlikti tyrimai rodo, kad 76 % apklaustųjų devintokų neturi jokie supratimo apie psichologinius reikalavimus jų pasirinktai profesijai. Menkas profesijos pažinimas būdingas ir daugumai tyrinėtų dvyliktokų.

1.8. Spaudos ir televizijos poveikis mokinio savarankiškumui

Ankstesniuose poskyriuose buvo aptarta šeimos, mokyklos, bendraamžių įtaka jaunuolio savarankiškumo brendimui. Visi šie veiksniai sudaro aplinką, kurioje bręsta jaunas žmogus. Tačiau pastaruoju metu vis didesnę įtaką jaunam žmogui, jo brendimui ir formavimuisi turi masinės informacijos priemonės. M. Fürst (1999, p. 340) pastebi, kad žiniasklaidos priemonės labai svarbios šiandieniniame visuomeniniame gyvenime. Spartus jų vystymasis, ypač elektroninių priemonių (radijo, televizijos, kompiuterių) prilygsta sprogimui, o jų poveikio kasdieniniam žmogaus

gyvenimui neseniai dar nebuvo galima įsivaizduoti. Asmeninis bendravimas vis labiau pasitraukia į šešėlį. O tai stabdo jauno žmogaus savarankiškumo brendimą.

Iš visų žiniasklaidos priemonių pirmiausia išskiriama televizija, nes ji pasižymi informacijos pateikimo formų įvairove, dinamika, turi galimybę panaudoti vizualinės ir akustinės informacijos derinį, keisti ekrane įvairius siužetus, veiksmo vietą, personažų skaičių, naudoti specialius efektus. „Vis dažniau laisvalaikio praleidimo būdu vaikams ir suaugusiems tampa televizijos žiūrėjimas, taigi televizija tampa vienu iš svarbesnių brendimo veiksnių. Dėl didėjančios televizijos įtakos mažėja tokių institutų kaip šeima, mokykla, bendruomenė, Bažnyčia, įtaka asmenybės brendimui. Vaikai, palyginti su suaugusiais, yra įtaigesni televizijos laidoms, kadangi dar neturi stabilios vertybių sistemos, sunkiai atskiria demonstruojamą fantazijų pasaulį nuo realybės ir pan.“ (Kvieskienė, 2003, p. 148).

Daugelis mokslininkų teigia, jog šių dienų televizija daro neigiamą poveikį žmogaus psichologiniam vystymuisi. Pirmieji teiginiai, labiau paremti asmenine nuomone, nei tyrimų duomenimis kalbėjo apie tai, jog televizija skatina pasyvumą. Tačiau vėliau paaiškėjo, jog smurtas, matomas per televiziją, užaugina smurtaujančius ir agresyvius visuomenės narius. Atremiant kritiką teigiama, jog televizija daro teigiamą poveikį šeimos tarpusavio santykiams, socialinei vaikų raidai (Pfaffenberger, Patterson, 1998).

Kalbant apie žiniasklaidos priemones, reikėtų paminėti ir spaudos įtaką vaiko vystymuisi, savarankiškumo brendimui. Šiuo metu yra gana daug leidinių skirtų paaugliams ir jaunuoliams. Jauni žmonės jau gali savarankiškai pagal savo pomėgius ir interesus atsirinkti, ką jiems skaityti. Vieni renkasi mokslą ir techniką propaguojančius leidinius, kiti mėgsta „lengvesnius“ pasiskaitymus. Yra specialiai merginoms ir moterims skirtų žurnalų. Tokie žurnalai moko jaunasias moteris būti gražiomis, patraukliomis, skatina puoštis. Trūkumas tas, kad mažiau dėmesio skiriama moralinių vertybių ugdymui.

Taigi tai, kokią įtaką žiniasklaida daro mokiniui, labai daug priklauso nuo auklėjimo šeimoje, nuo šeimos požiūrio į žiniasklaidos priemones. Nors baigiamųjų klasių mokiniai patys renkasi, ką jiems žiūrėti per televizorių, ką skaityti ir pan., tačiau tėvai turi domėtis savo vaikų pomėgiais ir rodyti pavyzdį.

II. SPAUDOJE IR TELEVIZIJOJE TEIKIAMOS INFORMACIJOS APIE PROFESIJAS ANALIZĖ

Pradedant šį skyrių svarbu paminėti, kad praktiškai žiniasklaidos priemonėse atskiros profesijos tiesiogiai nereklamuojamos. Įvairiuose leidiniuose, skirtuose jaunimui, galima rasti tik kai kurių aukštųjų mokyklų tiesioginę reklamą. Tokiuose skelbimuose dažniausiai kviečiama apsilankyti atvirų durų dienose, susipažinti su mokyklos veikla, studijomis, teikti dokumentus. Šiame darbe didžiausias dėmesys skiriamas žiniasklaidos kotiruojamoms profesijoms, apie kurias pasakojama netiesiogiai, nušviečiant įdomių, turtingų ar kitaip svarbių žmonių gyvenimus bei jų karjeros vingius.

Spaudos analizei profesijų kotiravimo aspektu pasirinkti tik tie straipsniai, kurie išsamiau supažindina su konkrečia profesija. Į analizę neįtraukti reklaminio pobūdžio skelbimai apie siūlomą darbą ir ieškomus vienos ar kitos srities darbuotojus, nes tikėtina, jog vyresniųjų klasių mokiniai tokių žinučių dar neskaito. Jos aktualios bebaigiantiems studijas ar jau įgijusiems profesiją jaunuoliams.

2.1 Profesijos, kotiruojamos dienraščiuose

Šiame darbe pasirinkti analizuoti trys Šiaulių regiono laikraščiai: „Šiaulių kraštas“, „Šiaulių naujienos“ ir „Šiauliai Plus“. Tokį pasirinkimą lėmė minėtų laikraščių populiarumas ir skaitomumas. Kadangi šis darbas pateikiamas kaip Šiaulių apskrities atvejo analizė, tikslingiausia pasirinkti toje apskrityje leidžiamus laikraščius.

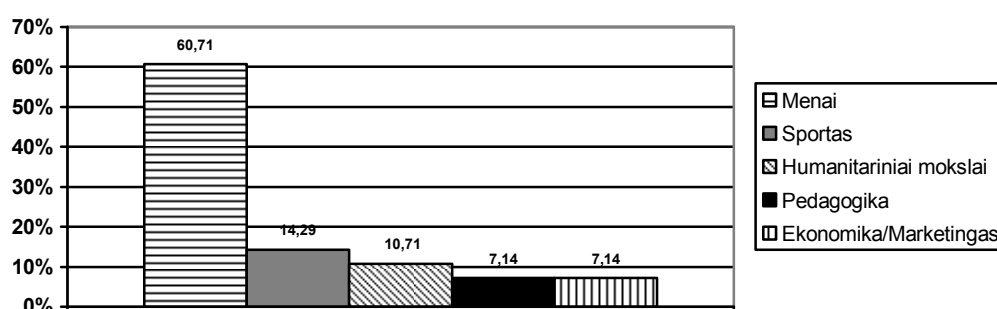
Ruošiantis tyrimui išanalizuoti 2011 m. pirmojo pusmečio minėtų laikraščių numeriai.

Pirmiausia pateikiami savaitraščio „Šiauliai PLUS“ analizės rezultatai. Šis savaitraštis leidžiamas penktadieniais, jo tikslinė auditorija, kaip teigia savaitraščio leidėjai, yra apie 33 000 Šiaulių miesto šeimų, turinčių namuose kabelinę televiziją „SPLIUS“. Kadangi šis savaitraštis kabelinės TV abonementams yra nemokamas, tikėtina, kad leidėjų nurodyta auditorija yra reali. Laikraštis orientuotas į plačiąją visuomenę, jame gvildenamos įvairios temos. Antroje lentelėje pateikiama informacija apie tai, kokios profesijos ir kaip dažnai buvo minimos 2011 metų pirmojo pusmečio šiame savaitraštyje spausdintuose straipsniuose (žr. 2 lentelę).

2011 pirmojo pusmečio savaitraštyje „Šiauliai Plus“ minėtos profesijos

Profesijų grupė	Konkreči profesija	Paminėjimų skaičius
Menai	Aktorius	2
	Dailininkas	2
	Šokėjas	2
	Fotografas	2
	Režisierė	2
	Dainininkė	2
	Akordeonistas/-ė	3
	Operos dainininkas	1
	Scenografė	1
	Sportas	Tenisininkas
Lengvoji atletika		1
Dviratininkė		1
Humanitariniai mokslai	Žurnalistas	1
	Rašytoja	2
Pedagogika	Vairavimo mokytojas	1
	Lektorius	1
Ekonomika/Marketingas	Ekonomistė	1
	Reklamos specialistė	1

Žemiau (1 pav.) pateikiamas profesijų grupių dažnumo grafikas savaitraštyje „Šiauliai Plus“, išreikštas procentais. Svarbu atkreipti dėmesį, kad šis savaitraštis yra nemokamai pristatomas į namus kiekvienam kabelinės televizijos turėtojui, todėl tikėtina, kad yra populiarus ir labiausiai skaitomas.

1 pav. Savaitraščio „Šiauliai PLUS“ 2011 m. pirmojo pusmečio straipsnių analizės profesijų kotiravimo aspektu rezultatai (%)

Kaip matosi iš pirmame paveiksle pateiktų duomenų, „Šiauliai Plus“ didžiausią dėmesį skiria menams, šios srities profesijų laikraštyje paminėjimas sudaro net 60,71 % visų profesijų

paminėjimų atvejų. Antroji vieta atitenka sportui (14,29 %). Rečiausiai minimos ekonomikos, marketingo ir pedagogikos profesijų grupės (po 7,14 %). Tokia situacija greičiausiai yra dėl savaitraščio koncepcijos – „Šiauliai Plus“ orientuotas į kultūrinių vertybių puoselėjimą.

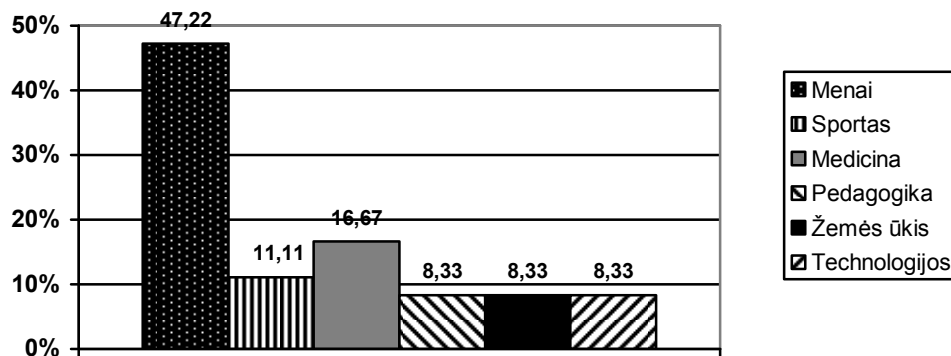
Trečiojoje lentelėje pateikiamos dienraštyje „Šiaulių naujienos“ 2011 metų pirmojo pusmečio numeriuose minimos profesijos. Dienraštis „Šiaulių naujienos“ – seniausias Šiaulių laikraštis, leidžiamas nuo 1923 m. Deklaruojamas tiražas – iki 16 000 vnt. per dieną. Nors leidėjai teigia, kad jų leidinys – skaitomiausias, yra ir kitų, labai prieštaringų nuomonių. Skaitytojų auditorija – įvairaus amžiaus šiauliečiai. Išskirtinis dienraštyje publikuojamų straipsnių bruožas – didžiulis dėmesys sveikatos temoms (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

2011 pirmojo pusmečio dienraštyje „Šiaulių naujienos“ minėtų profesijų dažnumas

Profesijų grupė	Konkreči profesija	Paminėjimų skaičius
Menai	Aktorius	12
	Dailininkas/-ė	10
	Šokėjas	5
	Fotografas	4
	Režisierė	8
	Dainininkė	11
	Akordeonistas/-ė	10
	Rūbų dizainerė	6
	Scenografė	5
	Sportas	Tenisininkas
Krepšininkas		4
Dviratininkė		4
Medicina	Gydytojas/-ė	20
	Stomatologas	4
Pedagogika	Mokytojas	8
	Dėstytojas	4
Žemės ūkis	Ūkininkas	8
	Miškininkas	4
Technologijos	Informacinių technologijų inžinierius	4
	Statybų inžinierius	8

Antrame paveiksle pateikiamas profesijų grupių dažnumo grafikas 2011 m. I pusmečio dienraštyje „Šiaulių naujienos“. Paveiksle pateikti duomenys yra sugrupuoti pagal profesijų grupes, nesišskiriant konkrečių profesijų. Tokiu būdu aiškiau matoma, kokias profesijas sričiai skiriama daugiau dėmesio (žr. 2 pav.).

2 pav. Dienraščio „Šiaulių naujienos“ 2011m. pirmojo pusmečio straipsnių analizės profesijų kotiravimo aspektu rezultatai (%)

Kaip matome iš antrame paveiksle pateiktų duomenų, dažniausiai minima profesijų grupė kaip ir „Šiauliai Plus“ – menai (47,22 %). Tačiau antroji vieta šiame dienraštyje tenka medicinai (16,67 %). Trečiojoje vietoje lieka profesijos, susijusios su sportu (11,11 %). Rečiausiai minimos profesijų grupės: pedagogika, žemės ūkis ir technologijos (po 8,33 %). Kaip ir buvo minėta, greičiausiai dėl dienraščio specifikos, antrojoje vietoje atsiduria medicininės profesijos. Procentine išraiška tai nėra daug, kadangi laikraštyje labiau aprašomi būdai, kaip apsaugoti nuo ligų arba kaip gydytis žolelėmis ar kitokiais preparatais. Straipsniuose mažai aptariami įdomūs žmonės ar jų darbo specifika, į ką būtent ir buvo orientuota spaudos analizė.

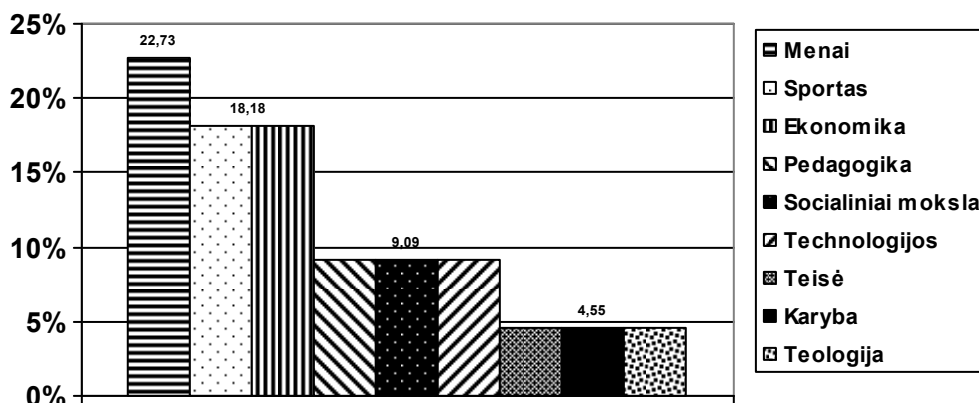
Trečiasis analizuotas Šiaulių apskrities leidinys – dienraštis „Šiaulių kraštas“. Buvo analizuojami 2011 metų pirmojo pusmečio numeriai. Tai stambiausias leidinys, atsiradęs 1990 m. ir paplitęs visoje Šiaulių apskrityje. Nuo 1997 m. tiražas siekia 25 000 vnt. Šio laikraščio skaitytojų auditorija taip pat labai plati. Jis laikomas universaliausiu Šiaulių regiono dienraščiu. Tai patvirtino ir tyrimo rezultatai.

Ketvirtojoje lentelėje pateikiami dienraščio „Šiaulių kraštas“ straipsnių apie profesijas ir jų atstovus analizės rezultatai. Šiame laikraštyje rašoma apie daugiau profesijų grupių, publikacijos savo aprašymo specifika yra įvairesnės, platesnio pobūdžio (žr. 4 lentelę).

2011 pirmojo pusmečio dienraštyje „Šiaulių kraštas“ minėtų profesijų dažnumas

Profesijų grupė	Konkretni profesija	Paminėjimų skaičius
Menai	Aktorius/-ė	10
	Dailininkas	6
	Šokėjas	4
	Fotografas	4
Sportas	Tenisininkas	11
	Žolės riedulininkė	4
Pedagogika	Dviratininkė	6
	Mokytojas	4
	Dėstytojas	5
Technologijos	Informacinių technologijų inžinierius	5
	Technologas - inžinierius	4
Ekonomika	Ekonomistas	9
	Vadybininkas	12
Socialiniai mokslai	Politikas	10
Teisė	Teisininkas	4
Karyba	Karinis lakūnas	4
Teologija	Dvasininkas	4

Dažniausiai minimos buvo aktorių, dailininkų profesijos. Sporto šakos gana tipiškos Šiaulių miestui, kadangi palyginus dažnai buvo rašyta apie žolies riedulininkes, teniso žaidėjus. Šios sporto šakos labiausiai išplėtotos Šiauliuose, čia sudarytos neblogos sąlygos treniruotėms. Žemiau pateikiamas profesijų grupių dažnumo grafikas dienraštyje „Šiaulių kraštas“ (žr. 3 pav.).

3 pav. Dienraščio „Šiaulių kraštas“ 2011 m.pirmojo pusmečio analizės profesijų kotiravimo aspektu rezultatai (%)

Dienraštyje „Šiaulių kraštas“ profesijų kotiravimas skiriasi nuo prieš tai analizuotų laikraščių. Čia menų profesijos užima tik 22,73 %. Po 18,18 % tenka ekonomikai ir sportui. Po 9,09 % pasidalina pedagogika, socialiniai mokslai ir technologijos. Mažiausiai šiame dienraštyje minimos teisė, karyba ir teologija (tik po 4,55 %). Tačiau šiame leidinyje pristatomų profesijų spektras plačiausias.

2.2. Profesijos, kotiruojamos žurnaluose, skirtuose jaunimui

Analizuojant, kokios profesijos populiariausios žiniasklaidos priemonėse, nagrinėti šie jaunimui skirti periodiniai žurnalai: „Cosmopolitan“, „Panelė“, „Ji“, „Stuff“, „Žmonės“. Šiuos žurnalus mokiniai skaito dažniausiai. Analizuojant žurnalų publikacijas laikytasi to paties principo, kaip ir analizuojant straipsnius dienraščiuose. Kadangi kai kurie žurnalai leidžiami tik kas mėnesį, visų žurnalų apibendrinti rezultatai pateikiami kartu.

Penktojoje lentelėje pateiktas profesijų, kurios buvo minimos 2011 m. pirmo pusmečio žurnalų straipsniuose, sąrašas:

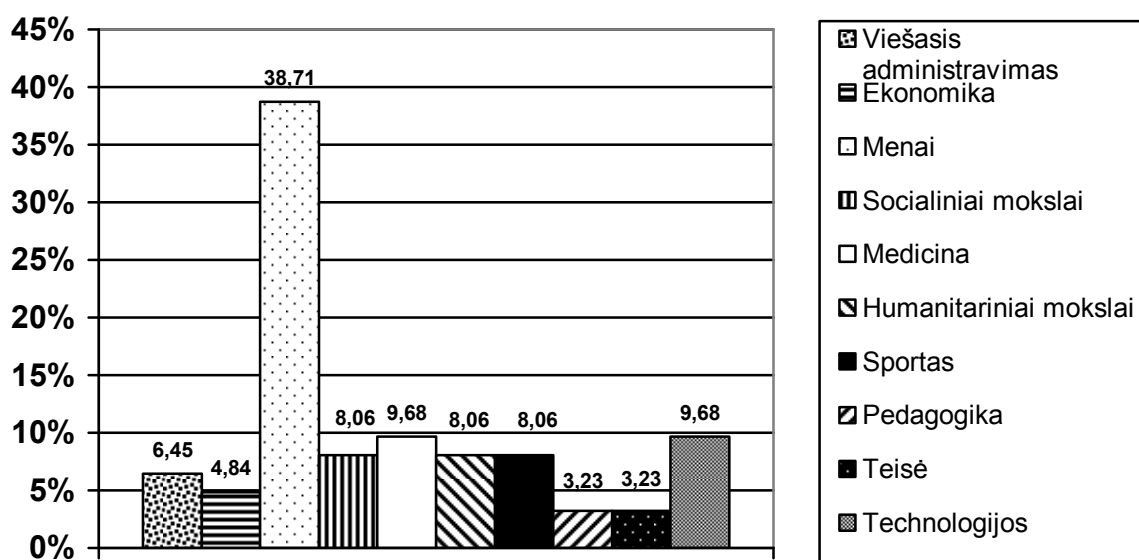
5 lentelė

2011 m. I pusmečio žurnaluose „Cosmopolitan“, „Panelė“, „Ji“, „Stuff“, „Žmonės“ minėtos profesijos

Profesijų grupė	Konkrety profesija	Paminėjimų skaičius
Viešasis administravimas	Sekretorė-referentė	12
Ekonomika	Finansų vadybininkė	12
	Rinkodaros vadybininkė	7
	Pardavimų vadovė	8
Menai	Drabužių dizaineris/-ė	49
	Interjero dizaineris/-ė	27
	Dainininkas/-ė	39
	Muzikos vadyba	33
	Dirigentas	7
	Aktorius/-ė	23
	Režisierius	14
	Šokėjas/choreografas	15
Socialiniai mokslai	Smuikininkė	9
	Kultūros vadyba	27
	Politikas	18
Medicina	Plastikos chirurgas	10
	Gydytojas	16
	Kosmetologės	17
	Dietologė	11
Humanitariniai mokslai	Žurnalistė-/as	36
	Vertėja	9

Profesijų grupė	Konkreči profesija	Paminėjimų skaičius
Sportas	Krepšininkas	29
	Tenisininkas	12
	Šachmatininkė	4
Pedagogika	Dailės mokytoja	4
	Socialinė pedagogė	9
Teisė	Teisininkas	18
Technologijos	Informacinių technologijų inžinierius	24
	Statybos inžinierius/-ė	30

Ketvirtame paveiksle grafiškai pateikiami aukščiau minėtuose žurnaluose kotiruojamų profesijų analizės rezultatai, įvardijant ne konkrečias profesijas, o profesijų grupes (žr. 4 pav.).

4 pav. 2011 m. I pusmečio žurnaluose kotiruojamų specialybių išraiška procentais

Kaip matyti iš 4 paveiksle pateiktų duomenų, labiausiai minėtuose žurnaluose (kaip ir laikraščiuose) propaguojami – menai (38,71%). Menų specialybės sudaro daugiau nei trečdalį visų minimų profesijų. Beveik po dešimt procentų (9,68 %) pasidalina medicinos ir technologijų mokslų profesijos. Kiek mažiau (po 8,06 %) tenka socialiniams ir humanitariniams mokslams. Viešasis administravimas paminėtas 6,45 %, o ekonomikos mokslai – 4,84 %. Mažiausiai kartų (3,23 %) žurnaluose kalbama profesijas, susijusias su teise ir pedagogika.

2.3. Profesijos, kotiruojamos „Šiaulių TV“ ir „Splus TV“

Informacijos apie profesijas randame ne tik spaudoje, bet ir televizijos laidose. Šiuo tikslu buvo analizuotos dviejų regioninių Šiaulių apskrities televizijų – „Šiaulių TV“ ir „Splus TV“ – laidos. Analizuojamas laikotarpis – 2011 m. pirmasis pusmetis. Vertėtų paminėti, kad tiesiogiai į profesinį informavimą orientuotų laidų šiuose televizijos kanaluose praktiškai nėra, tad buvo stebėtos publicistikos, pokalbių, aktualijų laidos, kuriose bendraujama su žinomais Šiaulių miesto ir regiono žmonėmis, diskutuojama apie bendrąsias socialines, ekonomines bei kultūrinės Šiaulių apskrities ir miesto problemas. Šeštoje lentelėje pateikiamos minėtų televizijos kanalų 2011 m. pirmame pusmetyje kotiruojamos profesijos (žr. 6 lentelę).

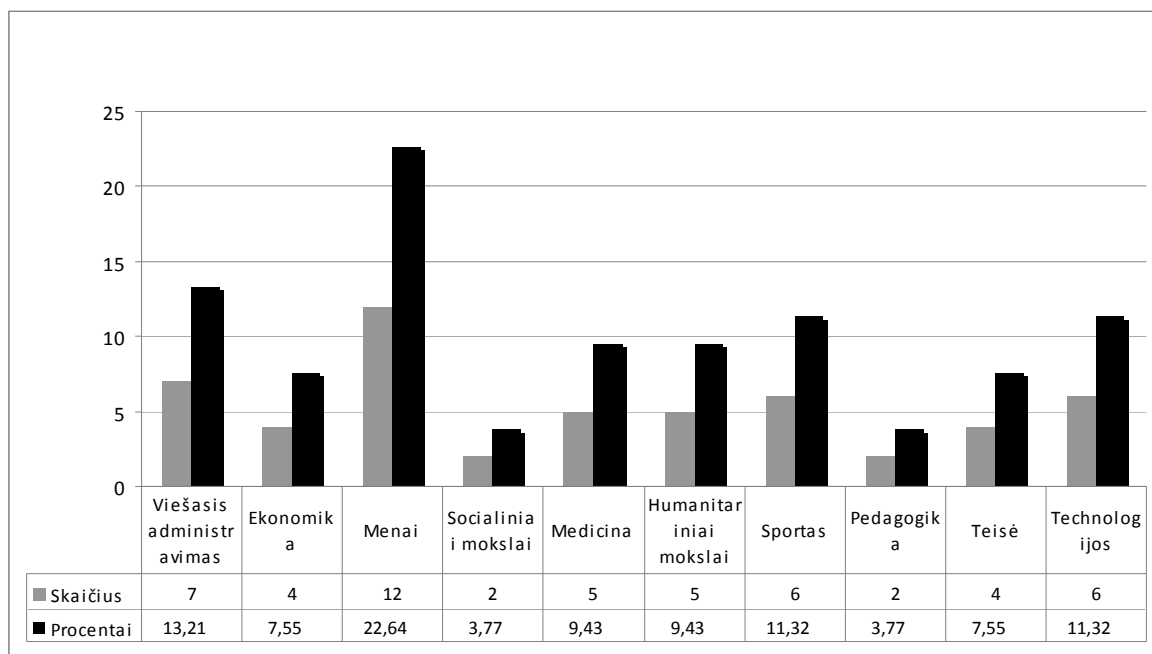
6 lentelė

2011 m. I pusmečio „Šiaulių TV“ ir „Splus TV“ kanaluose minėtos profesijos

Profesijų grupė	Konkrety profesija	Paminėjimų skaičius
Viešasis administravimas	Administratorė	1
	Politikas	6
Ekonomika	Reklamos vadybininkas	1
	Rinkodaros vadybininkė	1
Menai	Marketingo vadovas	2
	Drabužių dizaineris/-ė	1
	Interjero dizaineris/-ė	2
	Dainininkas/-ė	4
	Aktorius/-ė	3
	Režisierius	1
	Šokėjas/choreografas	1
	Kultūros vadyba	2
Socialiniai mokslai	Akušerė	1
	Gydytojas	2
	Kosmetologės	2
Humanitariniai mokslai	Žurnalistė-/as	2
	Dėstytojas/-a	3
Sportas	Krepšininkas	4
	Tenisininkas	1
	Šachmatininkė	1
Pedagogika	Muzikos mokytoja	1
	Socialinė pedagogė	1
Teisė	Teisininkas/-ė	4
Technologijos	Informacinių technologijų inžinierius	2
	Inžinierius mechanikas	1
	Statybos inžinierius/-ė	3

Dažniausiai per šias televizijos stotis rodoma apie politikus, teisininkus, bei pramoginio pasaulio atstovus, t.y. dainininkus. Palyginus su spauda, televizijoje daug mažiau dėmesio skiriama sporto srities specialistams, bei supažindinimui su jų darbo specifika.

Penktame paveiksle grafiškai pateikiami aukščiau minėtose televizijose kotiruojamų profesijų analizės rezultatai:

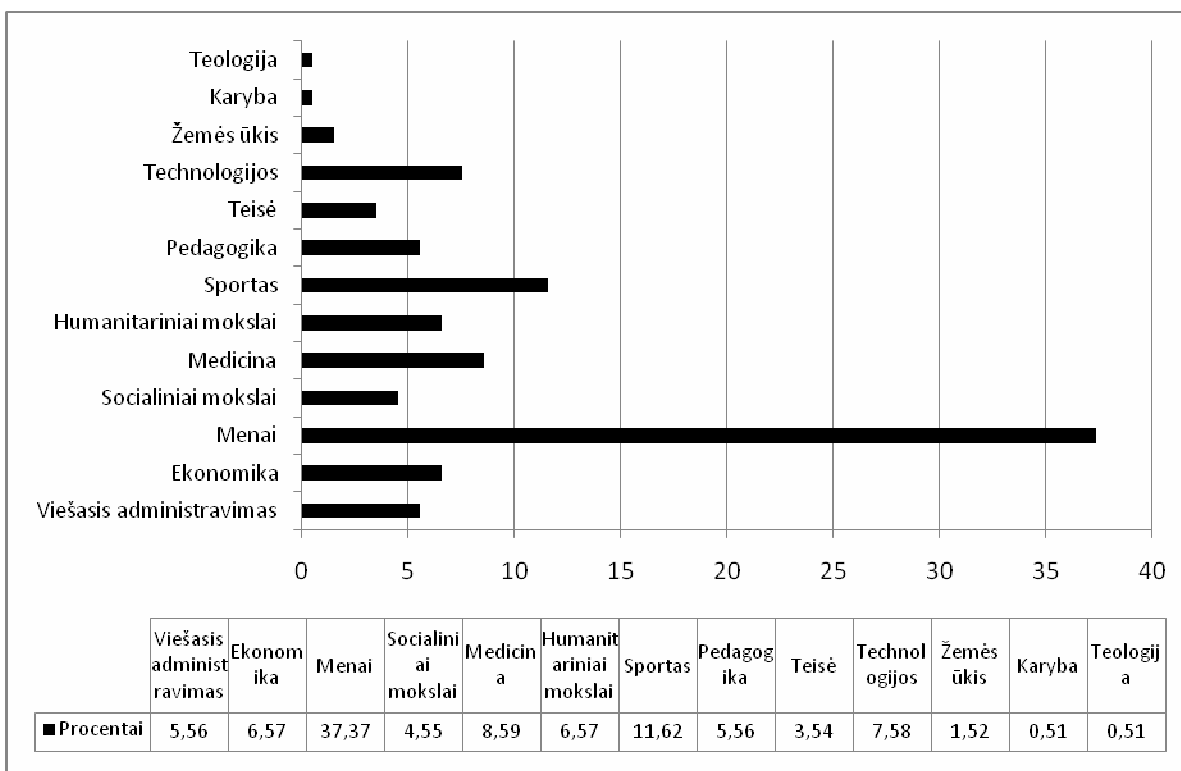

5 pav. Šiaulių regiono televizijose 2011m pirmame pusmetyje kotiruojamų profesijų grafinė išraiška (%)

Kaip ir spausdintuose žiniasklaidos šaltiniuose, taip ir televizijos kanaluose dažniausiai kalbama apie meno srities profesijas. Pastarosios ir čia pirmauja – 22,64 %. Nors reikia pastebėti, kad meninės srities profesijos televizijos laidose minimos rečiau, lyginant su laikraščiais ar žurnalais. Antroje vietoje – viešasis administravimas (13,21 %). Paminėtina, kad tokie rezultatai galėjo atsirasti dėl to, kad viena iš televizijų priklauso politikui, kuris mėgsta pats dalyvauti įvairiose TV laidose. Po 11,32 % tenka sportininkams ir technologams. Rečiausiai televizijose minimi pedagogikos ir socialinių mokslų atstovai (po 3,77 %).

2.4. Spaudos ir televizijos priemonėse kotiruojamų profesijų ir populiariausių profesijų lyginamoji analizė

Siekiant kuo tiksliau išanalizuoti, kokios profesijos labiausiai vertinamos įvairiose žiniasklaidos priemonėse, šeštame paveiksle pateikiama visų prieš tai nagrinėtų priemonių (laikraščių, žurnalų, regioninės televizijos) profesijų kotiravimo procentinė išraiška. Išryškėjo tokie duomenys (žr. 6 pav.):

6 pav. 2011 m. pirmojo pusmečio visų nagrinėtų žiniasklaidos priemonių profesijų kotiravimo suvestinė

Kaip matome iš 6 paveiksle pateiktų duomenų, vis dėlto dažniausiai žiniasklaidos priemonėse minimi menininkai (net 37,37 %), antroje vietoje lieka sportininkai su 11,62 %, trečioji vieta atitenka medicinos atstovams (8,59 %). Rečiausios profesijos – karininkai ir dvasininkai (vos po 0,51%).

Manager.LT kartu su Jaunimo darbo centru 2011 metais atliko tyrimą, kurį parengė J. Mileškienė ir sudarė dešimties populiariausių profesijų sąrašą, kuriame išskiriamos šios profesijos:

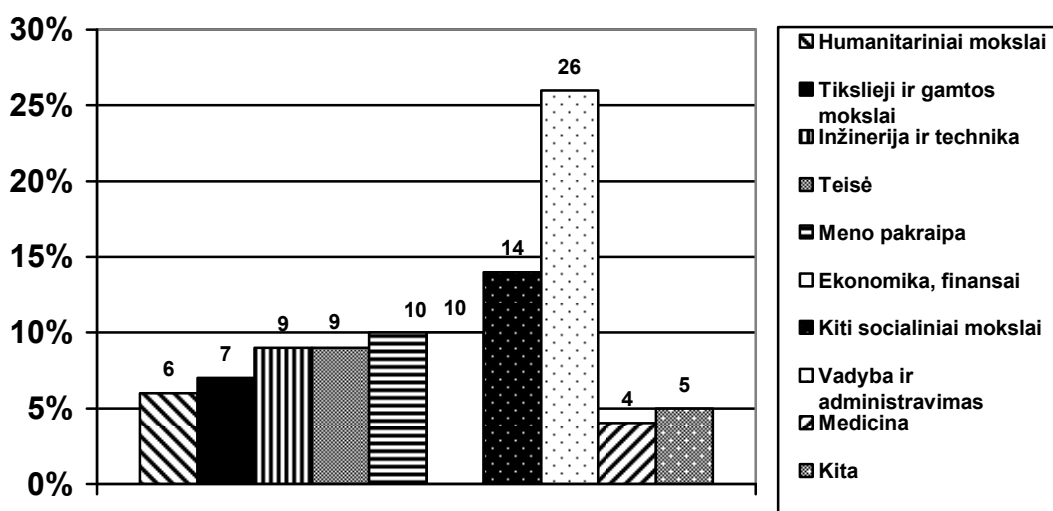
1. Vadyba
2. Teisė
- 3 – 4. Ekonomika
- 3 – 4. Psichologija
5. Rekreacija ir turizmas, viešbučių administravimas
6. Žurnalistika
7. Dizainas
8. Politikos mokslai
9. Statybos inžinerija
10. Viešasis administravimas (parengta pagal Mileškienė, 2011).

Kaip matome, čia populiariausios profesijos yra vadybininkai, teisininkai, ekonomistai ir psichologai. Tuo tarpu Šiaulių regiono žiniasklaidoje (laikraščiuose ir TV laidose) daugiausiai kalbama apie menininkus, sportininkus, technologus bei ekonomistus.

Iš profesijų, kurias kotiruoja žiniasklaida, į populiariausių profesijų dešimtuko viršų patenka tik ekonomistai. Taip pat į dešimtuką patenka ir viešojo administravimo, politikos mokslų, statybos inžinerijos specialistai. Tačiau pagal atliktą straipsnių spaudoje bei televizijos laidų analizę menams tiek spaudoje, tiek televizijoje skiriama nemažai dėmesio, o J. Mileškienė savo tyrime šių profesinių grupių neišskyrė kaip populiarių. Taigi žiniasklaida mūsų tyrimo atveju neatspindi tos situacijos profesijų rinkimosi kontekste, kurią pateikia J. Mileškienė (2011).

Galima spėti, kad į žiniasklaidos akiratį patenka tokios profesijos, kurios yra įdomios plačiajai visuomenei, tokios, kurias turi išymūs žmonės, kadangi apie juos dažniausiai ir rašoma. Taip pat tikėtina, kad įtakos turi ir regiono specifiškumas profesijų atžvilgiu – kadangi Šiauliai išaugino geriausius Lietuvoje teniso atstovus, turi stiprią žolės riedulio komandą, Lietuvos talentuose nugalėtoju tapo Šiaulietis akordionistas, tad nenuostabu, kad apie tai yra dažnai rašoma straipsniuose. Čia atsispindi laikmečio aktualijos.

Žemiau pateikiamas 7 paveikslas, kuriame atsispindi Manager.lt ir Lietuvos jaunimo centro tyrimo rezultatai apie specialybių pasirinkimą pagal kategorijas visoje Lietuvoje, kuriuos apibendrino J. Mileškienė.

7 pav. Populiariausių profesijų pasirinkimas Lietuvoje pagal kategorijas

(parengta pagal Mileškienė, 2011)

Matome, kad didžiausias procentas (26 %) pasirinkimų teko vadybai ir administravimui. Tuo tarpu pagal mūsų tyrimą, žiniasklaidoje ši sritis užima tik 6,5 %. Žiniasklaidoje dažniausiai minimi menai (37,3 %), tačiau pagal J. Mileškienės tyrimą Lietuvoje gana mažai kas (tik 10 %) renkasi

studijuoti menus. Žinoma, tai gali būti studijų kainos prieinamumo klausimas, kadangi Lietuvoje studijuoti šioje mokslo srityje pastaruoju metu tapo gana brangu, o ateitis miglota – menininkai Lietuvoje sunkiai įsitvirtina, baigę šias studijas absolventai rizikuoja būti nepakankamai apsirūpinusiais materialiai. Visgi, tai gana stereotipiškas specialybės vertinimas ir negalima šito teikti kaip absoliučios tiesos.

Realiai, pagal analizuojamą tyrimą, socialinius mokslus renkasi studijuoti apie 14 % mokinių, o žiniasklaidoje šiai sričiai skiriama tik 4,5 % dėmesio. Panaši situacija ir teisės srityje. Realiai ją renkasi apie 9 % bendrojo lavinimo mokyklų absolventų, o žiniasklaida šios profesijos populiarumą įvertina tik 3,5 %.

Kaip jau buvo minėta, panašiausia situacija su ekonomikos mokslais. Realiai šiai sričiai pasišvenčia apie 10 %, o žiniasklaidos priemonėse ekonomistus ir finansininkus mini 6,5 % aktualių šiam tyrimui publikacijų.

Taigi lyginant J. Mileškienės tyrimą ir atliktą straipsnių spaudoje bei televizijos laidų analizę, išryškėja dideli prieštaravimai. Tačiau J. Mileškienės atliktas tyrimas buvo vykdomas 2010 – 2011 metais visos Lietuvos mastu, o mūsų tyrime nagrinėta tik 2011 metų pirmojo pusmečio žiniasklaida ir ne visos Lietuvos mastu, o tik Šiaulių regione. Be to žiniasklaida yra laisva ir nepriklausoma, o tyrėjai turi atlikti tam tikrus uždavinius, kurie yra orientuoti į tiriamąją plotmę. Pagal lyginamąjį tyrimą nėra tiksliai aišku, kokioje mokykloje, aukštojoje universitetinėje, neuniversitetinėje, profesinio rengimo centre ar pan., mokomasi šių specialybių, kurios yra pateiktos 7 paveiksle.

III. SPAUDOS IR TV POVEIKIS VYRESNIŲJŲ KLASIŲ MOKINIŲ PROFESIJOS PASIRINKIMUI

3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti veiksnius, įtakojančius vyresniųjų klasių mokinių profesijos pasirinkimą, ištirti spaudos ir televizijos priemonių poveikį mokinių profesijos pasirinkimui.

Tyrimo organizavimas. Antrasis empirinio tyrimo etapas buvo atliktas Šiaulių apskrityje, naudojant anketinę apklausą internetu, taigi tai Šiaulių apskrities atvejo analizė. Ši apklausa buvo organizuojama 2011 m. lapkričio mėnesį. Siekiant surinkti kuo daugiau respondentų atsakymų ir taupant laiką bei kaštus, anketos respondentams buvo išsiųstos elektroniniu paštu.

Tyrimo instrumentas:

Anketa, sudaryta remiantis analizuota mokslinė literatūra ir laikraščių straipsnių bei TV laidų apie įvairias profesijas ir jų atstovus analize, skirta Šiaulių apskrities mokiniams, kurie bendrojo lavinimo mokyklose baigė X arba XII klasių ir įstojo į kurią nors profesinio, aukštesniojo ar aukštojo mokslo įstaigą (žr. 1 priedą).

Šis būdas pasirinktas kaip patogiausias, leidžiantis greičiau apklausti respondentus. Anketos anonimiškumas garantuoja tikslesnius duomenis. Klausimyną sudaro 14 klausimų. Anketos klausimai uždaro ir atviro tipo, suformuluoti atsižvelgiant į iškeltus tyrimo uždavinius. Kadangi tai Šiaulių apskrities atvejo analizė, tai anketoje pateikiami atsakymų variantai susiję su šio regiono spauda bei televizija. Klausimai anketoje suskirstyti į tris struktūrinius blokus (žr. 7 lentelę).

7 lentelė

Anketos struktūriniai blokai

Nr.	Blokai	Turinys
I.	Instrukcija	<ul style="list-style-type: none">• Apibūdinamas tyrimo tikslas;• Garantuojamas apklausos anonimiškumas;• Rekomenduojamas atsakymų žymėjimas.
II.	Diagnostinis kintamųjų blokas	<ul style="list-style-type: none">• Televizijos ir spaudos populiarumo nustatymas;• Mėgstamų straipsnių spaudoje ir televizijos laidų tematika.• Respondentų požiūris į įvairias profesijas;• Respondentų profesijos pasirinkimą įtakojančių veiksnių nustatymas.
III.	Demografinis kintamųjų blokas	<ul style="list-style-type: none">• Respondentų lytis ir amžius;• Respondentų gyvenamoji vieta;• Respondentų mokymosi įstaiga.

Tyrimo imties charakteristika

Tyrimo imtis tikslinė. Išplatinta 230 anketų minėto regiono mokiniams, įstojusiems į kuria nors profesinio, aukštesniojo ar aukštojo mokslo įstaigą. Kai kurios anketos buvo sugadintos, tad faktiškai analizuota 200 anketų.

Išsamesnė respondentų demografinių duomenų charakteristika pateikta 8 lentelėje.

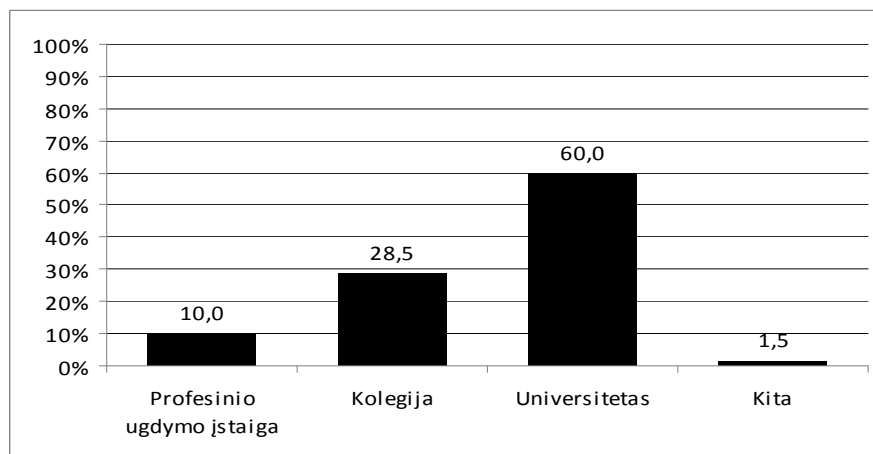
8 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal amžių bei gyvenamąją vietą (N=200)

Gyvenamoji vieta \ Amžius	Miestas	Miestelis	Kaimas	Kita
16 m.	3,0 %	6,0 %	1,0 %	0,5 %
17 -18 m.	20,0 %	11,5 %	2,5 %	0,0 %
19 m.	42,0 %	11,0 %	2,0 %	0,5 %

Rezultatai, pateikti 8 lentelėje, rodo respondentų pasiskirstymą pagal amžių ir gyvenamąją vietą. Tai svarbu, nes nuo šių veiksnių priklauso asmenybės branda bei požiūris į profesijos reikšmę. Kaip matome paveiksle pateiktų duomenų, didžioji dalis respondentų gyvena mieste (iš viso 65 % respondentų), beveik trečdalis (28,5 %) apklaustųjų įsikūrę miesteliuose, o kaime gyvena – tik 6,5 % visų tyrime dalyvavusių studentų. Dar 1 % respondentų nurodė, kad jie gyvena vienkiesiuose. Iš tokių rezultatų galima spręsti, kad didžioji dalis apklaustųjų (tie, kurie gyvena mieste) greičiausiai rinksis modernesnes profesijas, labiau vertins savo galimybes. Be to, pagal amžių galima spręsti, kad profesinio ugdymo įstaigas bus pasirinkę labai mažai respondentų (apie 10 %). Išanalizavus anketas lyties aspektu pastebėta, kad į anketos klausimus atsakė daugiau merginų (67 %) nei vaikinų (33 %).

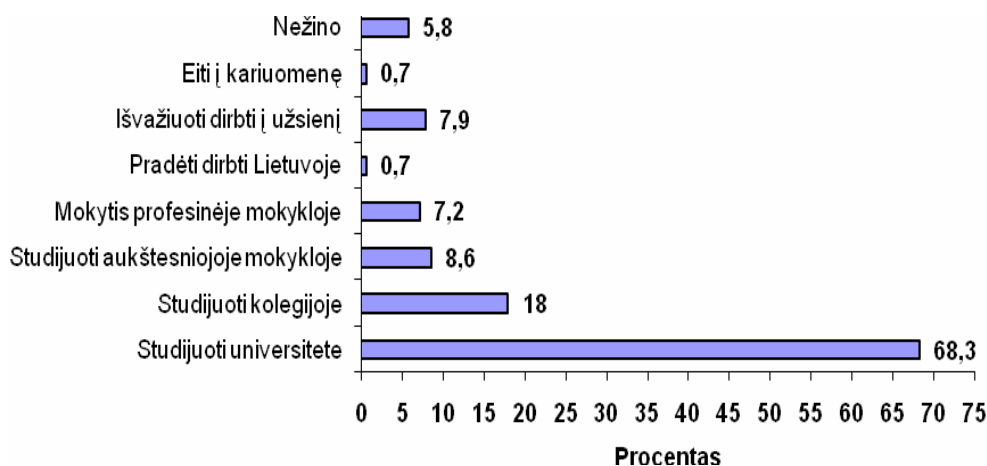
Kitas anketos klausimas leido išsiaiškinti, kokias studijas rinkosi mokiniai, baigę mokyklą (žr. 8 pav.).

8 pav. Mokymosi įstaigos, kuriose mokosi respondantai (N=200)

Akivaizdu, kad daugiau nei pusė (60 %) apklaustųjų mokosi universitetuose, trečdalis (28,5 %) kolegijose, o profesinio ugdymo įstaigas rinkosi vos 10 % visų respondentų. Apklausoje dalyvavo tik tie respondentai, kurie baigę X arba XII klasių pasirinko konkrečią profesiją.

Kaip ir buvo spėjama, profesinio ugdymo įstaigas rinkosi mažai apklaustųjų. Beveik visi jie gyvena miesteliuose ar kaimuose. Jau minėtame prieš tai J. Mileškienės (2011) parengtame tyrime buvo analizuota, kokius planus puoselėja mokiniai bebaigiantys mokytis. Šiuos rezultatus palyginimui pateikiame 9 paveiksle.

9 pav. Mokinių planai pabaigus mokyklą (parengta pagal Mileškienę, 2011)

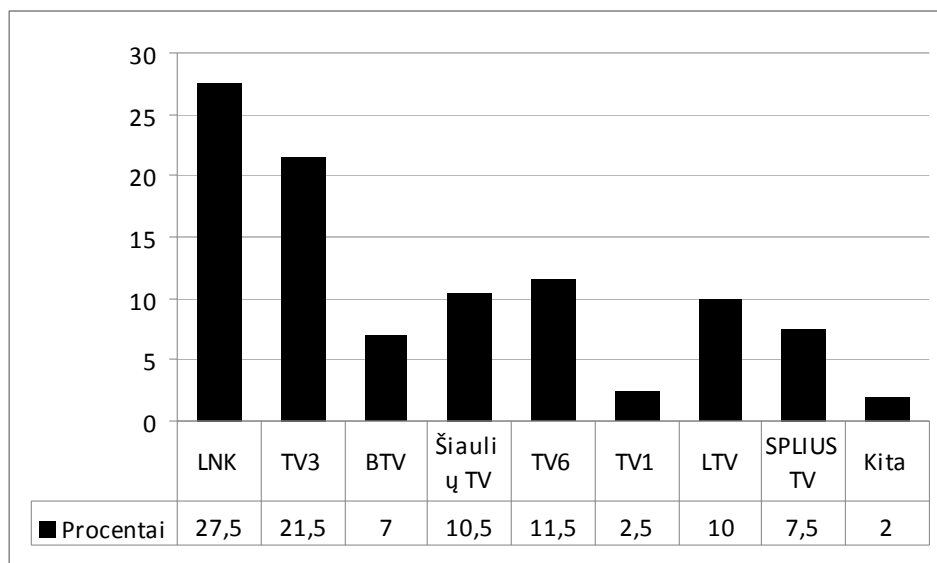
Matome, kad studijos universitete tapo ištis „mados“ reiškiniu. Net 68,3 % mokinių po mokyklos baigimo planavo stoti į universitetą ir tik 18 % - į kolegiją. Studijos aukštesniojoje ar profesinėje mokykloje išvis nepopuliarios, apie jas galvojo mažiau nei 10 % apklaustų mokinių. Jauni žmonės linkę rinktis mokslo įstaigą ir specialybę pagal tai, ar ji užtikrins „sotesnę“ ateitį, nepaisant to, ar iš tikro ši specialybė paklausi darbo rinkoje ir ar ji tinkama mokiniui.

Taigi abiejuose tyrimuose pateikiami rezultatai panašūs, realybė ir planai iš esmės atitinka. Profesinį ugdymą planuoja rinktis ir renkasi vos 6-10 % respondentų, universitetus – 60-68 %, o kolegijas planuoja rinktis 18 %, o renkasi – 28,5 % tyrime dalyvavusių jaunuolių. Tai galima paaiškinti tuo, kad ne visada pasiseka patekti į norimą aukštojo ar aukštesniojo ugdymo įstaigą.

Duomenų apdorojimo būdas - anketai apdoroti buvo naudojamas statistinis duomenų apdorojimo būdas naudojant Microsoft Exel programą. Duomenys analizuojami naudojant aprašomąją statistiką (skaitinės charakteristikos ir grafinis duomenų vaizdavimas). Skaičiuotos požymių procentinės išraiškos.

3.2. Spaudos ir televizijos poveikio mokinių profesijos pasirinkimui tyrimo rezultatų analizė

Pirmuoju anketos klausimu išsiaiškinta, kokie televizijos kanalai Šiaulių apskrities jaunimo tarpe yra populiariausi ir žiūrimiausi (žr. 10 pav.).

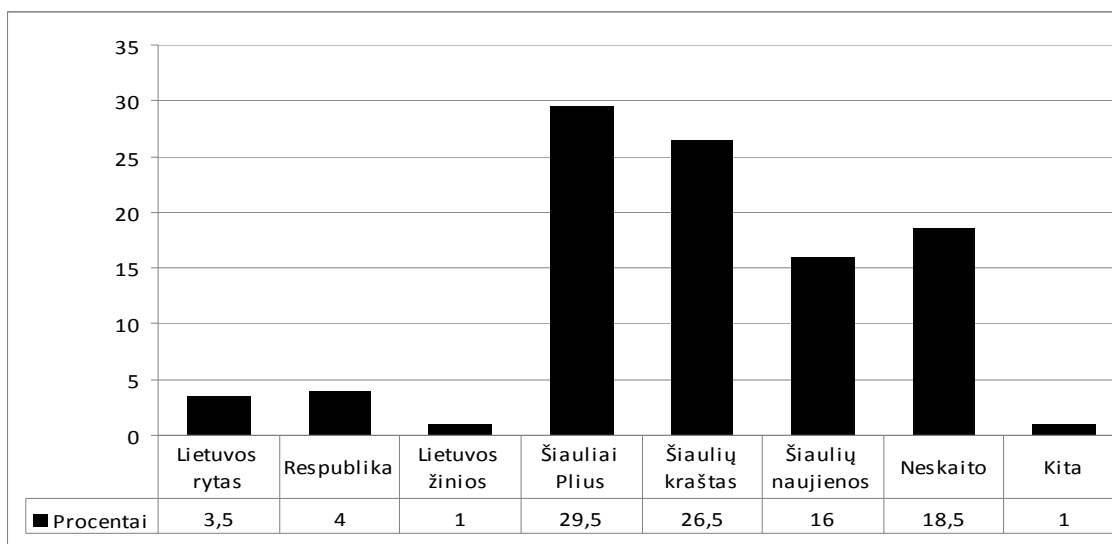

10 pav. Šiaulių apskrities jaunimo mėgstami televizijos kanalai (N=200)

Kaip matome iš atsakymų, respondentų mėgstamiausi televizijos kanalai – LNK ir TV3. Juos rinkosi beveik pusė apklaustųjų (49 %). Ir tik 18 % visų respondentų nurodė, kad mėgsta regioninius televizijos kanalus SPLIUS TV ir Šiaulių TV. Tikėtina, kad šios žiniasklaidos priemonės neturės didesnės įtakos mokinių profesijos pasirinkimui. Apskritai labiausiai mėgstami tie TV kanalai, kuriose daugiausiai pramoginio turinio laidų ar filmų. Matosi, kad apklaustieji didesnę dėmesį skiria pramogoms, nei profesiniam švietimuisi. Pavyzdžiui, LTV mėgsta vos 10 % tyrime dalyvavusių mokinių, o kaip tik šis TV kanalas daugiausiai dėmesio skiria ne pramoginio pobūdžio laidoms.

Vaikinai dažniausiai žiūri įvairesnius televizijos kanalus, o merginos turi tik kelis pagrindinius. Pvz.: 68 % merginų nurodė tik tris televizijos kanalus (TV 3, LNK, LTV), kuriuos žiūri, o vaikinai (87 %) yra linkę žiūrėti įvairesnius televizijos kanalus. Taip pat Šiaulių televiziją, bei Splus televiziją labiau žiūri mieste gyvenantys respondentai, net 79 % apklaustųjų.

Kitu anketos klausimu išsiaiškinta, kokius laikraščius labiausiai mėgsta skaityti Šiaulių regiono jaunimas (žr. 11 pav.).

11 pav. Šiaulių regiono jaunimo labiausiai mėgstami skaityti laikraščiai (N=200)

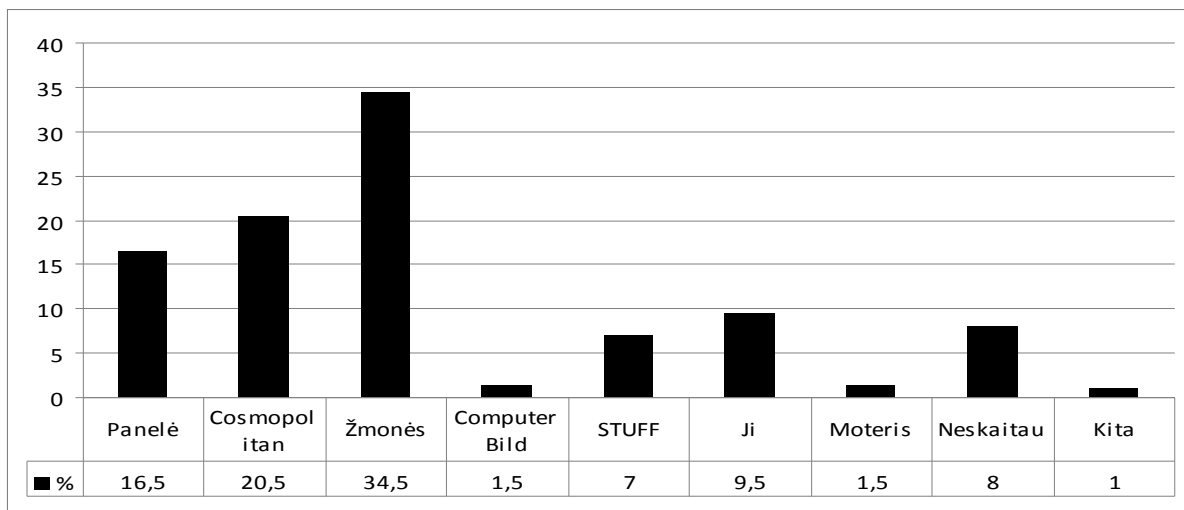
Kaip matyt iš 12 paveiksle pateiktų atsakymų, didžiausią auditoriją surenka savaitraštis „Šiauliai Plus“ (29,5 %). Taip yra greičiausiai todėl, kad Šiaulių mieste šis laikraštis platinamas nemokamai kabelinės TV žiūrovams, todėl jį į namus gauna daug šeimų. Nuo pastarojo nedaug teatsilieka dienraštis „Šiaulių kraštas“. Jį mėgsta 26,5 % apklaustųjų. Trečioji vieta atitenka dienraščiui „Šiaulių naujienos“ (16 %). Įdomu tai, kad net 18,5 % respondentų nurodė, kad iš viso neskaito laikraščių. Greičiausiai šiais laikais laikraščius išstumia televizija bei internetas. Likusi dalis apklaustųjų mėgsta didžiuosius šalies dienraščius: „Lietuvos rytą“, „Respubliką“, „Lietuvos žinias“ arba nurodė kitus laikraščius, tačiau šis skaičius iš viso tesudaro 8,5 % atsakymų.

Taigi tikėtina, kad anksčiau analizuotos žiniasklaidos priemonės „Šiauliai Plus“, „Šiaulių kraštas“ bei „Šiaulių naujienos“ gali daryti didesnę poveikį mokinių profesijos pasirinkimui, nes bendrai šiuos laikraščius skaito net 72 % visų respondentų.

Šio klausimo atsakymuose išryškėjo skirtumas gyvenamosios vietos aspektu. Nei vienas mieste gyvenantis respondentas nepažymėjo, kad neskaito laikraščių. Tai rodo, jog mieste gyvenantys tiriamieji labiau domisi naujienomis ir yra aktyvesni visuomenės nariai. Tikėtina, kad žmogus, kuris domisi ta aplinka, kurioje gyvena, turi daugiau žinių apie profesijas ir yra labiau apsisprendęs, kur nori stoti, kadangi žino realų profesijų vaizdą, ateitį pasirenkant vieną ar kitą profesiją ir pan. Kita vertus, kaime ar mažame miestelyje gyvenantis jaunimas yra labiau užimtas darbu, padeda tėvams ūkio darbuose, todėl jiems lieka mažiau laiko skaityti laikraščius ar kitaip leisti savo laisvalaikį.

Regioninius laikraščius dažniau skaito mieste gyvenantys respondentai. Savaitraštis „Šiauliai Plus“ turi savo tikslinę auditoriją, kadangi jis pristatomas nemokamai tiems žmonėms, kuriems pajungta Šiaulių kabelinė televizija. Taigi, šiuo aspektu išryškėja faktas, kad nemokami laikraščiai yra skaitomi dažniau.

Šiandien respublikoje labai plati pasiūla įvairių žurnalų, kurie patraukia savo skaitytojus ne tik įdomiais aprašymais, bet ir spalvingomis fotografijomis. Kitas anketos klausimas atskleidė, kokius žurnalus mėgsta skaityti Šiaulių regiono jaunimas (žr. 12 pav.).

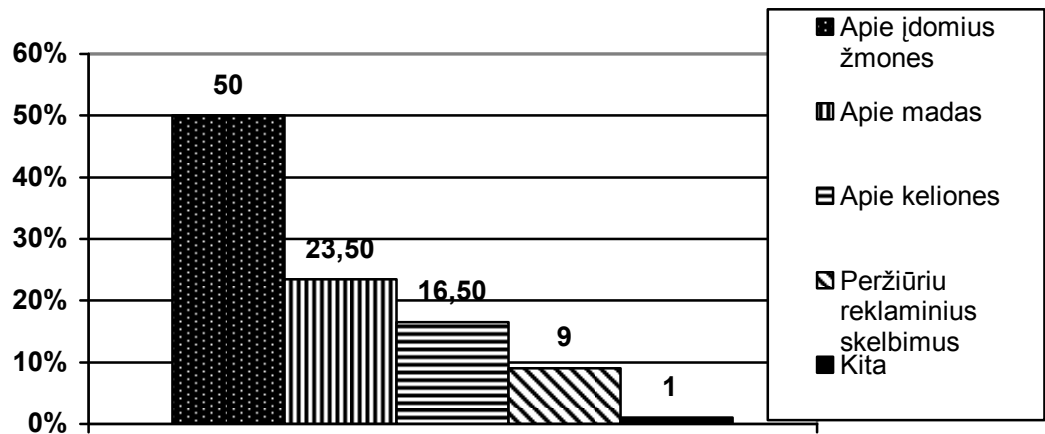

12 pav. Šiaulių regiono jaunimo mėgstami žurnalai (N=200)

Iš 12 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad labiausiai jaunimo skaitomas žurnalas „Žmonės“ (34,5 %). Taip pat mėgstamas žurnalas „Cosmopolitan“, jį rinkosi 20,5 % respondentų. Dar 16,5 % apklaustųjų teigė, kad skaito žurnalą „Panelė“. Žurnalai „Ji“ ir „STUFF“ pasidalino atitinkamai 9,5 % ir 7 %. Kaip ir prieš tai pateiktame paveiksle matyti, kad yra tokių jaunuolių, kurie iš viso neskaityt spaudos leidinių (8 %). Lyties aspektu didžiąją neskaityančiųjų dalį sudaro vaikinai.

Kadangi tyrime dalyvavo daugiau merginų, nenuostabu, kad labiausiai mėgstamais žurnalais tapo „Panelė“, „Cosmopolitan“ bei „Ji“. Šie leidiniai orientuoti į moteriškąją auditoriją. Žurnalas „Žmonės“, kuris dažnai vertinamas gana prieštaringai, mūsų respondentų pasirodė labiausiai skaitomas. Šiame žurnale dažnai aprašomi skandalai, žmonių gyvenimai, tačiau analizuojant šio žurnalo straipsnius pasigendama išsamesnės ir patikimesnės informacijos apie profesijas. Dažnai rašoma apie verslininkus, šokėjus, muzikantus, tačiau labai nukrypstama į asmeniškumus, o reali situacija (profesine linkme) nenusakoma.

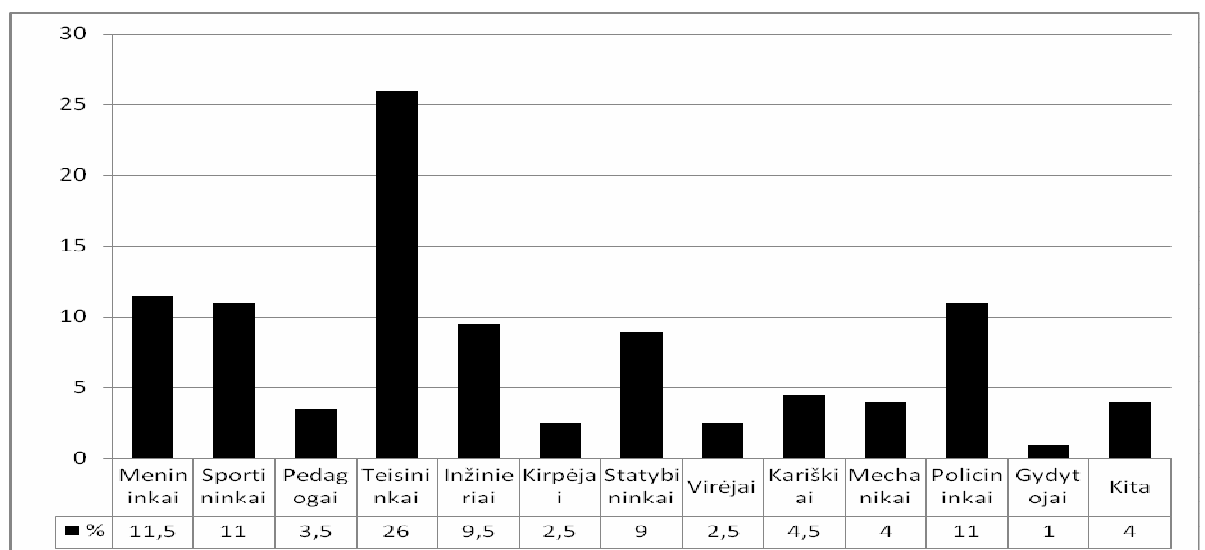
Kitu klausimu respondentai pagrindė savo atsakymus, kodėl labiausiai mėgsta skaityti pasirinktus žurnalus, apie ką dažniausiai mokiniai skaito laikraščiuose ir žurnaluose (žr. 13 pav.).

13 pav. Jaunimą dominantys straipsniai žurnaluose(N=200)

Atsakymo rezultatai, pateikti 13 paveiksle rodo, kad labiausiai respondentus domina publikacijos apie įdomius žmones (50 %). Tikėtina, kad tokie straipsniai respondentams suteikė daugiau informacijos ne tik apie jų gyvenimą, bet ir apie profesijos specifiką. Dažniausiai žmonės yra įdomūs savo nudirbtais darbais. Beveik ketvirtis (23,5 %) apklaustųjų domisi madų tendencijomis (beje, tik merginos). Dar 16,5 % respondentų skaito kelionių išpūdžius arba tiktai peržiūri reklaminius skelbimus (9 %). Tokie rezultatai leidžia teigti, kad tyrimo dalyviai skaito būtent tas publikacijas, kuriose daugiau ar mažiau nušviečiama konkreti profesija. Tad tikėtina, kad žiniasklaidos poveikis profesijos pasirinkimui šiuo atveju sieks apie 50 %. Vis dėlto šią prielaidą patvirtins ar paneigs tolimesnis tyrimas.

Kitu anketos klausimu išsiaiškinta, kokių profesijų žmonės jaunimui atrodo įdomūs ir sektini (žr. 14 pav.).

14 pav. Profesijos, kurios respondentams atrodo įdomios ir sektinos (N=200)

Kaip matome iš 14 paveiksle pateiktų atsakymų, labiausiai respondentus domina teisininko profesija (26 %). Per pus mažiau (po 11 % ir 11,5 % respondentų) vertinami menininkai, policininkai ir sportininkai. Kaip ir reikėjo tikėtis, prestižinėmis laikomos profesijos (pagal Mileškienės atliktą tyrimą, žr. 7 pav.) sulaukė daugiausiai susidomėjusių respondentų. Tiesa, pedagogo profesija, kuri taip pat nuo senų laikų buvo laikoma prestižine profesija, sulaukė tik 3,5 % respondentų dėmesio. Čia iš dalies ir atsiskleidžia pats mokinių požiūris į mokytojo profesiją. Mokytojas šiais laikais nebėra toks gerbiamas, kaip anksčiau.

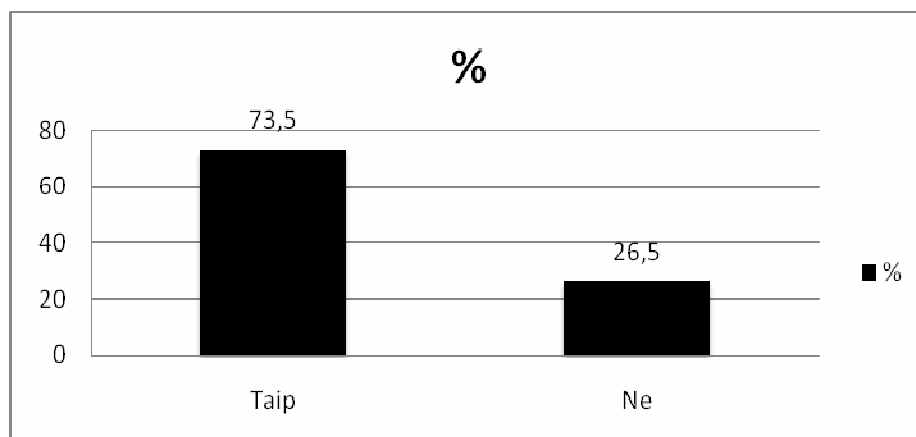
Iš mažiau populiarių mokinių tarpe profesijų galima būtų išskirti inžinierius ir statybininkus, kuriais norėtų sekti atitinkamai 9,5 % ir 9 % respondentų. Mažiausiai siektinos profesijos – virėjai (2,5 %), kirpėjai (2,5 %), mechanikai (4 %), kariškiai (4,5 %). Medikus paminėjo tik 1% respondentų, ši specialybė laikoma prestižine, tačiau darbo pobūdis ir studijos gana sudėtingos, ilgos bei brangios, tad tikėtina, kad šios priežastys turėjo įtakos respondentams atsakant į klausimus.

4 % respondentų nurodė savo pasirinktą ar mėgiamą profesiją, kurios nebuvo sąrašė („kita“). Tai pavieniai respondentai, kurie nurodė, jog įdomios ir siektinos yra dvasininko, politiko, istoriko, vertėjo profesijos.

Šeštu anketos klausimu išsiaiškinta, ar įšimenamos televizijos laidos, kuriose supažindinama su kuria nors profesija. Net 70,5 % visų respondentų negali atsiminti nė vienos laidos, kuriose kalbama apie kurią nors profesiją. Ir tik 29,5 % apklaustųjų nurodė, kad atsimena tokias laidas. Jie teigė, kad yra matę laidas apie sportininkus, menininkus (dainininkus, dizainerius), politikus, gydytojus. Iš esmės šie skaičiai patvirtina, kad tos profesijos, kurias žiniasklaida kotiruoja, ir yra įšimenamos. Beje, tokie rezultatai galėjo būti gauti ir dėl to, kad respondentai teikia pirmenybę pramoginio pobūdžio TV laidoms, be to tyrimas buvo atliktas tokiu laikotarpiu, kada stojimo bumas į mokymo įstaigas dar neprasidėjęs.

Kitas anketos klausimas skirtas išsiaiškinti, ar respondentai atsimena aukštųjų mokyklų reklamas. Rezultatai tokie, kad net 86 % visų respondentų neatsimena jokios aukštesnės pakopos studijų įstaigos reklamos. Ir tik 14 % nurodė, kad atsimena Šiaulių universiteto, Šiaulių kolegijos, Vilniaus verslo mokyklos reklamą. Tokie rezultatai gauti todėl, kad, kaip jau buvo minėta, tiesioginių reklamos priemonių žiniasklaidoje aukštosios ir aukštesniosios mokyklos praktiškai nenaudoja. Tiesa, yra keli specializuoti leidiniai, kuriuose pateikiami aukštųjų mokyklų studijų programų sąrašai, tačiau tai nėra reklama žiniasklaidos priemonėse, kadangi tyrimas orientuotas į netiesioginę profesijų agitaciją arba antiagitaciją, rašant populiariusius straipsnius.

Kitu anketos klausimu išsiaiškinta, ar mokiniai domėjosi informacija apie savo būsimą profesiją (žr.15 pav.).

15 pav. Jaunimo domėjimasis informacija apie profesijas (N=200)

Atsakymai į šį klausimą rodo, kad didžioji dalis respondentų (73,5 %) prieš teikdami dokumentus, domėjosi profesinėmis galimybėmis, tačiau tai jie darė lankydamiesi mokymo įstaigose, bendraudami su draugais, tėvais, profesinio informavimo specialistais, vartydami specializuotus leidinius. Net 27,5 % apklaustųjų teigė, kad jie nesidomėjo savo būsimą profesija.

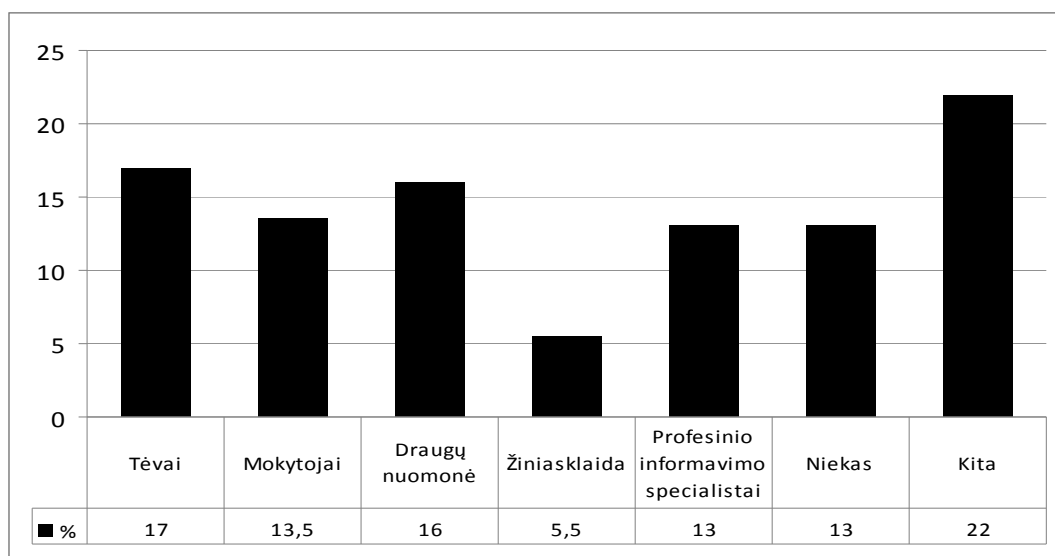
Paprašius nurodyti, kaip respondentai domėjosi būsimą profesija, gauti tokie atsakymai:

- važiauvau į atvirų durų dienas,
- tariausi su profesinio informavimo specialistais,
- varčiau specializuotus mokyklų leidinius,
- tariausi su tėvais,
- kalbėjau su vyresniais draugais.

Paprašius nurodyti, kodėl likusi respondentų dalis nesidomėjo savo būsimą profesija, gauti atsakymai: už mane tai padarė tėvai, jau seniai žinojau, kuo noriu būti. Nemažai apklaustųjų į šį klausimą tiesiog neatsakė.

Taigi galima teigti, kad vis dėlto būsimą profesija domimasi, tačiau žiniasklaidos vaidmuo šioje srityje labai mažas.

Devintu anketos klausimu buvo išsiaiškinta, kas daro poveikį respondentų profesijos pasirinkimui (žr. 16 pav.).

16 pav. Veiksniai, darantys poveikį profesijos pasirinkimui (N=200)

16 paveiksle pateikti atsakymo rezultatai rodo, kad, respondentų nuomone, didžiausią poveikį profesijos pasirinkimui turėjo (kaip jie patys nurodė, tai priskirta prie „kita“) polinkis vienai ar kitai sričiai, realios studijų galimybės, egzaminų rezultatai, patrauklus profesijos pavadinimas ir pan. (22 %). Nemažai įtakos turėjo tėvų (17 %) bei draugų nuomonės (16 %). Po 13,5 % respondentų nurodė, kad profesiją pasirinkti padėjo mokytojai, profesinio informavimo specialistai (13 %) arba niekas (13 %), t. y. mokiniai aiškiai žinojo, ko jie nori, kokios profesijos sieks ateityje. Profesinio orientavimo strategija numato, kad mokytojai, bei profesinio informavimo specialistai, turėtų būti pagrindiniai mokinių padejėjai, ieškant informacijos apie profesijas, bei padedant apsispręsti apie profesijos tinkamumą kiekvienam asmeniui, kadangi tai turi didelės įtakos ateities karjerai. Tačiau, pagal gautus atsakymus, akivaizdu, kad mokiniai yra labiau linkę priimti tokius sprendimus pasitardami artimųjų ir giminių rate ir nėra linkę kreiptis pagalbos į tos srities kvalifikuotus specialistus. Taigi mūsų tyrimas patvirtino mokslininkų (Jovaiša, 1981; Bartinikienė, Paurienė, 1989) išsakytas mintis, kad labiausiai profesijos pasirinkimą įtakoja socialiniai – ekonominiai, ugdymo ir psichologiniai veiksniai.

Žiniasklaidai atiteko vos 5,5 % visų respondentų atsakymų. Tai tikrai daug mažesnis skaičius nei buvo tikėtasi. Dažnai sakoma, kad žiniasklaida, tai mūsų trečioji valdžia, tačiau šiuo klausimu, tai nepasiteisina.

Dešimtuoju anketos klausimu išsiaiškinta, kaip kito mokinių profesiniai lūkesčiai per trejus metus (žr. 9 lentelę).

Respondentų profesiniai lūkesčiai ir jų išsipildymas (N=200)

Profesijos sritys	Prieš trejus metus (%)	Baigus mokyklą (%)	Kur pavyko įstoti (%)
Vadyba, administravimas	17,5	21	21,5
Humanitariniai mokslai	11,5	16	16,5
Medicinos mokslai	3,5	3	1
Kompiuterinės technologijos	3	4	3
Sportas ir kūno kultūra	5,5	3,5	1,5
Tikslieji mokslai	4,5	7	9
Menai	14	7	3,5
Teisės mokslai	21	12	10,5
Pedagogika	2,5	11	22
Kariniai mokslai	0,5	1	0
Inžinerija	8	8,5	7
Profesinio rengimo (virėjai, vairuotojai ir t.t.)	5,5	5,5	4
Kita	3	0,5	0,5

Iš 9 lentelėje pateiktų atsakymų matyti, kad didžiausią paklausą prieš trejus metus turėjo teisės mokslų sritis (21 %). Nemažai respondentų (17,5 %) norėjo rinktis vadybos ar administravimo specialybes, menus (14 %), humanitarinius mokslus (11,5 %) bei sportą (5,5 %). Mažiau populiarios profesijų grupės: inžinerija (8 %), pedagogika (2,5 %), tikslieji mokslai (4,5 %) ir profesinis mokymas (5,5 %).

Kaip jau buvo minėta prieš tai, teisininko profesija visuomenėje labai populiari, nors šios srities specialistų paklausa pastaruoju metu smarkiai kritusi. Galima spėti, kad žiniasklaida turi įtakos mokinių svajonėms ir lūkesčiams, tačiau dažnai gyvenimas diktuoja savo sąlygas. Šiais laikais teisės, technologijų mokslai yra labai brangūs, todėl ne kiekvienas gali sau leisti rinktis šią profesiją. Tolesnė tyrimo eiga tik patvirtins šias prielaidas.

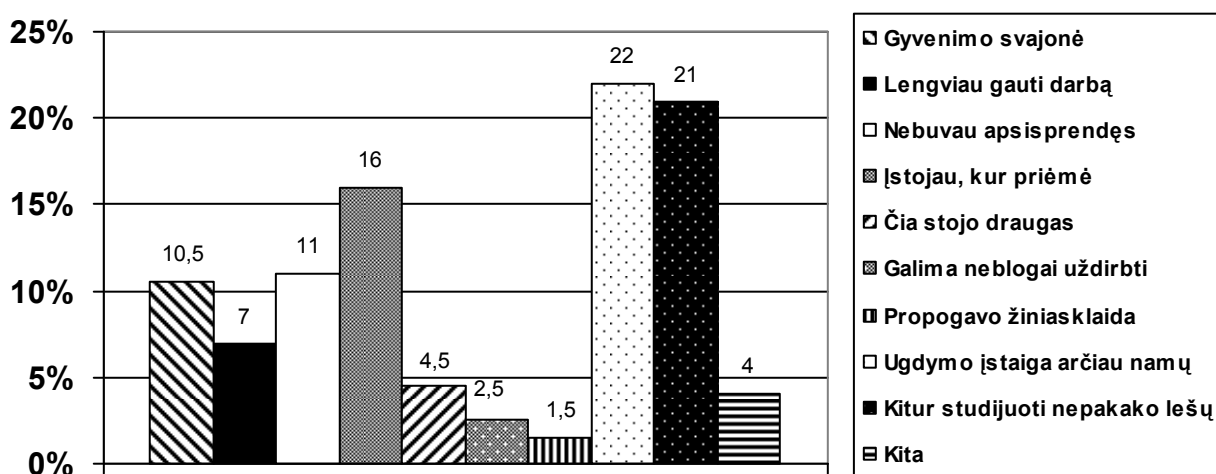
Baigus pagrindinę arba vidurinę mokyklą (gimnaziją) ir įgijus atitinkamą išsilavinimą patvirtinantį dokumentą, respondentų lūkesčiai keitėsi. Smarkiai krito noras studijuoti teisės mokslus (nuo 21% iki 12 %, tačiau įstojo tik 10,5 %), išaugo noras studijuoti socialinius mokslus (vadybą, administravimą) (nuo 17,5 % iki 21 %). Taip pat smarkiai sumažėjo respondentų ketinančių studijuoti meno dalykus (nuo 14 % iki 7 %, tačiau įstojo tik 3,5 %). Tikėtina, kad taip atsitiko dėl smarkiai pabrangusių studijų. Beveik perpus sumažėjo norinčiųjų tapti sporto specialistais (nuo 5,5 % iki 3,5 %, tačiau įstojo tik 1,5 %). Nelabai pasikeitė norinčių siekti karjeros inžinerijos srityje (nuo 8 % iki 8,5 %, įstojo – 7 %), bet gerokai šoktelėjo norinčių mokytis pedagogikos (nuo 2,5 % iki 11%, o įstojo net 22 %) bei humanitarinius mokslus (nuo 11,5 % iki 16 %). Nežymiai sumažėjo norinčių mokytis medicinos (nuo 3,5 % iki 3 %), tačiau realiai į šią mokslo

sritį įstojo tik 1 % pretendentų. Tačiau išaugo noras tapti tikslųjų mokslų specialistais (nuo 4,5 % iki 7 %, įstojo 9 %). Mažiausiai keitėsi noras siekti kokio nors amato. Pastebėtina, kad tokiam respondentų pasirinkimui įtakos turėjo tėvai, didėjanti branda, realios galimybės bei profesijų paklausa darbo rinkoje.

Kaip matosi iš respondentų pateiktų atsakymų, populiariausia profesijos sritimi realiai tapo pedagogika (22 %). Nuo jos nelabai atsiliko socialiniai mokslai (21,5 %), humanitariniai mokslai (16,5 %), tikslieji mokslai (9 %) bei teisės mokslai (10,5 %) ir inžinerija (7 %). Labai mažai apklaustųjų nurodė, kad mokosi menų (vos 3,5 %), kompiuterių technologijų (3 %) ir sporto (1,5 %) srityse. Likę keli procentai pasirinko tokias profesijas kaip gydytojo, kariškio ir kt.

Pastebėtina, kad, statistikos departamento duomenimis (Lietuvos statistikos departamento pranešimas spaudai apie studijas kolegijose bei universitetuose, 2011), 2010–2011 mokslo metų pradžioje vadybą ir verslo administravimą studijavo beveik pusė kolegijų (46 proc.) ir penktadalis (21 proc.) universitetų studentų. Kitos ne mažiau populiarios studijų sritys išlieka pedagogika, inžinerinės profesijos ir teisė. Pedagogais rengiasi tapti 21 tūkst. (10,5 proc. aukštųjų mokyklų studentų), inžinieriais – 19 tūkst. (9,6 proc.), teisės specialistais – 17 tūkst. (8,7 proc.). Palyginti su praėjusiais mokslo metais, studijuojančiųjų inžineriją sumažėjo 10 procentų, vadybą ir verslo administravimą – 8, teisę – beveik 2 procentais. Vis populiareesnės tampa socialinių mokslų studijos – studijuojančiųjų ekonomiką skaičius per metus padidėjo 14, sociologiją – 12, politikos mokslus – 10 procentų (Lietuvos statistikos departamentas, 2011). Tad matosi, kad respondentų realus profesijos pasirinkimas iš esmės sutampa su populiariausiomis profesijomis.

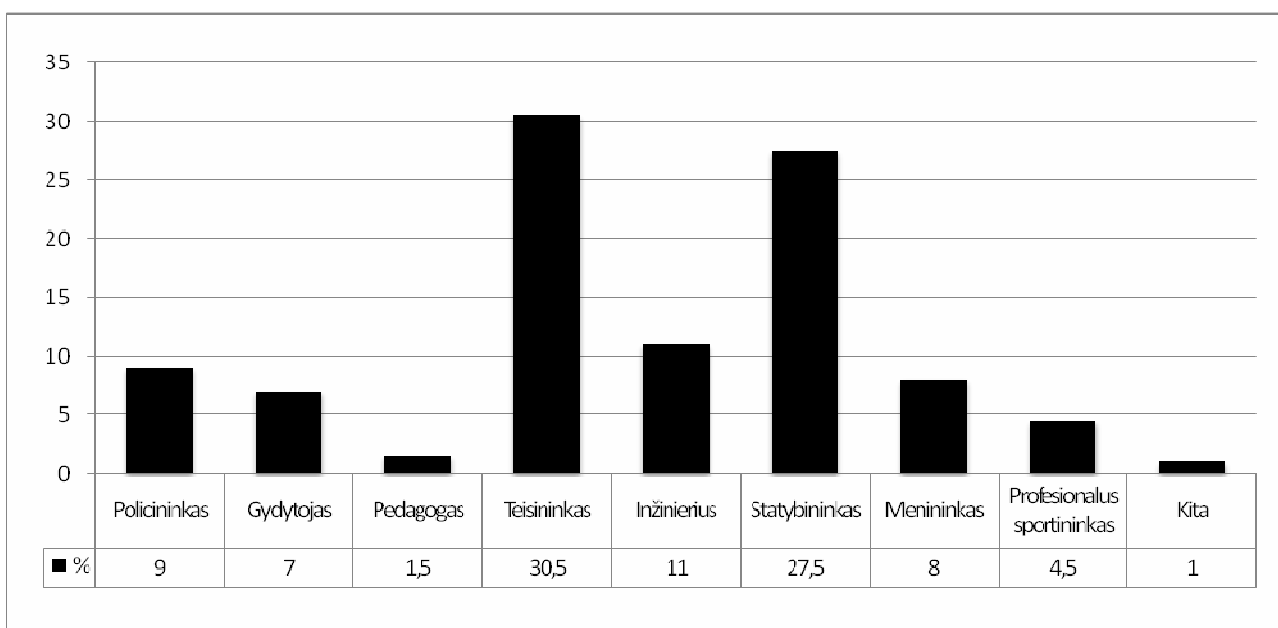
Vienuoliktuoju anketos klausimu išsiaiškinta, kokios priežastys lėmė mokinių apsisprendimą renkantis profesiją (žr. 17 pav.).

17 pav. Priežastys, lėmusios profesijos pasirinkimą (N=200)

Kaip matyti iš 17 paveiksle pateiktų atsakymų, mokinių profesijos pasirinkimą lėmė priežastys, kurios faktiškai neleidžia to pasirinkimo turėti. 21 % apklaustųjų teigė, kad kitur studijuoti nepakanka lėšų, o 16 % įstojo ten, kur priėmė, nes mokslas sekėsi prastai. Vis dėlto daugiausiai respondentų (22 %) nurodė, kad pasirinko ugdymo įstaigą arti gimtųjų namų. Sąlyginai mažai (10,5 %) teigė, kad rinktis vieną ar kitą specialybę jie norėjo visą gyvenimą. Labai mažai mokinių planavo savo tolimesnę ateitį ir rinkosi tokią profesiją, kuri leistų gerai uždirbti (9,5 %). Atsakant į šį klausimą išryškėjo esminis šiam darbui rezultatas – **žiniasklaidos poveikį profesijos pasirinkimui nurodė tik 1,5 % apklaustųjų**. Tad galima jau dabar apibendrinti ir teigti, kad žiniasklaidos poveikis mokinių profesijos pasirinkimui tikrai menkas.

Kitu anketos klausimu išsiaiškinta, kokia respondentų nuomonė apie pelningiausias profesijas (žr. 18 pav.).

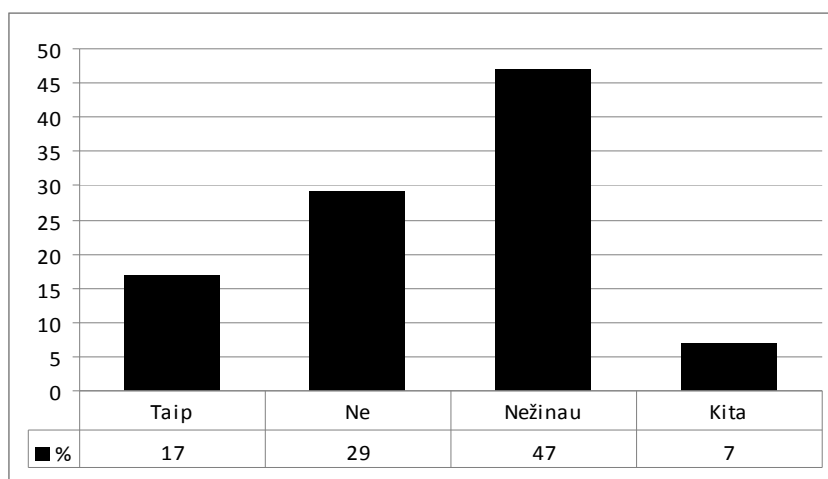
18 pav. Respondentų nuomonė apie pelningiausias profesijas (N=200)

Iš atsakymų matyti, kad pelningiausiomis profesijomis respondentai laiko teisininko (30,5 %) ir statybininko (27,5 %) profesijas. Kiek mažiau pelningomis laikomos inžinieriaus (11 %), policininko (9 %) ir menininko (8 %) profesijos. Nepelningiausiomis laikomos sportininko (4,5 %) ir pedagogo (1,5 %) profesijos. Tokią respondentų nuomonę greičiausiai formuoja visuomenės, tėvų nuomonės, realiai matomi pažįstamų uždarbiai.

Paklausti, kodėl jie laiko savo pasirinktą / nurodytą profesiją pelninga, mokiniai atsakė:

- statybininkai visada gerai uždirba, jei moka savo darbą;
- teisininkų labai geri atlyginimai;
- aktoriai, dainininkai, stilistai, dizaineriai gali užsidirbti daug pinigų;
- gydytojams niekada nepritrūks darbo, jie gauna geras algas;
- tokią profesiją turi tėvai ir gauna gerą užmokestį.

Paskutinis anketos klausimas buvo skirtas išsiaiškinti, ar respondentai nesigaili pasirinkę vieną ar kitą profesiją (žr. 19 pav.).

19 pav. Respondentų nuomonė apie pasirinktą profesiją (N=200)

Kaip matyti iš 20 paveiksle pateiktų rezultatų, beveik pusė respondentų (47 %) dar nežino, ar jų pasirinkta profesija bus paklausi, pelninga ir ar jie dirbs darbą pagal įgytą profesiją. Beveik trečdalis (29 %) apklaustųjų teigė, kad pasirinko tinkamą profesiją. Palyginti nedaug (17 %) tyrime dalyvavusiųjų respondentų norėtų rinktis kitą profesiją. Likę 7 % respondentų teigė, kad įgytas aukštojo mokslo diplomas ne visada lemia karjeros galimybes, nes daug kas dirba ne pagal profesiją.

Taigi apibendrinimui galima teigti, kad dažniausiai renkamosi tas profesijas, kurias renkasi draugai ir pažįstami. Profesijų paklausa darbo rinkoje ne visada turi įtakos mokinių apsisprendimui. Tam turi įtakos sudėtingos studijų programos („sunku mokytis“), studijų kaina, tėvų ir kitų aplinkinių nuomonė.

Dažniausiai siekiama universitetinio aukštojo mokslo socialinių, teisės, pedagogikos ir technologijų mokslų srityse. Taigi galima daryti išvadą, kad žiniasklaida turi labai mažai įtakos profesijos pasirinkimui. Žiniasklaidoje labiausiai kotiruojamoms menininko, sportininko ir gydytojo profesijoms, o realiai studijuoti šiuos mokslus imasi vos vienas kitas.

IŠVADOS

Išanalizavus teorinę medžiagą apie profesinį informavimą bei veiksnius, lemiančius profesijos pasirinkimą, galima pateikti tokias išvadas:

- Pačiam mokiniui suvokti save sunku. Todėl kvalifikuoti vyresniųjų patarimai tampa jam motyvacijos šaltiniu, o dažnai ir lemtingo sprendimo akstinu. Taigi konsultacija yra svarbus profesijos rinkimosi valdymo veiksnys. Šiuo metu mokyklose dirba specialistai, kurie gali suteikti konsultavimo paslaugas.
- Veikia įvairūs profesinio informavimo centrai, kurie taip pat gali padėti moksleiviams pasirinkti tinkamą kelią. Kol kas profesinio informavimo paslaugų paklausa ne mokymo įstaigose nėra didelė, tad sėkmingą moksleivių profesijos pasirinkimą ypač sąlygoja mokymo sistema, mokytojai, pačių moksleivių psichologinis subrendimas, tėvai.
- Veiksniai, turintys įtakos emociniams santykiams su profesija, yra šie: profesinė nuostata, profesiniai planai, įsivaizdavimas.
- Profesijos rinkimosi procesą galima suprasti kaip profesinį vystymąsi. Šiame procese atsiskleidžia pašaukimas, kuriam susiformuoti padeda įvairūs veiksniai: socialiniai – ekonominiai, ugdymo, psichologiniai, sveikatos.
- Šeima, mokykla, bendraamžiai - tai veiksniai, kurie daro įtaką jauno žmogaus savarankiškumo brendimui. Tačiau pastaruoju metu vis didesnę įtaką jaunam žmogui, jo brendimui ir formavimuisi turi masinės informacijos priemonės.

Atlikus žiniasklaidos (spaudos ir televizijos) poveikio mokinių profesijos pasirinkimui tyrimą, galima pateikti tokias išvadas:

- Ne visi vyresnėse klasėse besimokantys mokiniai aktyviai skaito spaudą. Didžioji dalis mokinių žiniasklaidoje atkreipia dėmesį į pramoginio turinio straipsnius, o ne į kryptingą bei naudingą informaciją. Spauldoje ir televizijos laidoose beveik nėra tiesioginės informacijos apie profesijas, jų atstovų galimybes.
- Mokinių lūkesčiai dažnai pranoksta jų realias galimybes siekti konkrečios profesijos.
- Veiksniai, lemiantys mokinių profesijos pasirinkimą: tėvų nuomonė, finansinės galimybės, asmeniniai gabumai, draugų nuomonė.

Tyrimo duomenys **nepatvirtino** tyrimo pradžioje iškeltos hipotezės, jog tikėtina, kad vyresniųjų klasių mokiniai domisi žiniasklaidoje (spauldoje ir TV) reklamuojamomis profesijomis ir tai padeda jiems tiksliau apsispręsti profesijos pasirinkimo klausimais.

REKOMENDACIJOS

- Mokiniamis reikėtų daugiau domėtis profesijomis ir gerokai anksčiau, negu baigiama mokykla, pradėti sekti reklaminius pranešimus, kuriuose siūlo/ieško darbo, kadangi tai puikiai nusako esamą situaciją darbo rinkoje.
- Mokiniai turėtų būti aktyvesni planuojant savo ateities profesiją ir dažniau kreiptis į profesinio informavimo tarnybas, arba taškus (kurie yra daugumoje mokyklų), nes pagal gautus turimo rezultatus, tik dešimtadalis respondentų naudojami šia paslauga, prieš stojant mokytis pasirinktos profesijos.
- Aukštosioms (universitetinėms, neuniversitetinėms) ir profesinėms mokykloms parengti ir talpinti spaudoje daugiau reklaminio pobūdžio informacijos ne tik apie studijavimo galimybes, bet ir apie konkrečias profesijas ir galimą karjerą jas pasirinkus.
- Aukštosios ir profesinės ugdymo įstaigos leidžia savo laikraščius, kuriuose galėtų skirti didesnę dėmesį įvairių profesijų reklamai. Tuos laikraščius galima būtų platinti vidurinėse bendrojo lavinimo mokyklose, kad vyresniųjų klasių mokiniai turėtų galimybę juos paskaityti ir susipažinti su įvairių profesijų pasirinkimo galimybėmis ir darbo pagal tą profesiją specifika.
- Yra įvairių pramoginio – intelektualinio tipo televizijos laidų, pvz.: „Ateities lyderiai“, kurias mielai žiūri mokiniai. Tokiose laidose dažniausiai reikia prisistatyti, tačiau visi dalyviai pristato tik savo mokyklas, darbo vietas, bet ne konkrečią specialybės specifika. Todėl ateityje būtų galima labiau orientuotis į išsamesnę informaciją apie specialybes tokio pobūdžio laidose.

LITERATŪRA

1. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B., Maknienė I., Palujanskienė A. (2001). *Profesinio ugdymo pagrindai*. Vilnius.
2. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B., Maknienė I., Palujanskienė A. (2003). *Profesinio ugdymo psichologija ir pedagogika*. Utena.
3. Ališauskas R. (2000) *Profilinis mokymas* Vilnius. Pedagogų profesinės raidos centras.
4. Akudovičiūtė A. (2008) *Studentų savarankiško karjeros valdymo kompetencijų ugdymo vadovas konsultantui*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
5. Augienė D. (2009) *Karjera: nuo profesijos pasirinkimo iki profesinės veiklos organizacijoje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
6. *Apie profesinį išsilavinimą* [Prieiga per internetą]: <http://www.nrcg.lt/jaunimas>. Žiūrėta 2011-12-10
7. Bartnikienė Z., Paurienė L. (1989). *Padėkime mokiniams pasirinkti profesiją*. Kaunas.
8. Beresnevičienė D. (1990). *Diferencijuotas profesinis mokymas mokykloje*. Vilnius.
9. Beresnevičienė D. (1995). *Bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų ir technikumų moksleivių diferencijuotas profesinis orientavimas*. Ed-jos dr. dis-jos autoref. Vilnius.
10. Bitinas B. (1961). *Kaip padėti vaikams išsirinkti profesiją*. Kaunas.
11. Bobrova L., Kazlauskienė A., Lukavičienė V. ir kt. (2008) *Kursinių ir baigiamųjų (bakalauro, magistro, specialiujų profesinių studijų) darbų rengimo ir gynimo metodinės rekomendacijos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla
12. Bonz B. (1998). *Profesinis ugdymas ir kvalifikacija //Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos, 1998, Nr. 1*. Kaunas. VDU leidykla.
13. Damaševičiūtė J. (2001). *Gebėjimų, interesų bei vertybių svarba renkantis specialybę ir profesiją //Studijuojantiems psichologiją (II sąsiuvinis)*. Šiauliai.
14. Elijošius E. (2001) *Profesinio apsisprendimo metas*. Šiauliai.
15. Erikson E. H. (1963) *Childhood and society*. New York: Norton.
16. Fukujama S. (1982). *Profesinio orientavimo teoriniai pagrindai*. Maskva.
17. Gage N.L., Berliner D.C.(1994). *Pedagoginė psichologija*. Vilnius.
18. Galkytė H.(1977). *Mokinių sugebėjimo analizuoti savo galimybes, renkantis profesiją, ugdymas*. Vilnius.
19. Gati, I., Krausz, M., Osipow, S. H. (1996). *A taxonomy of difficulties in career decision-making*. //Journal of Counseling Psychology, 43, 510-526.

20. Gati, I., Saka, N., Krausz, M. (2001). *“Should I use a computer-assisted career guidance system?” It depends on where our career decision-making difficulties lie.* //British Journal of Guidance and Counselling, 29, 301-321.
21. Gučas A. (1990) *Vaiko ir paauglio psichologija.* Kaunas: Šviesa.
22. Gudelis S. (1983). *Mokinių profesinio orientavimo psichologiniai klausimai.* Vilnius.
23. Gudaitienė I. (1998). *Profesijos prestižas: jaunimo vertinimai. Socialinės grupės: raiška ir ypatumai.* Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, Lietuvos sociologų draugija.
24. Herr E.L., S. H. Cramer (2004) *Carer Guidance an Counseling though the lifespan: systematic approaches.* United States.
25. Jatautaitė B. (1993). *Vyresniųjų moksleivių darbinio apsisprendimo sunkumai ir trūkumai* // Acta Paedagogica Vilnensia.
26. Jatautaitė B.(1991). *Profesinio orientavimo ir reorientavimo problema* //Acta paedagogica Vilnensia. Vilnius.
27. Jensen E. (1999) *Tobulas mokymas: daugiau kaip 100 praktinių patarimų vaikų ir suaugusiųjų mokytojams.* Vilnius: OVO.
28. Jovaiša L. (1981). *Asmenybė ir profesija.* Kaunas: Šviesa.
29. Jovaiša L. (1999). *Profesinio konsultavimo psichologija.* Vilnius: Agora.
30. Jovaiša L. (1988). *Profesinio orientavimo pedagogika.* Kaunas.
31. Jovaiša L.(2001). *Edukologijos pradmenys.* Šiauliai.
32. Kleiman, T., & Gati, I. (2004). *Challenges of Internet-based assessment: Measuring career decision-making difficulties.* //Measurement and Evaluation in Counseling and Development, 37, 41-55.
33. Kregždė S. (1998). *Profesinio kryptingumo formavimosi psichologiniai pagrindai.* Kaunas: Šviesa.
34. Kregždė S. (1988). *Profesinio kryptingumo formavimosi psichologiniai pagrindai.* Kaunas. Šviesa.
35. Kruteckis V. (1978). *Moksleivių mokymo ir auklėjimo psichologija.* Kaunas: Šviesa.
36. Kučinskienė R. (1998). *Psichopedagoginė pagalba merginoms ir vaikinams renkantis karjerą* // Pedagogika (mokslo darbai). Vilnius. Nr. 35. P. 63 – 80.
37. Kulvinskienė V. R., Šalčius A. (1994). *Darbo veiklos motyvacija.* VU leidykla.
38. *LR švietimo įstatymas* (1995) Vilnius. Leidybos centras.
39. *LR profesinio orientavimo strategija* (2003) Vilnius.
40. Maslow A. H. (2006). *Motyvacija ir asmenybė.* Vilnius: Apostrofa.
41. Matulionis A., Mikšys A. (1992). *Jaunimo socialinė-profesinė orientacija.* Vilnius.

42. Mileškienė J. (2011) *Sėkmingos profesinės karjeros pašaukimas: darbo rinkos poreikiai ar prestižinė specialybė*. Žiūrėta 2011-10-05 [Prieiga per internetą]: <http://www.manager.lt/blog/articles/view/sekmingos-profesines-karjeros-pagrindas-profesinis-pasaukimas-darbo-rinkos-poreikiai-ar-prestizine-specialybe>
43. Pagirskienė Z. (1987) *Socialinė-profesinė orientacija kaip jaunų darbininkų rengimo ir adaptacijos gerinimo faktorius*. Jaunumas: gyvenimo pasirinkimas. Vilnius.
44. Pacevičius J. (2001). *Studijuojantiems psichologiją* (2 sąsiuvinis). Šiauliai.
45. Paulavičius K. (1998). *Profesinio rengimo pertvarkymas vykstant švietimo reformai // Švietimo reforma ir mokytojų rengima*. Tarptautinė mokslinė konferencija, Vilnius, 1998 m. rugsėjo 17-18 d. , Vilnius. P. 52 – 65.
46. Paurienė L. (2000). *Kaip pasirinkti mokymosi profilį*// Mokykla, Nr. 9. P. 10- 13.
47. Palujanskienė A. (2004). *Asmenybės raida aukštojoje mokykloje* Žiūrėta 2011-11-05 [Prieiga per internetą]: <http://news.mireba.lt>.
48. Petkevičiūtė N. (1998). *Asmeninės karjeros vystymo parametrai // Organizacijų vadyba. Sisteminiai tyrimai*. Nr.8. P. 15- 19.
49. Petrauskaitė R. (1996). *Psichopedagogika profesijos pasirinkimui*. Vilnius.
50. Pfaffenberger R. C., Patterson J. H. (1998). *Statistical Methods*, IRWIN, printed in United states of America.
51. Pociūtė B., Isiūnaitė V. (2011). *Profesijos pasirinkimo problemos ir asmenybės savybės*// Psichologija Nr. 43. P. 21-30.
52. Pociūtė B. (1998). *Profesijos rinkimosi teoriniai aspektai*. Profesinės karjeros vadovas. Vilnius. Solertija.
53. *Profesinio informavimo metodika profesijos patarėjams* (2005) Žiūrėta 2012-01-01 [Prieiga per internetą]: <http://www.aikos.smm.lt/html/resources/documents/4.pdf>
54. *Profesinis rengimas, kaip priemonė, užtikrinanti socialinę ir ekonominę koheziją: metinis pranešimas* (1999). Vilnius.
55. *Profesinės karjeros vadovas*. (1998) Vilnius: Solertija.
56. *Profesijos rinkimosi teoriniai aspektai* Žiūrėta 2011-12-01 [Prieiga per internetą]: <http://www.geocities.com/edom99>
57. Stanišauskienė V., Veličkienė, (1999). *Rengimasis karjerai socialinių transformacijų laikotarpiu: Lietuvos gimnazijose egzistuojančių prielaidų analizė // Socialiniai mokslai* Nr. 1(22). P. 3 – 10.
58. *Statistikos departamento pranešimas spaudai apie aukštąjį mokslą*. Interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-12 [Prieiga per internetą]: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=7858>

59. Super D. E. (1991). *Toward a comprehensive theory of career development*. Springfield, III: Charles C. Thomas Publisher.
60. Šernas V.(1998). *Profesinės veiklos didaktika*. Vilnius: Presvika.
61. Šernas V. (1995). *Pedagoginiai specialybės pamokų pagrindai*. Vilnius.
62. Tamulaitienė A. (1984). *Aukštesniųjų klasių mokinių rengimas darbui ir profesijos pasirinkimui*. Kaunas: Šviesa.
63. Valackienė A. (1999). *Bendroji profesijos pasirinkimo ir karjeros proceso valdymo samprata*. Aukštojo mokslo sistemos didaktika. Kaunas..
64. Walsh W. B., Osipow S. H. (1988) *Career decision making*. Routledge.
65. Матрусенко Л. (1996). *Профессия – телохранитель* // *Kosmopolitan*.
66. Реан А.А. (1988). *Психологический анализ проблемы удовлетворенности избранной профессией*. *Вопросы психологии*. Но.1.
67. Сахаров В.Ф., Сазонов А.Д. (1982) . *Профессиональная ориентация школьников*. Москва.
68. Титма М.Х (1985). *Выбор профессии как социальная проблема*. Москва.

PRIEDAI

Anketa studentams

Gerb. Respondente, šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti žiniasklaidos priemonių įtaką profesijos pasirinkimui. Anketa yra anoniminė. Tyrimo duomenys bus naudojami apibendrinti. Tyrimą atlieka Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto magistrantė Indrė Rusteikytė. Tinkamus atsakymų variantus pažymėkite X arba pabraukite ir įrašykite kur reikia.

1. Koks Jūsų mėgstamiausias lietuviškas TV kanalas:

- LNK TV3 BTV ŠIAULIŲ TV
 TV6 TV1 LTV SPLIUS
 Kita (įrašykite)

2. Kokius laikraščius skaitote:

- „Lietuvos rytas“ „Respublika“ „Lietuvos žinios“
 „Šiauliai Plus“ „Šiaulių kraštas“ „Šiaulių naujienos“
 Neskaitau Kita (įrašykite)

3. Kokius žurnalus skaitote:

- „Panelė“ „Cosmopolitan“ „Žmonės“
 „Computer Bild“ „STUFF“ „Ji“
 „Moteris“ Neskaitau Kita (įrašykite)

4. Apie ką dažniausiai skaitote laikraščiuose ir žurnaluose?

- Apie įdomius žmones Apie madas Apie keliones
 Peržiūriu reklaminius skelbimus Kita (įrašykite)

5. Kokios profesijos žmonės Jums atrodo įdomūs?

- Menininkai Inžinieriai Gydytojai Policininkai
 Sportininkai Pedagogai Kariškiai Teisininkai
 Statybininkai Kirpėjai Virėjai Mechanikai
 Kita (įrašykite)

6. Ar atsimenate nors vieną televizijos laidą, kurioje buvo supažindinama su kokia nors profesija:

- Taip (įrašykite)
 Ne

7. Labiausiai Jums įstrigusi kurios nors aukštosios ar profesinio rengimo mokyklos reklama:

- Tokios neatsimenu
 Prisimenu: (įrašykite).....

8. Ar domėjotės informacija apie būsimą profesiją?

- Taip (nurodykite kaip)

 Ne (kodėl?)

9. Kas turėjo įtakos Jūsų profesijos pasirinkimui:

- Tėvai Draugai Mokytojai Žiniasklaida
 Profesinio informavimo specialistai Niekas
 Kita (įrašyti)

10. Kokios srities specialybę planavote rinktis ir kaip išsipildė Jūsų planai?

Planuojama pasirinkti ir pasirinkta specialybės sritis	Prieš trejus metus	Baigus mokyklą	Kur Jums pavyko įstoti
Vadyba, administravimas			
Humanitariniai mokslai			
Medicinos mokslai			
Kompiuterinės technologijos			
Sportas ir kūno kultūra			
Tikslieji mokslai			
Menai			
Teisės mokslai			
Pedagogika			
Kariniai mokslai			
Inžinerija			
Profesinio rengimo (kirpėja, vairuotojas, stalius ir t.t.)			
Kita (įrašykite)			

11. Kodėl Jūs pasirinkote tokią profesiją?

- Tai mano gyvenimo svajonė
 Manau, kad turint šia profesiją, bus lengviau gauti darbą
 Nebuvau apsisprendęs, todėl įstojau tik todėl, kad kažkur reikėjo stoti
 Mokykloje mokslas sekėsi prastai, todėl negalėjau rinktis nieko geresnio
 Čia stojo mano geriausias (-a) draugas (-ė)
 Turint šią specialybę (nurodykite) galima neblogai uždirbti
 Sugundė atsiliepimai apie šią profesiją spaudoje ir per TV
 Ši ugdymo įstaiga yra arčiausiai namų
 Išvykti studijuoti kitur neleidžia šeimos biudžetas
 Kita (įrašykite)

12. Kokia profesija, Jūsų nuomone, leistų pasiturinčiai gyventi?

- Policininkas (kodėl?)
 Gydytojas(kodėl?)
 Pedagogas (kodėl?)
 Teisininkas (kodėl?)
 Inžinierius (kodėl?)
 Statybininkas (kodėl?)

.....
 Menininkas (muzikantas, tapytojas, fotografas ir kt.) (kodėl?)

.....
 Profesionalus sportininkas (kodėl?)

.....
 Kita (įrašykite profesiją) (kodėl?)

.....
13. Ar keistumėte mokslo sritį, jeigu turėtumėte tokią galimybę?

Taip (kodėl?)

Ne (kodėl?)

Nežinau

Kita (įrašykite)

O dabar šiek tiek žinių apie Jus:

Jūsų lytis: mergina vaikinai

Jūsų amžius: 16 metų 17-18 metų 19-20 metų

Jūsų dabartinė gyvenamoji vieta: miestas miestelis kaimas

Jūsų ankstesnė gyvenamoji vieta: miestas miestelis kaimas

Šiuo metu: Mokausi profesinio rengimo centre Mokausi kolegijoje

Mokausi universitete Kita (įrašykite).....

Dėkoju už atsakymus!